

IX 5,86

IGU

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
V LJUBLJANI

INFORMACIJSKE ŠTUDIJE O GOSPODARSKIH IN SOCIALNIH
RAZMERAH NA S SLOVENCİ POSELJENIH OBMOČJIH RADGON-
SKEGA KOTA V AVSTRIJI, SLOVENSKEGA PORABJA NA MAD-
ŽARSKEM TER KANALSKE DOLINE V ITALIJI

Vladimir Klemenčič

LJUBLJANA, Aškerčeva cesta 12

Ljubljana, 1978

Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani

**INFORMACIJSKE ŠTUDIJE O GOSPODARSKIH IN SOCIALNIH
RAZMERAH NA S SLOVENCI POSELJENIH OBMOČJIH RADGON-
SKEGA KOTA V AVSTRIJI, SLOVENSKEGA PORABJA NA MAD-
ŽARSKEM TER KANALSKE DOLINE V ITALIJI**

**Financer: Raziskovalna skupnost Slovenije
in
Gospodarska zbornica SR Slovenije**

**Nosilec naloge:
Vladimir Klemenčič**

**Direktor:
Vladimir Klemenčič**

Ljubljana, 1978

Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani

Matjaž Klemenčič in Vladimir Klemenčič

INFORMACIJSKE ŠTUDIJE O GOSPODARSKIH IN SOCIALNIH
RAZMERAH NA S SLOVENCİ POSELJENIH OBMOČJIH RADGON-
SKEGA KOTA V AVSTRIJI

Slovenci na ozemlju današnje Avstrijske Štajerske
od srede 19. stoletja do danes v Radgonskem kotu
in ostalih območjih Avstrijske Štajerske

K A Z A L O V S E B I N E

Matjaž Klemenčič - Vladimir Klemenčič

**SLOVENCİ NA OZEMLJU DANAAŠNJE AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE OD SREDE 19. STO-
LETJA DO DANES V RADGONSKEM KOTU IN OSTALIH OBMOČJIH AVSTRIJSKE
ŠTAJERSKE**

	Stran
Matjaž Klemenčič - Vladimir Klemenčič, Uvod	1
Matjaž Klemenčič:- Orisi slovenske etnične meje na Štajerskem	2
" " : Opredelitev življenjskega prostora štajer- skih Slovencev	6
" " : Metodologija prikaza razvoja prebivalstva in jezikovne strukture	7
" " : Razvoj prebivalstva glede na avstrijske dr- žavljanе v letih 1880-1910	8
" " : Razvoj prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med letoma 1880 in 1910	11
" " : Razvoj prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom med letoma 1880 in 1910	12
" " : Razvoj jezikovne strukture na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske	14
" " : Stanje jezikovne strukture na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območ- ju Avstrijske Štajerske po podatkih urad- nih ljudskih štetij 1880, 1890, 1900 in 1910	16
" " : Slovenci na celotnem območju Avstrijske Štajerske.....	19
" " : Rezultati germanizacijskih pritiskov na Slovence na Avstrijskem Štajerskem	23
Vladimir Klemenčič: Zaključne misli o položaju štajerskih Slovencev v luči njihovega etničnega pose- litvenega prostora in socioekonomskih razmer	25

Matjaž Klemenčič - Vladimir Klemenčič

SLOVENCİ NA OZEMLJU DANAŠNJE AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE OD SREDE
19. STOL. DO DANES V RADGONSKEM KOTU IN V OSTALIH OBMOČJIH
AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE

UVOD

V slovenski strokovni literaturi so bili doslej problemi štajerskih Slovencev, njihovega etničnega poselitvenega ozemlja ter položaja v političnem, kulturnem, gospodarskem, socialnem in prostorskem pogledu zelo skromno obravnavani^{čep rav}/jih, kadar gre za problematiko zaščite Slovencev v Avstriji, skoraj vedno omenjamo. V naših predstavah so štajerski Slovenci, če jih že omenjamo, prebivalci Radgonskega kota. Druge štajerske Slovence in njihov etnični poselitveni prostor pa v literaturi omenjamo le mimo grede, in še to le v obliki kartografske opredelitve njihovega etničnega poselitvenega prostora. Iz preteklosti imamo tako iz slovenske kot iz avstrijske literature največ študij in zapiskov, ki obravnavajo spreminjanje poteka slovenske etnične meje, iz novejšega razdobja pa analize statističnih podatkov o strukturi prebivalstva po občevelnem jeziku za tiste dele Avstrijske Štajerske, ki ga avstrijski uradni popisi prebivalstva od leta 1880 dalje omenjajo kot slovensko prebivalstvo.

Naše raziskave so bile zasnovane na literaturi, ki obravnava etnično mejo slovenskega ozemlja ter na osnovi statističnih podatkov o etnični strukturi od srede 19. stoletja do danes, ki opredeljujejo slovensko zamejstvo na Avstrijskem Štajerskem. Pri tem je bil naš namen, da ugotovimo, kako je potiskal asimilacijski proces mejo slovenskega etničnega ozemlja od severa proti današnji avstrijsko-jugoslovanski meji. Ob tem je bil naš cilj, ugotoviti prostor avtohtone poselitve slovenskega življa na Avstrijskem Štajerskem. Analiza dela sloni na

obdelavi statističnih podatkov ter s pomočjo teh na tematsko kartografski obdelavi podatkov, ki naj nam pokažejo današnjo lokacijo poselitve slovenskega prebivalstva na Avstrijskem Štajerskem.

Da smo dobili pravo predstavo o položaju štajerskih Slovencev, smo razširili svoje raziskave od Radgonskega kota na celotno tamkajšnje slovensko etnično ozemlje. Z raziskavo nam je uspelo opredeliti teritorij slovenskega etničnega ozemlja na Avstrijskem Štajerskem, kar nam bo kasneje lahko služilo za podrobnejše raziskave posameznih s štajerskimi Slovenci poseljenih etničnih območij vzdolž celotne avstrijsko-jugoslovanske državne meje med SR Slovenijo in Avstrijsko Štajersko. To naj bi bilo tudi izhodišče za podrobne raziskave stanja in položaja štajerskih Slovencev ter možnosti za njihovo vključitev v obmejno gospodarsko sodelovanje med Avstrijo in Jugoslavijo odnosno med Avstrijsko Štajersko in SR Slovenijo.

Avstrijska ljudska štetja po občevalnem jeziku v habsburški monarhiji so zlasti ob etničnih mejah predhodnik statističnega genocida, ki ga druga avstrijska republika izvaja med koroškimi in štajerskimi Slovenci ter gradiščanskimi Hrvati. Vendar pa nam kritični pretres rezultatov teh štetij ob uporabi še nekaterih drugih virov (orisi jezikovnih meja od srede 19. stol. dalje, šolske statistike) omogoča opredelitev naselitvenega prostora in številčnega stanja avstrijskih štajerskih Slovencev pred prvo svetovno vojno, na podlagi tega pa tudi današnje stanje.

Orisi slovenske etnične meje na Štajerskem od srede 19. stoletja dalje

Prvi oris meje slovenskega etničnega ozemlja na Koroškem in Štajerskem v zgodovini predstavlja Kindermannov zemljevid notranje avstrijskih dežel¹ s površno vrisano črto, ki predstavlja mejo

¹ Atlas der Provinz Innerösterreich oder der Herzogthümer Steyermark, Kärnten und Krain, der Grafschaften Görz und Gradisca und des deutschösterreichischen Litorales, Josef Kindermann, Franz X. Millers Verlag, Graz 1789.

zaključenega nemškega etničnega ozemlja. Ta mejna črta pušča južno od etnične meje celotno še danes s Slovenci poseljeno območje Avstrijske Štajerske. Prav tako pušča vse omenjeno območje južno od etnične meje tudi Czoernigov oris² etnične meje iz leta 1846, ki je identičen s Šumanovim orisom³ etnične meje iz leta 1869. Po tem orisu poteka slovensko-nemška meja takole: "Narodna meja slovenskih in nemških prebivalcev na Štajerskem gre z večino po okrožni meji Mariborskega okroga, samo nekateri kosi slovenske zemlje še ležijo v Graškem okrogu"... V Mariborskem okrožju so bile tudi Sobota, Mlake in Radvanje, ki leže danes na avstrijski strani.(opis M.K.)

"Potem takem ostanejo v Graškem okrogu sledeča slovenska sela in kraji: v Radgonskem okraju 5 vasi, onstran Mure na Oggerski meji namreč: Potrna, Žetinci, Dedonci, Zenkovci, Gorica... in Radgonsko predmestje Gris (Grez)"... V Lipniškem okraju so slovenske srenje Račje, z večino do štiri petine, Kamenik, tudi do štiri petine, Ekberg, do dve tretjini, Senova ali Šenalce, do ene polovice, Belič, do ene polovice, Ebič (Eviče), do ene polovice".

"Razve v imenovanih srenjah so še Slovenci v Kranjah, do ene petine, v Hodnem ali Shodnem vrhu še le viničarji in posamezni posestniki, tako tudi v Grudolu, v Labiču, v Rečju, Ernož in Gomilica sta do služebnikov poselnikov že skoro celo ponemčena. V Arveškem okraju so slovenske srenje: Koplja, Veliki Vauc (Valec, Boč), Pesnica, Gradišče, Remšnik, Luče, Klanec, Veče. V srenji Brde in Kranje se razmerà Slovencev tu ne more postaviti, ker je naprošen dotični dopis izostal ali v Kranjah je bržkone polovica še slovenska in ker je nemčenje se izvršilo še le v no-

² Czoernig Karel: Die Vertheilung der Voelkerstaemme und deren Gruppen in der Oesterreichischen Monarchie, Wien 1851, str.8.

³ J. Šuman: Slovenski Štajer, dežela in ljudje, Ljubljana 1868, str.8.

vejšem času, zato so hišna imena kakor indi še slovenska. Posamezni posestniki, viničarji in služebniki so še v Hardeku, Krastu, Lešju in Arvežu (Arbežu)".

V Ilniškem okraju so še Slovenci deloma v srenjah Sveti Lovrenec na Mali Radoljni in v drugih srenjah prek razvodja, pa tudi v Ilniku (Ivnik), tudi Junika, toda njih število je neogibno nemčenju podvrženo."

Skoraj identičen s tem orisom etničnih meja je Kozlerjev oris⁴ slovensko-nemške etnične meje na Štajerskem. Slovenska politična zavest prebivalstva Radgonskega kota, pa tudi ostalih območij, se je pokazala tudi ob vprašanju razmejitve med Lavantinsko in Sekovško škofijo leta 1859, ko so prebivalci Radgonskega kota celo poslali prošnjo škofu Antonu Slomšku za priključitev njihovih vasi k Lavantinski škofiji, kar so utemeljili s tem, da so Slovenci.⁵

Večinsko slovenski značaj Radgonskega kota, Klancev, Gradišča z večino ostalih občin s Šumanovim orisom omejenega območja, priznava tudi dr. Pfaundler⁶ v svojih delih.

Obstoj Slovencev na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju današnje Avstrijske Štajerske so morali priznati celo avstrijski statistiki, zgodovinarji in politiki, ko so leta 1919 formulirali svoje mejne zahteve napram nastajajoči jugoslovanski državi. Tako priznava obstoj Slovencev na

⁴ Peter Kozler: Kratek slovenski zemljopis in pregled politične in pravosodne razdelitve ilirskega in štajerskega vojvodstva, na Dunaju 1854.

⁵ Dokumentacijsko gradivo Inštituta za narodnostna vprašanja, fascikel "Obmejna Štajerska", Ljubljana

⁶ Dr. R. Pfaundler: Die nationalen Verhältnisse im Steiermark am Ausgange des XIX. Jahrhunderts, Statistische Monatschrift 1906, str. 401-430.

današnjem Avstrijskem Štajerskem celo spomenica akademskega senata graške Univerze⁷. Obstoje Slovencev v Radgonskem kotu, pa tudi drugod, so, če že ne drugače, pa z objavo zemljevidov o jezikovni strukturi prebivalstva Štajerske, priznali tudi avtorji različnih člankov v seriji "Letakov za nemško-avstrijsko pravico", tako Rihard Pfaundler⁸, Franz Kamniter⁹, Fred du Bois¹⁰ kot tudi Hans Pirchegger.¹¹

Na podlagi vseh navedenih orisov etničnih meja je jugoslovanska delegacija postavila na mirovni konferenci leta 1919 v Parizu svoje mejne zahteve tudi do obravnavanega območja današnje Avstrijske Štajerske.¹²

⁷ Die Südgrenze der deutschen Steiermark, Denkschrift des akademischen Senats der Universität Graz, Graz 1919.

⁸ Dr. R. Pfaundler: Die Staatsgrenze Deutschösterreichs im Steiermark, Flugblätter für Deutschösterreichs Recht, Wien 1919.

⁹ Franz Kamniter: Das deutsche Murtal von Spielfeld bis Radkersburg und die Slowenen, Flugblätter für Deutschösterreichs Recht, Wien 1919

¹⁰ Fred du Bois: Marburg und seine Umgebung, Flugblätter für Deutschösterreichs Recht, Wien 1919

¹¹ Hans Pirchegger: Das Steirische Draugebiet, Flugblätter für Deutschösterreichs Recht, Wien 1919

¹² F. Kovačič: La Styrie, Travaux Ethnographiques de la Section Territoriale de la Delegation Serbo-Croato-Slovene a la Conference de la Paix, Paris 1919.

Z objavo večine teh virov kot tudi statističnih podatkov je obstoj Slovencev, zlasti v Radgonskem kotu, priznal tudi znani nacist Carstanjen, s psevdonimom Gerhard Werner,¹³ še leta 1935.

Na natanko istih osnovah so postavili Jugoslovani tudi svoje mejne zahteve nasproti Avstriji na mirovni konferenci leta 1945.¹⁴

Opredelitev življenjskega prostora štajerskih Slovencev

S pomočjo že orisanih jezikovnih meja v nadaljnjem tekstu smatram, da so Slovenci avtohtono in večinsko poseljeni v naslednjih krajih Avstrijske Štajerske: Sobota, Mlake, Radvanje, Pesnica, Klanci, Veče, Veliki Boč, Gradišče, Kernica, Oboki, Špilje, Dedonci, Potrna, Žetinci, Slovenska Gorca in ¹Zekovci. S slovenskim prebivalstvom pa so poseljeni še tudi

¹³ Gerhard Werner: Sprache und Volkstum in der Untersteiermark, Leipzig 1934

¹⁴ Memorandum of the Government of the People's Republic of Yugoslavia on the Slovenes of Carinthia and Styria and Croats of Burgenland, Beograd 1945.

kraji severno od teh naselij: Kornriegl, Pongratzen, Ehrenhausen, Ewitsch in Wielitsch (Ehrenhausen, Ewitsch, Wielitsch so tvorili 1880. leta skupno katastrsko in politično občino Ehrenbausen, zato so v nadaljnji obravnavi skupno prikazani kot Ehrenhausen) in Radgona (Radkersburg).⁺

Metodologija prikaza razvoja prebivalstva in jezikovne strukture

V nadaljnjem tekstu bom obravnaval stanje in razvoj jezikovne strukture na omenjenem območju na podlagi podatkov avstrijskih ljudskih štetij po občevalnem jeziku v letih 1880, 1890, 1900 in 1910. Stanje in razvoj jezikovne strukture in prebivalstva bom obravnaval z naslednjimi indikatorji: glede na pogostnost občin in prebivalstva z določenim indeksom rasti avstrijskih državljanov med leti 1880-1890, 1890-1900, 1900-1910, 1880-1910; glede na pogostnost občin in prebivalstva z določenim indeksom rasti prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med leti 1880-1890, 1890-1900, 1900-1910, 1880-1910; glede na pogostnost občin in prebivalstva z določenim indeksom rasti prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom med leti 1880-1890, 1890-1900, 1900-1910, 1880-1910 in glede na pogostnost občin in prebivalstva z določeno razliko v odstotkih prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med leti 1880-1890, 1890-1900, 1900-1910, 1880-1910, glede na število občin in prebivalstva z določenim deležem prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom v letih 1880 in 1910:

Glede na to, da so avstrijski statistiki skušali razlagati razvoj jezikovnih struktur prebivalstva na obravnavanem območju izključno z migracijskimi procesi (priseljivanjem oziroma odseeljivanjem nemškega oziroma slovenskega prebivalstva), bom v nadaljnjem tekstu najprej obravnaval razvoj prebivalstva, ki ga bom prikazal z naraščanjem oziroma upadanjem števila avstrijskih državljanov, pri katerih je avstrijska statistika ugotavljala občevalni jezik (avstrijska statistika takrat ni ugotavljala občevalnega jezika pri tujih državljanih).

⁺Upoštevana so samo tista naselja, v katerih so bili Slovenci avtohtono poseljeni. Tako na primer ni bilo upoštevano naselje (občina) Stara nova vas v sodnem okraju Radgona, kjer v letih 1880 in 1890 niso našteali nobenega Slovenca, medtem ko so našteali v letu 1910 pa kar 14 % Slovencev od celokupnega števila prebivalstva (7 Slovencev).

Dokaj umerjen razvoj prebivalstva na obravnavanem območju nam bo dokazal, kako nesmiselno bi bilo razlagati takšna nihanja deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom in nihanja v številu prebivalstva s slovenskim oziroma z nemškimi občevalnim jezikom, kakršna nam bo prikazala nadaljnja analiza izključno z migracijami, ne pa z zlorabami uradnih podatkov avstrijskih ljudskih štetij.

Razvoj prebivalstva glede na avstrijske državljane v letih 1880 - 1910

Število avstrijskih državljanov je med letoma 1880 in 1890 upadlo kar v 43 % občin, poraslo pa je v 57 % občin na obravnavanem območju. Za več kot 10 % je število teh poraslo le v slabi četrtini občin: Potrna (indeks 112), Slovenska Gorca (indeks 113), Špilje (indeks 114), ekstremno pa je upadlo v Žetincih (indeks 80).

Med letoma 1890 in 1900 je število avstrijskih državljanov upadlo v 57,1 % občin, poraslo pa je v 42,9 % občin. Ekstremni upad tega števila beležimo v Radgoni (Radkersburg - indeks 71, kar si lahko razložimo le z zamenjavo avstrijskega vojaštva z ogrskimi državljani - vojaki iz Transilvanije v madgonski vojašnici) in Slovenski Gorci (indeks 76), ekstremni porast pa v Žetincih (indeks 114).

Med letoma 1900 in 1910 je število avstrijskih državljanov upadlo prav tako v 57 % občin, poraslo pa v 43 % občin. Število teh je ekstremno upadlo v Slovenski Gorci (indeks 77), Mlakah (indeks 78), Kersnici (indeks 83), Dedoncih (indeks 83), ter v Potrni (indeks 84), ekstremno poraslo pa je število teh v Pongratzenu (indeks 115) in Radgoni (indeks 116).

Med letoma 1880 in 1910 je število avstrijskih državljanov upadlo kar v 66,7 % občin, poraslo pa v 33,3 % občin na obravnavanem območju. Ekstremni upad števila teh beležimo v Slovenski Gorci (indeks 66), Mlakah (indeks 79), Radgoni (indeks 80), Soboti (indeks 80) ter v Dedoncih (indeks 80).

Na celotnem obravnavanem območju je število avstrijskih državljanov med letoma 1880 in 1890 poraslo za 0,5 %, med letoma 1890 in 1900 je upadlo za 7 %, medtem ko je med letoma 1900 in 1910 poraslo le za 1 %. V celotnem obdobju 1880-1910 pa je število avstrijskih državljanov upadlo na slabih 6 %.

Takšen razvoj prebivalstva (avstrijskih državljanov) na obravnavanem območju je seveda posledica izseljevanja iz teh območij. Ni pa mogoče trditi, da bi se iz Radgonskega kota v takšni meri izseljevalo samo slovensko prebivalstvo, priseljevalo pa samo nemško. Prav tako tudi ni mogoče trditi, da bi se na območja okrog Klancev priseljevalo samo slovensko prebivalstvo. Pa tudi če bi bilo temu res, bi se ne moglo tako povečevati število prebivalstva s slovenskim oziroma nemškim občevalnim jezikom kot bo to pokazala nadaljnja analiza rasti prebivalstva s slovenskim oziroma nemškim občevalnim jezikom.

Kot sem že omenil, se je v obdobju od leta 1880 - 1910 število avstrijskih državljanov na tem območju zmanjšalo za 5 %. Tak razvoj prebivalstva je značilen koncem 19. stoletja za celotno slovensko etnično ozemlje z izjemo mesta Trsta. Tudi na slovenskem etničnem ozemlju Štajerske tak razvoj prebivalstva ne predstavlja nič posebnega. Vzroki za takšen razvoj temelje v izseljevanju iz slovenskega etničnega ozemlja v druge razvitejše avstrijske dežele in v Ameriko. Na ob-

močju Radgonskega kota so kmetje prodajali svoje kmetije Prekmurcem, ki so se sem priseljevali iz gospodarsko zastalejšega ogrskega Prekmurja.¹⁵ Da gre pri tujih državljanih v Radgonskem kotu za slovenske Prekmurce, potrjuje celo navedbe Südost - Instituta v Grazu.¹⁶

Število tujih državljanov v Radgonskem kotu ^{in Radgoni} je poraslo od 406 leta 1880 na 1387 v letu 1910. V omenjenem obdobju je s priseljevanjem Prekmurcev število tujih državljanov v Radgonskem kotu poraslo za več kot tri krat. Tuje državljanke zasledimo tudi v drugih z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenih območjih Avstrijske Štajerske. Njihovo število je sorazmerno majhno: v letu 1880 je bilo teh 33, v letu 1910 pa 102. Med 102 tujimi državljani gre večinoma za naseljenve Südmarke, predvsem za Sase in Württenberžane.^{16a}

-
- 15 Franjo Baš: Radgona, Dokumentacijsko gradivo Inštituta za narodnostna vprašanja, fascikel "Obmejna Štajerska", Ljubljana.
- 16 Tone Zorn: Prispevek k ljudskemu štetju 1939. leta na Zgornjem Štajerskem, Časopis za zgodovino in narodopisje, 7.(XLII.) letnik 1971, drugi zvezek, Maribor 1971, str. 329.
- 16 W. Heinz: Die Ansiedlungsgebiet des Vereines Südmark, Deutsche Erde 1914

Razvoj prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med letoma 1880 in 1910

V nadaljnjem tekstu bom obravnaval razvoj prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom. Med letoma 1880 in 1890 je število prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom upadlo za več kot eno polovico v 14,3 % občin, za več kot eno polovico pa je naraslo v 23,8 % občin. Za več kot eno polovico je upadlo v Ernovžu (indeks 0), Soboti (indeks 31) in v Obokih (indeks 33), za več kot eno polovico pa je naraslo v Klancih (indeks 200), v Velikem Boču (indeks 214), Radvanju (indeks 228), Pesnici (indeks 315) in v Večah (indeks 406). V celoti je število prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom naraslo za 35 %.

Med letoma 1890 in 1900 je število prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom upadlo za več kot eno polovico v 9,6 % občin, za več kot eno polovico pa je naraslo v 19 % občin; za več kot eno polovico je upadlo v Pongratzenu (indeks 0) in v Soboti (indeks 21), za več kot eno polovico pa je naraslo v Pesnici (indeks 178), Klancih (indeks 222), Lučanah (indeks 233) in v Gradišču (indeks 254). Na celotnem obravnavanem območju je število prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom naraslo za 18 %.

Po podatkih ljudskih štetij v letih 1900 in 1910 je med obema ljudskima štetjema število prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom naraslo za več kot polovico v 9,6 % občin, upadlo za več kot eno polovico pa je v 28,6 % občin. Za več kot eno polovico je naraslo v Večah (indeks 163) in Soboti (indeks 316), za več kot eno polovico pa je upadlo v Potrni (indeks 12), Kersnici (indeks 12), Špiljah (indeks 13), Zenkoveh (indeks 14), Gradišču (indeks 41) in Žetincih (indeks 44). Na celotnem z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske je prebivalstvo s slovenskim ob-

čevalnim jezikom v obravnavanem obdobju upadlo za 21 %.

Med avstrijskima popisoma prebivalstva v obdobju 1880 in 1910 je prebivalstvo s slovenskim občevalnim jezikom upadlo za več kot eno polovico v 33,3 % občin, naraslo za več kot eno polovico pa je v 33,3 % občin. Za več kot eno polovico je naraslo v Radvanju (indeks 152), Ernovžu (indeks 156), Lučanah (indeks 238), Velikem Boču (indeks 240), Pesnici (indeks 495), Klancih (indeks 660) in v Večah (indeks 853), za več kot eno polovico pa je upadlo v Potrni (indeks 10), Zenkovcih (indeks 15), Soboti (indeks 21), Obokih (indeks 34), Žetincih (indeks 41), Radgoni (indeks 44) in Slovenski Gorci (indeks 48).

Takšno naraščanje in upadanje števila prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom po podatkih posameznih avstrijskih ljudskih štetij je mogoče razložiti samo na podlagi tega, da so bili isti ljudje enkrat prišteti k slovenskemu in drugič k nemškemu občevalnemu jeziku, kakršna je pač bila presoja uradnega števnega popisovalca. V zvezi s tem lahko pripomnimo, da imajo na obravnavanem območju politične občine manj kot 4000 prebivalcev in da so zato popisnice izpolnjevali števní komisarji.¹⁷ Kakšen je bil vpliv števnih popisovalcev na vpisovanje v rubriko občevalnega jezika nam najbolje pove članek, objavljen v Marburger Zeitung,¹⁸ novembra 1900, v katerem nepodpisani avtor protestára zoper to, da so bili v nekaterih občinah števní popisovalci slovenski učitelji.

Razvoj prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom med letoma 1880 in 1910

Za več kot eno polovico je upadlo število prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom med letoma 1880 in 1890 v 19 % občin, za več kot eno polovico je naraslo v eni občini, popol-

17. B. Grafenauer: Czörnigova etnografska statistika in njena metoda, Razprave SAZU, Ljubljana 1950, str.119

18 Lehrer als Volkszählungs-Kommissäre, Marburger Zeitung, 29. November 1900.

noma izginilo pa je iz Radvanj, Žetincev in Zenkovcev. Za več kot eno polovico je upadlo v Velikem Boču (indeks 21), za več kot eno polovico pa je naraslo v Obokih (indeks 151). Na celotnem območju je prebivalstvo z nemškim občevalnim jezikom v tem obdobju upadlo za 8 %.

Med letoma 1890 in 1900 je prebivalstvo z nemškim občevalnim jezikom naraslo za več kot polovico v 14,3 % občin, za eno polovico pa je upadlo v 9,5 % občin. Ekstremni upad števila prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom lahko zasledimo v Velikem Boču (indeks 37) in Klancih (indeks 47), ekstremni porast pa v Potrni (indeks 249) in Dedoncih (indeks 250). Na celotnem območju je prebivalstvo z nemškim občevalnim jezikom v tem obdobju upadlo za 16 %.

Med avstrijskima popisoma prebivalstva v obdobju 1900 in 1910 je število prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom naraslo za več kot eno polovico v 14,3 % občin, za več kot eno polovico pa je upadlo v 9,5 % občin. Za več kot eno polovico je upadlo v Velikem Boču (indeks 19) in Klancih (indeks 38), za več kot eno polovico pa je naraslo v Gradišču (indeks 164), Potrni (indeks 216) in Dedoncih (indeks 300). Na celotnem območju je število prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom naraslo v tem obdobju za 12 %.

Med letoma 1880 in 1910 je prebivalstvo z nemškim občevalnim jezikom naraslo za več kot eno polovico v 23,8 % občin, za več kot eno polovico pa je upadlo v 14,3 % občin. Za več kot eno polovico je naraslo v Obokih (indeks 173), Mlakah (indeks 207), Potrni (indeks 538), Zenkovcih (indeks 3400) in v Žetincih (indeks 8000), za več kot eno polovico pa je upadlo v Velikem Boču (indeks 1), Klancih (indeks 15) in v Pesnici (indeks 50). Na celotnem območju je število prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom v tem obdobju upadlo za 13,5 %.

Dr. Pfaundler¹⁹ razlaga dvig števila prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom v Velikem Boču s priseljevanjem slovenskega prebivalstva. V tridesetih letih naj bi, če bi bili resnični podatki ljudskega štetja 1880, umrla malo manj kot ena polovica nemškega prebivalstva, ki naj bi ga z migracijami v tridesetih letih nadomestilo prebivalstvo s slovenskim občevalnim jezikom. To bi bilo zelo težko izvedljivo, ker je število avstrijskih državljanov v Velikem Boču v tem obdobju naraslo le za 10 %.

Razvoj jezikovne strukture na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

Delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom se med letoma 1880 in 1890 dejansko ni spremenil, kar pomeni, da se je razlika med deležema prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med avstrijskima ljudskima štetjema v letih 1880 in 1890 gibala na relaciji od + 1 % do - 1% le v 33 % občin obravnavanega območja. Delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom je porasel za več kot 1 % v 52,3 % občin, zmanjšal pa se je v 14,4 % občin. Ekstremni porast beležimo v Velikem Boču (+44 %) in v Radvanjih (+54 %), v Obokih pa beležimo ekstremni padec (-33 %). Na celotnem obravnavanem območju se je delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med obema ljudskima štetjema dvignil za 7 %.

Med avstrijskima ljudskima štetjema leta 1890 in 1900 se je delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom zmanjšal v 38,2 % občin, zrasel je v 42,8 % občin, nespremenjen pa je ostal le v 19 % občin na obravnavanem območju. Ekstremni padec deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom lahko opazimo v

¹⁹ Die Grundlagen der nationalen Bevölkerungsentwicklung Steiermarks 1880 - 1900, Statistische Monatschrift 1907, str. 592.

Radvanju (-47 %), ekstremni dvig pa v Klancih (+35 %). Na celotnem območju se je delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom v tem obdobju ponovno dvignil za 7 %.

Po podatkih avstrijskih ljudskih štetij v letih 1900 in 1910 je delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom ostal nespremenjen le v Lučanah, kjer je upadel le za 0,71 %, medtem ko je upadel v 62 % občin, porasel pa v 33 % občin.

Ekstremni upad deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom beležimo v Zenkovcih (-85 %), Potrni (-56 %), Žetincih (-54 %) in Gradišču (-30 %). Primer Zenkovcev lahko smatramo za svetovni rekord v spreminjanju jezikovne strukture nekega območja "brez ognja in meča".

V tem obdobju ni v nobenem primeru prišlo do pozitivne spremembe deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom, ki bi bila večja od 30 %. Na celotnem obravnavanem območju je delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med letoma 1900 in 1910 upadel za 7 %.

Med avstrijskima ljudskima štetjema v letih 1880 in 1910 je delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom ostal dejansko skoraj nespremenjen le v Ernovžu, upadel je 42,8 % občin, porasel pa v 52,4 % občin na obravnavanem območju. Ekstremnemu padcu deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom lahko sledimo v Zenkovcih (-83 %), Potrni (-75 %), Žetincih (-53 %) in Obokih (-34 %). Ekstremen porast deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom pa zasledimo v Pesnici (+43 %), Velikem Boču (+54 %) in na Klancih (+74 %). Na celotnem obravnavanem območju je v tem obdobju delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom porasel za 6 %. V tem obdobju sledimo velikemu padcu deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom v petih občinah Radgonskega kota, kjer naj bi število tega prebivalstva upadlo od 774 na 265. V treh deset-

letjih naj bi po podatkih uradnih avstrijskih statističnih publikacij spremenilo svoj občevalni jezik več kot 400 prebivalcev Radgonskega kota. Prav tako nezanesljivi so podatki o gibanju deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom v Klancih in v okolici, kjer se je delež tega prebivalstva naglo dvigoval.

Stanje jezikovne strukture na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po podatkih uradnih avstrijskih ljudskih štetij 1880, 1890, 1900 in 1910

V letu 1880 je imelo nad 10 % prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom 13 občin, nad 25 % 9 občin, nad 50 % pa 7 občin Avstrijske Štajerske. To so bile: Oboki pri Špiljah (52 %), Slovenska Gorca (76 %) in Potrna (84 %) v Radgonskem kotu, Mlake (84 %) pri Soboti; Zenkovci (98 %), Žetinci (99 %) in Dedonci (100 %) v Radgonskem kotu.

Leta 1890 je imelo nad 10 % prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom 14 občin, nad 25 % 9 občin, nad 50 % pa 8 občin. Med občine, ki so imele nad 50 % prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom, spadajo Slovenska Gorca (79 %), Mlake (83 %), Potrna (86 %), Veliki Boč (90 %) pri Lipnici, Dedonci (98 %), Radvanje (100 %) pri Soboti ter Žetinci in Zenkovci po 100 %.

Leta 1900 je bilo 16 občin z nad 10 % prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom; 11 občin je bilo z nad 25 % in 10 občin z nad 50 %. Med občine s 50 % in z več odstotki prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom sodijo: Gradišče (50 %), Radvanje (52 %), Klanci (60 %), Pesnica (61 %), Potrna (65 %), Mlake (69 %), Slovenska Gorca (69 %), Dedonci (95 %), Veliki Boč (95 %), Žetinci in Zenkovci pa po 100 %.

Leta 1910 je bilo 14 občin z nad 10 % prebivalstva s slovenskim

občevalnim jezikom; 10 občin je imelo nad 25 %, 7 občin pa je imelo nad 50 %. Tako so imele več kot 50 % prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom: Pesnica (54 %), Slovenska Gorca (55 %), Mlake (59 %), Radvanje (69 %), Dedonci (84 %), Klanci (85 %) in Veliki Boč (99 %).

Glede na to, da smo v tem tekstu z najrazličnejšimi indikatorji primerjalne analize dokazali, kako nerealne so številke o prebivalstvu s slovenskim občevalnim jezikom na tem območju, ki jih navajajo omenjena avstrijska ljudska štetja, naj za vzporedno primerjavo navedem še število občin z najvišjim deležem prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom po posameznih avstrijskih ljudskih štetjih. Po tem kriteriju je imelo nad 10 % prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom 18 občin, nad 25 % 14 občin, nad 50 % pa 11 občin, med katerimi so imele 4 100 % prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom: Radvanje, Dedonci, Žetinci in Zenkovci.

Na ožjem obravnavanem območju Avstrijske Štajerske, ki zajema občine: Sobota, Mlake, Radvanje, Pesnica, Klanci, Veče, Veliki Boč, Gradišče, Kersnica, Oboki, Špilje, Dedonci, Fortna, Žetinci, Slovenska Gorca in Zenkovci, je živelo leta 1880 6830 prebivalcev, med njimi je bilo 29 % prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Da je bil odstotek prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom dejansko takrat precej višji, nam dokazujejo obstoj tujih državljanov - slovenskih priseljencev iz Prekmurja v Radgonskem kotu (465 Prekmurcev) in primerjalna analiza rezultatov ljudskih štetij. Tudi podatki šolske statistike iz leta 1865 prikazujejo neprimerno višji delež otrok s slovenskim materinim jezikom kot je bil po podatkih avstrijskega ljudskega štetja iz leta 1880 prikazan delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na tem območju. Leta 1865 je na primer bilo v šolskem okolišju Radgona (Radkersburg), ki je obsegal poleg imenovanega

mesta tudi slovenske in nemške vasi, med otroci, ki so obiskovali pouk 31 % ali 146 otrok²⁰ s slovenskim materinim jezikom. Na ožjem obravnavanem območju je bilo leta 1890 39 % prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom, leta 1900 48 % in leta 1910 38 %.

Zaradi precejšnjega nihanja deleža in števila prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom po podatkih teh ljudskih štetij sem dejansko število tega prebivalstva skušal ugotoviti tako, da sem seštel število tega prebivalstva v posameznih občinah, pri čemer sem upošteval najvišji delež tega prebivalstva pri posameznem avstrijskem ljudskem štetju. Tako sem naštel 3920 avstrijskih državljanov s slovenskim občevalnim jezikom. Temu številu pa lahko prištejemo še 465 doseljenih Prekmurcev v Radgonskem kotu. Iz teh dveh števil tako dobimo realno število Slovencev, ki je štelo skupaj 4385 prebivalcev oziroma 62 % celotnega prebivalstva na tem ožjem območju.

Na celotnem obravnavanem območju pa lahko ugotovimo po navedeni metodi 4146 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. V mestu Radgona (Radkersburg) in Radgonskem kotu je prebivalo leta 1910 še vsaj okrog 1000 Prekmurcev. Če prištejemo prejšnjemu še to število, je znašalo celotno število Slovencev na celotnem obravnavanem območju 5146.

²⁰ Detail Conscription der Volksschulen in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern nach dem Stande vom Ende des Schuljahres 1865, auf Kosten der k.k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, herausgegeben von der k.k. Statistischen Central Commission, Wien 1870.

Slovenci na celotnem območju Avstrijske Štajerske

Prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom pa na Avstrijskem Štajerskem v letih 1880 - 1910 ne zasledimo samo na prostoru, poseljenem z avtohtonim slovenskim prebivalstvom, ampak tudi na območju severno od etnične meje. Tako zasledimo severno od slovenske etnične meje leta 1880 2870, leta 1890 3099, leta 1900 3924 in leta 1910 2890 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Če prištejemo številu prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na slovenskem in jezikovno mešanem območju Avstrijske Štajerske še število prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom, ki ga je avstrijska statistika z ozirom na občevalni jezik ugotovila v letih 1880-1910 tudi na območjih izven slovenskega in jezikovno-mešanega ozemlja, dobimo naslednje rezultate: leta 1880 4958, leta 1890 5920, leta 1900 7251 in leta 1910 5524 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Za leto 1900 se nam je po zaslugi dr. Riharda Pfaundlerja²¹ ohranil podatek o številu prebivalstva, ki je tega leta bilo prisotno na Avstrijskem Štajerskem in ki se je rodilo na slovenskem etničnem ozemlju. To število znaša na nemškem etničnem ozemlju Avstrijske Štajerske okrog 45000. Teh 45000 prebivalcev slovenskega porekla je avstrijsko ljudsko štetje leta 1900 večinoma prištelo nemškemu občevalnemu jeziku.

Ljudska štetja v avstrijskem delu monarhije so namreč ugotavljala občevalni jezik "Umgangssprache", ki ga je določena oseba, ne glede na njeno etnično pripadnost, uporabljala v javnosti, kar je praktično onemogočalo, da bi se pripadniki nenemških narodov v avstrijski monarhiji, ki so živeli na nemškem etničnem ozemlju, zapisali k svojemu jeziku. Na to so bili še zlasti pozorni Nemci na Štajerskem. Marburger Zeitung²² je na primer že leta 1900 **pozival** tiste slovenske ljudi, "ki so si

²¹ Dr. R. Pfaundler: Die Grundlagen der nationalen Bevölkerungsentwicklung Steiermarks, Statistische Monatschrift 1907, stran 578

²² Marburger Zeitung, 29. november 1900.

našli kruh v nemški deželi (Zgornji in Srednji Štajerski, op. M. K.), naj se zapišejo k nemškemu občevalnemu jeziku". Tako je živel v Grazu okrog 20500, na severovzhodnem delu Avstrijske Štajerske (v političnih okrajih Murau, Gröbming in Liezen) okoli 1900, na Zgornjem Štajerskem industrijskem območju (v političnih okrajih Jüdenburg, Leoben in Bruck an der Mur okoli 14000, na vzhodnem Štajerskem (v političnih okrajih Harteberg, Weiz, Feldbach) okoli 2000, na Graško-Köflacherskem industrijskem območju (v političnih okrajih Graz-okolica in Voitsberg) okoli 8000 ter na Južnem Srednjem Štajerskem (v političnih okrajih Radhersburg-(Radgona), Leibnitz - Lipnica in Deutschlandsberg) pa okoli 9600 prebivalcev, ki so se rodili na slovanskih, v veliki večini pa na slovenskih jezikovnih območjih avstrijske polovice monarhije. Na podlagi že ugotovljenega števila prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na Slovenskem in jezikovno mešanem ozemlju Avstrijske Štajerske in števila slovenskih izseljencev, prisotnih na nemškem etničnem ozemlju Avstrijske Štajerske, lahko sklepamo, da je takrat živel na imenovanem ozemlju vsaj okrog 50000 prebivalcev s slovenskim poreklom in okrog 10000 s poreklom drugih slovanskih narodov v avstrijskem delu monarhije. Do omenjenega števila 50000 prebivalcev s slovenskim poreklom smo prišli na podlagi podatkov, ki so nam jih dali na razpolago avstrijski statistiki in napodlagi njihovih metod. Sociološko je metodo ugotavljanja narodnostne pripadnosti prebivalstva po geografskem izvoru priznal kot eno izmed možnih metod ugotavljanja narodnosti še pred pričetkom ugotavljanja občevalnega jezika že leta 1874 tudi dr. Adolf Ficker,²³ takratni predsednik Cesarsko-kraljeve statistične komisije.

Kot je bilo že v uvodu nakazano, so avstrijska ljudska štetja v prvi in drugi avstrijski republiki vreden naslednik avstrijskih ljudskih štetij po občevalnem jeziku iz obdobja avstrijske monarhije. Prvo avstrijsko ljudsko štetje v prvi avstrijski republiki je bilo izvedeno 1923. leta, vendar podatki tega štetja o občevalnem jeziku prebivalstva na Avstrijskem Štajerskem niso ohranjeni.

Naslednje avstrijsko ljudsko štetje je bilo leta 1934.

23 Gutachten des Präsidenten der k.k. Statistischen Central Commission dr. Adolf Ficker über die Constatirung der Nationalitäts und Sprach-Verhältnisse einer Bevölkerung Wien 1874.

Statistični podatki tega štetja o občevalnem jeziku so se ohranili do današnjih dni na nivoju političnih okrajev. Na celotnem Avstrijskem Štajerskem je bilo tega leta po podatkih štetja 3838 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Od teh je bilo 1756 v političnem okraju Lipnica, kamor so spadale tudi vasi Radgonskega kota z Radgono. V političnem okraju Deutschlandsberg, ki je deloma prav tako pripadal k slovenskemu etničnemu ozemlju, saj so vanj spadali kraji Sobota, Mlake in Radvanje, je bilo po podatkih tega štetja 76 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Skupaj je po podatkih tega štetja prebivalo na slovenskem etničnem ozemlju Avstrijske Štajerske 1832 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom.²⁴ Da bi bilo slovenskega prebivalstva v tem popisnem letu več kot ga je prikazal popis, nam dokazuje že dejstvo, da je bilo po podatkih tega popisa 5665 tujih državljanov prišteti k nemškemu in le 1341 k slovenskemu občevalnemu jeziku. Del tujih državljanov, ki jih je štel omenjen popis prebivalstva k nemškemu občevalnemu jeziku, je prav gotovo pripadal k novim oziroma prejšnjim prekmurskim priseljencem, saj nova avstrijsko-jugoslovanska državna meja takrat ni zaustavila procesa preseljevanja Prekmurcev.

Po podatkih nacističnega ljudskega štetja leta 1939 je na Avstrijskem Štajerskem živelo vsega 3607 prebivalcev, ki so jih našeli v nenemških jezikovnih skupinah.⁺ Na obmejnem območju, to je v političnih okrajih Radgona in Lipnica, pa je živelo 1444 takih prebivalcev. Podatki tega ljudskega štetja so se nam ohranili na nivoju občin do današnjih dni. Tako vemo, da je po teh podatkih živelo v Dedoncih 82 %, Potrni 36 %, Radgoni 6 %, Žetincih 89 % in Zenkovcih 100 % prebivalcev, ki so bili vpisani v nenemške jezikovne skupine. Na ostalih z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenih območjih Avstrijske Štajerske niso našeli prebivalcev s slovenskim občevalnim

²⁴ Ergebnisse der Volkszählung vom 31. März 1934, Steiermark,

⁺ Nacistično ljudsko štetje se je posluževalo večjega števila jezikovnih skupin v kombinacijah z "deutsch", "slovenisch" in "windisch".

jezikom v znatnejšem številu, vendar se prebivalstvo, ki je bilo vpisano v nenemške jezikovne skupine, pojavlja skoraj povsod na tem območju.²⁵

Podatki ljudskega štetja leta 1939 so zadnji, ki so še kolikor toliko uporabni za ugotavljanje naselitvenega prostora Slovencev na Avstrijskem Štajerskem v primerjavi z vsemi avstrijskimi popisi prebivalstva po drugi svetovni vojni.

Leta 1951 so našteali v obmejnem območju ob avstrijsko-jugoslovenski državni meji le 580 Slovencev²⁶, od teh pa so našteali kar 102 od skupaj 116 prebivalcev v občini Dedonci.²⁷ Po tem popisu zasledimo slovensko prebivalstvo, ki je skrito prikazano v rubriki "ostali neznani", še vedno v vseh občinah na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske.²⁸

Na celotnem območju Avstrijske Štajerske so ob uradnem avstrijskem popisu prebivalstva leta 1971 našteali 1684 Slovencev²⁹.

Leta 1961 so v obmejnem območju Avstrijske Štajerske našteali 229³⁰, leta 1971 pa 259³¹ Slovencev.

²⁵ Tone Zorn: Prispevek k ljudskemu štetju 1939. leta na Zgornjem Štajerskem, Časopis za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta 7 (XLII), letnik 1971/2, str.329-385.

²⁶ F. Matscher: Die Slowenische und Kroatische Volksgruppe in Oesterreich, Die rechtliche Stellung der Volksgruppen, Eine Dokumentation herausgegeben von Bundeskanzleramt, Wien 1977, str. 9

²⁷ Tone Zorn: Zamejski Slovenci v avstrijskem delu Štajerske po podatkih ljudskih štetij 1951 in 1961. Kronika-Casopis za slovensko krajevno zgodovino Ljubljana 1967, XI. letnik, 1. zvezek, st. 54-55.

²⁸.Fascikel 295-arhiv Inštituta za narodnostna vprašanja, Ljubljana.

²⁹ Glej citat 26

³⁰ Glej citat 26

³¹ Glej citat 26

Rezultati germanizacijskih pritiskov na Slovence na Avstrijskem Štajerskem

Netočnost vseh uradnih ljudskih štetij po drugi svetovni vojni nam jasno kaže medsebojna primerjava podatkov teh štetij s podatki nacističnega ljudskega štetja leta 1939 in s podatki ljudskih štetij pred prvo svetovno vojno. Neverodostojnost podatkov uradnih ljudskih štetij po drugi svetovni vojni nam dokazuje Neunteufelov podatek³², da se je leta 1951 priznalo od stalno prisotnih prebivalcev Štajerske k slovenskemu materinemu jeziku 0,88 % (v resnici občevalnemu jeziku) vseh prebivalcev Avstrijske Štajerske. Preprost izračun nam da število 9763 slovensko govorečih prebivalcev Avstrijske Štajerske. Po Neunteufelu naj bi jih večina prebivala v radgonskem okraju.

V tem delu smo sledili razvoju germanizacijskih procesov na območju celotne Avstrijske Štajerske od srede 19. stoletja pa vse do leta 1971. Na območju, kjer je bilo še leta 1900 50000 prebivalcev slovenskega rodu, bi naj do leta 1971 bilo le še 1684 Slovencev. Na z avtohtonim s slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske, kjer je še leta 1900 bilo po uradnih avstrijskih statističnih podatkih več kot 4000 Slovencev, bi naj bilo leta 1971 le še 259 Slovencev. Ko so avstrijski politiki podpisovali leta 1955 avstrijsko državno pogodbo, so s členom 7 priznali tudi obstoj štajerskih Slovencev ter⁸⁸ s tem mednarodno obvezali, da jim bodo zagotovili vse manjšinske pravice.

Avstrijski državni predstavniki izjavljajo sedaj, da Slovencev na Avstrijskem Štajerskem ni in da jih 7. člen avstrijske državne pogodbe omenja zgolj po naključju. Da 7. člen avstrijske državne pogodbe avstrijskih štajerskih Slovencev ne omenja

³² Tone Zorn: Zamejski Slovenci v avstrijskem delu Štajerske po podatkih ljudskih štetij 1951 in 1961, Kronika - Casopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana 1967, XV.letnik, 1. zvezek, str. 54-55.

zgolj po naključju, ampak da so bili v ta člen zavestno vključeni zaradi njihovih manjšinskih pravic, nam pred mednarodno javnostjo dokazuje že sama formulacija tega člena glede na uradno določen prostor avtohtone poselitve avstrijskih štajerskih Slovencev. Štajerski Slovenci so bili vključeni v 7. člen avstrijske državne pogodbe kljub temu, da je Helfried Pfeifer-jeva še 28. aprila 1955 izjavila, da Slovencev na Avstrijskem Štajerskem ni.³³ Avstrija je mnenje, da slovenskega manjšinskega problema na Avstrijskem Štajerskem ni, zagovarjala tudi v svojih kasnejših odgovorih jugoslovanski vladi na njene note o izpolnjevanju 7. člena avstrijske državne pogodbe.³⁴ Ne glede na rezultate ljudskih štetij vemo, za prostor avtohtone poselitve štajerskih Slovencev.

Po podatkih avstrijske statistike o občevalnem jeziku se naj bi pred koncem prve svetovne vojne germaniziralo več kot 95 % slovenskega prebivalstva, ki se je izselilo iz slovenskega etničnega ozemlja na območje nemške Štajerske. Za potomci teh 40.000 prebivalcev slovenskega porekla ni nobenih sledov v kulturnem, političnem kot tudi ne v uradni avstrijski statistiki. Mirno lahko ugotovimo, da je germanizacijski pritisk na slovensko prebivalstvo, ki se je naselilo v Avstriji izven slovenskega etničnega ozemlja, dosti hujši kot pa je bil pritisk ameriške družbe na slovenske izseljence v ZDA, ki so vse do današnjih dni uspeli ohraniti svojo kulturno zavest o pripadnosti ter socialna in kulturna združenja. Germanizacijski pritisk se nadaljuje še danes z nezmanjšano močjo nad jugoslovanskimi zdomci, zlasti nad njihovo drugo generacijo. Tradicija monarhije, ki je sredi 19. stoletja pričela izvajati germanizacijo, se z nezmanjšano močjo nadaljuje na ozemlju druge avstrijske republike.

³³ Theodor Veiter: Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Oesterreich, Wien 1976.

³⁴ Primerjaj Oesterreichische Werbalnote vom 2. Dezember 1974, točka 4 (Odgovor na jugoslovansko verbalno noto z dne 29. 10. 1974).

Zaključne misli o položaju štajerskih Slovencev v luči njihovega etničnega poselitvenega prostora in socioekonomskih razmer

Slovenci na Avstrijskem Štajerskem poseljujejo najbolj periferna ter gospodarsko najmanj razvita območja. Osnovna značilnost njihove etnične poselitve je poselitev v obliki pasov ob jugoslovansko-avstrijski^{meji} z nizkim številom prebivalstva. Izjemo, z večjo koncentracijo štajerskih Slovencev ter njihove poselitve v ravninskem svetu, predstavljajo naselja v Radgonskem kotu. Karakteristika za njihovo periferno poselitev v gospodarsko vedno zaostajajočem območju Avstrijske Štajerske je značilna za vsa razdobja od srede 19. stoletja do danes. Območja etnične slovenske poselitve so v primerjavi z ostalimi deli Štajerske ostala odmaknjena od gospodarskih in zaposlitvenih krajev. Zato so bila območja etnične slovenske poselitve zlasti v zadnjem stoletju, območja odseljevanja, v zadnjih desetletjih pa postajajo območja s prevladujočo polkmečko strukturo in s tendencami staranja prebivalstva. Območja etnične slovenske poselitve v razliko od drugih območij Avstrijske Štajerske niso bila deležna nobene pozornosti pri izboljšanju gospodarskih razmer. V takih socialno-ekonomskih razmerah se ni moglo razviti kulturno življenje niti v materinem slovenskem niti v nemškem jeziku.

V analizi položaja Slovencev v Avstriji predstavljajo Slovenci v Radgonskem kotu poseben specifičen pojav. Slovenski jezik se je zadržal v vseh petih vaseh (Sicheldorf-Žetinci, Laafeld-Potrna, Dedenitz - Dedonci, Windisch Goritz- Slovenska Gorca in Zelting-Zenkovci) pri večini prebivalstva. Gospodarstvo na njihovem prostoru v glavnem stagnira. V preobrazbi vasi močno zaostajajo za vasi v sosednjih obmejnih območjih onstran državne meje v Prekmurju. Ker v bližini ni delovnih mest, se mlada delovna sila že tradicionalno seli v smeri pro-

ti razvitim območjem Avstrijske Štajerske, Grazu in železarsko-rudarskim razvitim območjem. S Slovenci poseljene vasi Radgonskega kota so že tradicionalno povezane s sosednjim Prekmurjem. Odtekanju prebivalstva v razvite dele Štajerske je sledilo in deloma še danes sledi preseljevanje iz Prekmurja. Zato so sorodstvene vezi med prebivalstvom Prekmurja in Radgonskega kota zelo intenzivne. Zaradi živahnih nakupov prebivalstva iz Prekmurja in Međimurja v avstrijski Radgoni je v zadnjem času zaradi znanja slovenskega jezika dobil zaposlitev del mladega prebivalstva. Tako pomeni zaposlovanje slovenske mladine v terciarnih dejavnostih le komercialni interes večinskega naroda, ne pa podlago za uveljavljanje slovenskega jezika v družbeno-političnem, kulturnem in socialnem smislu ter predstavlja analogijo z zaposlovanjem Slovencev v terciarnih dejavnostih v Kanalski dolini.

SEZNAM TABEL

1. Število občin glede na indeks rasti avstrijskih državljanov med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

Delež občin glede na indeks rasti avstrijskih državljanov med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

2. Število občin glede na indeks rasti prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

Delež občin glede na indeks rasti prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med posameznimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

3. Število občin glede na indeks rasti prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

Dlež občin glede na indeks rasti prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

4. Število občin urejenih glede na spreminjanje deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

Delež občin urejenih glede na spreminjanje deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

5. Število občin glede na delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom po posameznih ljudskih štetjih na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

Delež občin glede na delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom po posameznih ljudskih štetjih na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske.

6. Tabela o občevalnem jeziku na območju slovenskega etničnega ozemlja na Avstrijskem Štajerskem.

Število občin glede na indeks rasti avstrijskih državljanov med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

indeks	1880-1890	1890-1900	1900-1910	1880-1910
- 85	1	2	6	5
85,1 - 95	4	5	2	5
95,1 - 100	4	5	4	4
100,1 - 105	5	5	6	3
105,1 - 110	3	3	1	2
110,1-115	4	1	1	2
115,1 - 120	0	0	1	0
120,1 -	0	0	0	0
	21	21	21	21

Delež občin glede na indeks rasti avstrijskih državljanov med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

indeks	1880-1890	1890-1900	1900-1910	1880-1910
- 85	4,8	9,5	28,5	23,8
85,1 - 95	19	23,8	9,5	23,9
95,1 - 100	19	23,8	19	19
100,1 - 105	23,8	23,8	28,6	14,3
105,1 - 110	14,4	14,3	4,8	9,5
110,1 - 115	19	4,8	4,8	9,5
115,1 - 120	0	0	4,8	0
120,1 -	0	0	0	0
	100	100	100	100

Število občin glede na indeks rasti prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske-Stajerske

Indeks	1880-1890	1890-1900	1900-1910	1880-1910
0	1	1	0	0
0,1 - 50	2	1	6	7
50,1 - 75	0	3	5	2
75,1 - 85	1	2	0	0
85,1 - 95	1	1	2	0
95,1 - 100	0	0	0	0
100	4	2	2	4
100,1 - 105	2	4	0	0
105,1 - 110	1	0	1	0
110,1 - 115	2	1	0	0
115,1 - 120	1	0	1	0
120,1 - 150	1	2	2	1
150,1 - 200	1	1	1	2
200,1 -	4	3	1	5
	21	21	21	21

Delež občin glede na indeks rasti prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med posameznimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Stajerske

Indeks	1880-1890	1890-1900	1900-1910	1880-1910
0	4,8	4,8	0	0
0,1 - 50	9,5	4,8	28,6	33,4
50,1 - 75	0	14,3	23,8	9,5
75,1 - 85	4,8	9,5	0	0
85,1 - 95	4,8	4,8	9,4	0
95,1 - 100	0	0	0	0
100	19,0	9,5	9,5	19
100,1 - 105	9,4	19	0	0
105,1 - 110	4,8	0	4,8	0
110,1 - 115	9,5	4,8	0	0
115,1 - 120	4,8	0	4,8	0
120,1 - 150	4,8	9,5	9,5	4,8
150,1 - 200	4,8	4,8	4,8	9,5
200,1 -	19	14,2	4,8	23,8
	100	100	100	100

Število občin glede na indeks rasti prebivalstva z nemškim obče-
valnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim
slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

Indeks	1880-1890	1890-1900	1900-1910	1880-1910
0	3	0	0	0
0,1-50	1	2	2	3
50,1-75	1	3	1	2
75,1-85	0	2	1	4
85,1-95	4	3	3	0
95,1-99,9	3	0	1	2
100	2	3	2	1
100,1-105	3	1	3	1
105,1-110	1	1	0	2
110,1-115	2	3	3	0
115,1-120	0	0	1	0
120,1-150	0	0	1	1
150,1-200	1	1	1	1
200,1-	0	2	2	4
	21	21	21	21

Delež občin glede na indeks rasti prebivalstva z nemškim obče-
valnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohto-
nim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske
Štajerske

indeks	1880-1890	1890-1900	1900-1910	1880-1910
0	14,3	0	0	0
0,1-50	4,8	9,5	9,5	14,3
50,1-75	4,8	14,3	4,7	9,5
75,1-85	0	9,5	4,8	19,0
85,1-95	19,0	14,3	14,3	0
95,1-99,9	14,2	0	4,8	9,5
100	9,5	14,3	9,5	4,8
100,1-105	14,3	4,7	14,3	4,8
105,1-110	4,8	4,8	0	9,5
110,1-115	9,5	14,3	14,3	0
115,1-120	0	0	4,7	0
120,1-150	0	0	4,8	4,8
150,1-200	4,8	4,8	4,8	4,8
200,1-	0	9,5	9,5	19,0
	100	100	100	100

Število občin urejenih glede na spreminjanje deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

%	1880 - 1890	1890 - 1900	1900 - 1910	1880 - 1910
- 30,1 -	1	1	5	4
- 15,1 - - 30	0	1	1	4
- 5,1 - - 15,1	1	4	6	0
- 3,1 - - 5	0	1	1	0
- 1,1 - - 3	1	1	0	1
- 1 - +1	7	4	1	1
+ 1,1 - +3	2	1	2	3
+ 3,1 - +5	1	1	2	0
+ 5,1 - +15	5	2	1	1
+ 15,1 - +30	1	4	3	4
+ 30,1 -	2	1	0	3
	21	21	21	21

Delež občin urejenih glede na spreminjanje deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom med posameznimi ljudskimi štetji na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

%	1880 - 1890	1890-1900	1900-1910	1880 - 1910
- 30,1 -	4,8	4,8	23,8	19
- 15,1 - - 30	0	4,8	4,8	19
- 5,1 - - 15	4,8	19	28,6	0
- 3,1 - - 5	0	4,8	4,8	0
- 1,1 - - 3	4,8	4,8	0	4,8
- 1 - +1	33,3	19	4,8	4,8
+ 1,1 - +3	9,5	4,8	9,5	14,3
+ 3,1 - +5	4,8	4,8	9,5	0
+ 5,1 - +15	23,7	9,4	4,8	4,8
+ 15,1 - +30	4,8	19	14,2	19
+ 30,1 -	9,5	4,8	0	14,3
	100	100	100	100

Število občin glede na delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom po posameznih ljudskih štetjih na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

%	1880	1890	1900	1910	najvišji delež preb. s slov. obč.j. po posameznih štetjih
0	4	3	2	0	0
0,1 - 2	2	1	1	2	1
2,1 - 5	2	0	1	3	1
5,1 - 10	0	3	1	2	1
10,1 - 25	4	5	5	4	4
25,1 - 50	2	1	1	3	3
50,1 - 75	1	0	6	4	2
75,1 - 99,9	5	5	2	3	5
100	1	3	2	0	4
	21	21	21	21	21

Delež občin glede na delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom po posameznih ljudskih štetjih na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske

%	1880	1890	1900	1910	najvišji delež preb. s slov. obč.j. po posameznih štetjih
0	19,0	14,3	9,5	0	0
0,1 - 2	9,6	4,7	4,8	9,5	4,8
2,1 - 5	9,5	0	4,8	14,3	4,8
5,1 - 10	0	14,3	4,8	9,5	4,8
10,1 - 25	19,0	23,8	23,8	19,0	19,0
25,1 - 50	9,5	4,8	4,8	14,3	14,3
50,1 - 75	4,8	0	28,5	19,0	9,5
75,1 - 99,9	23,8	23,8	9,5	14,4	23,8
100	4,8	14,3	9,5	0	19,0
	100	100	100	100	100

Ime občine oziroma izbra- nega območja	vsi prebivalci				občevalni jezik								tuji državljani			preb. s slov. občev. jezikom in tuji državljeni v Radgonskem kotu in Rad- goni				
	1880	1890	1900	1910	slovenski				nemški				1880	1890	1900	1910	1880	1890	1900	1910
					1880	1890	1900	1910	1880	1890	1900	1910	1880	1890	1900	1910	1880	1890	1900	1910
Sobota Boboth	886	780	786	708	184	57	12	38	701	722	774	670	1	1	0	0				
					% 20,79	7,32	1,53	5,37	79,21	92,68	98,47	94,63	0,11	0,13	0	0				
Mlake Laaken	280	300	284	218	234	250	194	129	43	48	86	89	3	2	4	0				
					84,48	83,89	69,29	59,17	15,52	16,11	30,71	40,83	1,07	0,67	1,41	0				
Radvanje Rothwein	179	185	180	179	81	185	94	123	98	0	86	56	0	0	0	0				
					45,25	100,00	52,22	68,72	54,75	0	47,78	31,28	0	0	0	0				
Sobota, Mlake, Radvanje Boboth, Laaken, Rothwein	1345	1265	1250	1105	499	492	300	290	842	770	946	815	4	3	4	0				
					37,21	38,99	24,08	26,24	62,79	61,01	75,92	73,76	0,30	0,24	0,32	0				
Dodonci Bedenitz	145	144	150	140	122	110	113	83	0	2	5	15	23	32	32	42	145	142	145	125
					100,00	98,21	95,76	84,69	0	1,79	4,24	15,31	15,86	22,22	21,33	30,00	100,00	86,61	96,67	89,29
Potrna Laafeld	309	352	374	409	211	240	179	21	39	39	97	210	59	73	98	178	270	313	277	199
					84,40	86,02	64,86	9,09	15,60	13,98	35,14	90,91	19,09	20,74	26,20	43,52	87,38	88,92	74,06	48,66
Žetinci Sicheldorf	197	203	232	241	166	134	153	68	1	0	0	80	30	69	79	93	196	203	232	161
					99,40	100,00	100,00	45,95	0,60	0	0	54,05	15,23	33,99	34,05	38,59	99,49	100,00	100,00	66,80
Slovenska Gorca Windisch Goritz (Goritz bei Radkersburg)	226	263	219	234	155	182	122	75	50	49	54	61	21	32	43	98	179	214	165	173
					75,61	78,79	69,32	55,15	24,39	21,21	30,68	44,85	9,29	12,17	19,63	41,88	77,88	81,39	75,34	73,93
Zenkovci Zelting	143	148	167	174	120	126	129	18	3	0	0	102	20	22	38	54	140	148	167	72
					97,56	100,00	100,00	15,00	2,40	0	0	85,00	13,99	14,86	22,75	31,03	97,90	100,00	100,00	41,38
Radgonski kot	1020	1110	1142	1198	774	792	696	265	93	90	156	468	153	228	290	465	927	1020	986	730
					89,27	89,80	81,69	36,15	10,73	10,20	18,31	63,85	15,00	20,54	25,39	38,81	90,88	91,89	86,34	60,93
Fernica Fosnitz	817	816	800	796	87	274	487	431	730	542	313	363	0	0	0	2				
					10,65	33,58	60,88	54,28	89,35	66,42	39,12	45,72	0	0	0	0,25				
Klanci Glanz	464	462	419	438	57	114	253	376	406	348	165	62	1	0	1	0				
					12,31	24,68	60,53	85,84	87,69	75,32	39,47	14,16	0,22	0	0,24	0				
Veče Wotschach	475	493	467	469	17	69	89	145	458	424	378	324	0	0	0	0				
					3,58	14,00	19,06	30,92	96,43	86,00	80,94	69,08	0	0	0	0				

*

Ime občine oziroma izbra- nega območja	vsi prebivalci				občevalni jeziki										preb. s slov. občev. jezikom in tuji državljani v Radgonskem ko- in Radgoni							
					slovenski					nemški					tuji državljani							
	1880	1890	1900	1910	1880	1890	1900	1910	1880	1890	1900	1910	1880	1890	1900	1910	1880	1890	1900	1910		
<u>Veliki Boč</u> <u>Grosswalz</u>	650	706	688	712	295	632	660	707	355	73	27	5	0	1	0	0						
					45,38	89,65	95,93	99,30	54,62	10,35	3,92	0,70	0	0,14	0	0						
<u>Gradišče</u> <u>Schlossberg</u>	1049	1032	1049	1087	154	205	520	211	890	813	520	853	5	14	9	23						
					14,75	20,14	50,00	19,83	85,25	79,86	50,00	80,17	0,48	1,36	0,86	2,12						
<u>Gradišče, Klanci</u> <u>Schlossberg, Glanz</u>	3455	3509	3423	3502	610	1294	2009	1870	2039	2200	1403	1607	6	15	10	25						
					17,69	37,03	58,86	53,78	82,31	62,97	41,11	46,22	0,17	0,43	0,29	0,71						
<u>Kresnice</u> <u>Grassnitzberg</u>	248	274	260	226	0	0	49	6	248	273	210	209	0	1	1	11						
					0	0	18,92	2,79	100,00	100,00	81,08	97,21	0	0,36	0,38	4,87						
<u>Oboki</u> <u>Obegg</u>	147	141	149	150	76	25	22	26	71	107	120	123	0	9	7	1						
					51,70	18,94	15,49	17,45	48,30	81,06	84,51	82,55	0	6,38	4,70	0,67						
<u>Špilje</u> <u>Spielfeld</u>	615	692	695	674	0	83	102	13	603	602	565	645	12	7	28	15						
					0	12,12	15,29	1,97	100,00	87,88	84,71	97,88	1,95	1,01	4,03	2,23						
<u>Avstrij. Štajerska</u> <u>Ožje območje</u>	6830	6991	6919	6855	1959	2686	3178	2470	4696	4042	3400	3867	175	263	340	517						
					29,44	39,92	48,31	38,97	70,56	60,08	51,68	61,01	2,56	3,76	4,91	7,54						
<u>Radgona</u> <u>Radkersburg</u>	2525	2593	2492	2739	112	115	97	49	2156	2073	1462	1766	253	405	926	922	365	520	623 ⁺	471 ⁺		
					4,93	5,26	6,19	2,70	94,89	94,74	93,36	97,19	15,02	15,62	37,16	33,66	14,46	20,05	31,28	21,04		
<u>Lučane</u> <u>Leutschach</u>	548	562	521	573	8	9	21	19	537	551	491	546	3	2	5	8						
					1,47	1,61	4,07	3,36	98,53	98,39	95,16	96,64	0,55	0,36	0,96	1,40						
<u>Ernovž</u> <u>Ehrenhausen</u>	1106	1186	1185	1252	9	0	0	14	1089	1163	1170	1189	8	23	15	38						
					0,82	0	0	1,15	99,18	100,00	100,00	97,94	0,72	1,94	1,27	3,04						
<u>Pongratzen</u>	214	193	208	243	0	11	0	63	214	182	208	176	0	0	0	4						
					0	5,70	0	26,36	100,00	94,30	100,00	73,64	0	0	0	1,65						
<u>Kornriegel</u>	130	136	142	118	0	0	31	19	130	136	111	99	0	0	0	0						
					0	0	21,83	16,10	100,00	100,00	78,17	83,90	0	0	0	0						
<u>Obmejni pas</u>	4523	4670	4548	4925	129	135	149	164	4126	4105	3442	3776	264	430	946	972	365	520	623	471		
					3,03	3,18	4,14	4,15	96,88	96,82	95,56	95,52	5,84	9,21	20,80	19,74	0,07	11,13	13,70	9,56		
<u>Avstrij.-Štajerska</u> <u>Slovensko etnično</u> <u>območje</u>	11353	11661	11467	11780	2088	2821	3327	2634	8822	8147	6842	7643	439	693	1286	1489	1292	1540	1906	1201		
					19,13	25,72	32,68	25,60	80,83	74,28	67,20	74,27	3,87	5,94	11,21	12,64	11,38	13,21	14,03	10,20		

* V Radgoni je bilo med tujimi državljani 500 vojakov iz Sedmograške, ki so bili nemške narodnosti (Dokumentacijsko gradivo Inštituta za narodnostno vprašanja, Ljubljana).

SEZNAM KART:

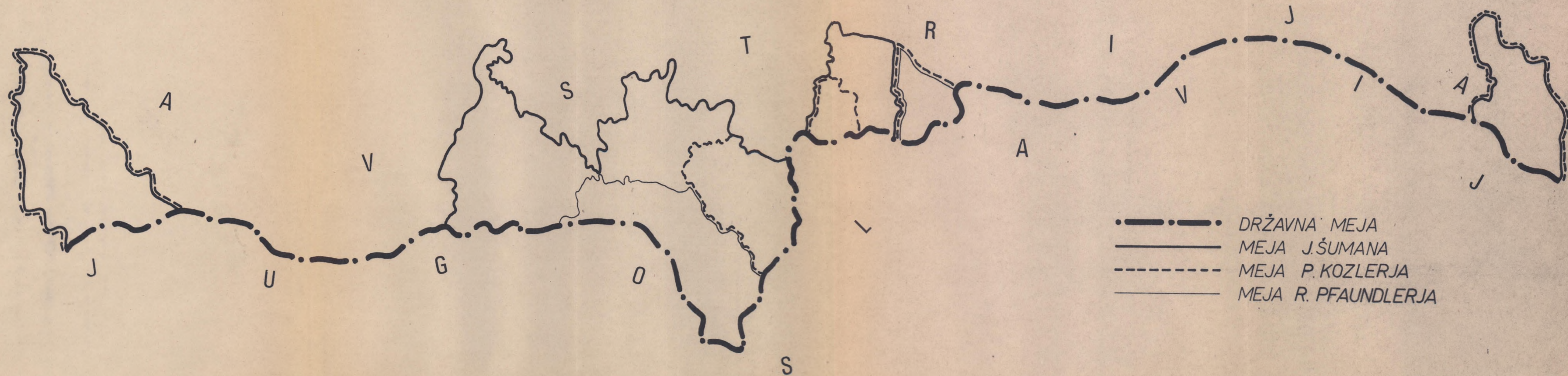
1. Pozicijska karta območja Avstrijske Štajerske, poseljenega s slovenskim avtohtonim prebivalstvom
2. Slovenska etnična meja na Avstrijskem Štajerskem po J. Šumanu 1868. leta, P. Kozlerju 1846. leta in R. Pfaundlerju 1906. leta.
3. Gibanje deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po rezultatih ljudskega štetja v razdobju med leti 1880 - 1890.
4. Gibanje deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po rezultatih ljudskega štetja v razdobju med leti 1890 - 1900.
5. Gibanje deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po rezultatih ljudskega štetja v razdobju med leti 1900 - 1910.
6. Gibanje deleža prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po rezultatih ljudskega štetja v razdobju med leti 1880 - 1910.
7. Delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po rezultatih ljudskega štetja leta 1880.
8. Delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po rezultatih ljudskega štetja leta 1890.

9. Delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po rezultatih ljudskega štetja leta 1900.
10. Delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po rezultatih ljudskega štetja leta 1910.
11. Največji deleži prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na s slovenskim avtohtonim prebivalstvom poseljenem območju Avstrijske Štajerske po rezultatih ljudskega štetja v razdobju med leti 1880 - 1910.

POZICIJSKA KARTA OBMOČJA AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE, POSELJENEGA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM PREBIVALSTVOM

SLOVENSKA ETNIČNA MEJA NA AVSTRIJSKEM ŠTAJERSKEM PO J.ŠUMANU 1868. LETA, P. KOZLERJU 1846. LETA IN
R. PFAUNDLERJU 1906. LETA

GIBANJE DELEŽA PREBIVALSTVA S SLOVENSKIM OBČEVALNIM JEZIKOM NA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM PREBIVALSTVOM POSELJENEM OBMOČJU AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE PO REZULTATIH LJUDSKEGA ŠTETJA V RAZDOBJU MED LETI 1880 - 1890

Študijski inštitut za slovensko zgodovino
 Raziskovalni inštitut za slovensko zgodovino
 Založba inštituta za slovensko zgodovino
 Ljubljana, 1988

GIBANJE DELEŽA PREBIVALSTVA S SLOVENSKIM OBČEVALNIM JEZIKOM NA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM
PREBIVALSTVOM, POSELJENEM OBMOČJU AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE PO REZULTATIH LJUDSKEGA ŠTETJA
V RAZDOBJU MED LETI 1890 - 1900

GIBANJE DELEŽA PREBIVALSTVA S SLOVENSKIM OBČEVALNIM JEZIKOM NA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM PREBIVALSTVOM POSELJENEM OBMOČJU AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE PO REZULTATIH LJUDSKEGA ŠTETJA V RAZDOBJU MED LETI 1900 - 1910

AVTOR KARTE: MIHAILIČ STEFANO
KARTOGRAFSKO OBLOŽILO: ANTONIČ CERNE
IZDELANO V INŠTITUTU ZA KARTOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI, 1978

GIBANJE DELEŽA PREBIVALSTVA S SLOVENSKIM OBČEVALNIM JEZIKOM NA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM
PREBIVALSTVOM POSELJENEM OBMOČJU AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE PO REZULTATIH LJUDSKEGA ŠTETJA
V RAZDOBJU MED LETI 1880 - 1910

DELEŽ PREBIVALSTVA S SLOVENSKIM OBČEVALNIM JEZIKOM NA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM PREBIVALSTVOM POSELJENEM OBMOČJU AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE PO REZULTATIH LJUDSKEGA ŠTETJA LETA 1880

DELEŽ PREBIVALSTVA S SLOVENSKIM OBČEVALNIM JEZIKOM NA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM PREBIVALSTVOM POSELJENEM OBMOČJU AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE PO REZULTATIH LJUDSKEGA ŠTETJA LETA 1890

IZVIRNIŠKI IN REPRODUKCIJSKI OBRATOVANJE

DELEŽ PREBIVALSTVA S SLOVENSKIM OBČEVALNIM JEZIKOM NA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM PREBIVALSTVOM
 POSELJENEM OBMOČJU AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE PO REZULTATIH LJUDSKEGA ŠTETJA LETA 1900

Lacken
Mlake.

Soboth
Sabota

Rothwen
Radvanje

Schlosberg
Gradišče

Glanz
Klanč

Possnitz
Pesnica

Spielfeld
Spilje

Windisch Gortz
Gorča slovenska

Zelting
Zenkovci

Dedenitz
Dedanci

Ladfeld
Potrna

Sichelsdorf
Zetince

DELEŽ PREBIVALSTVA S SLOVENSKIM OBČEVALNIM JEZIKOM NA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM PREBIVALSTVOM
 POSELJENEM OBMOČJU AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE PO REZULTATIH LJUDSKEGA ŠTEJLA LETA 1910

NAJVEČJI DELEŽI PREBIVALSTVA S SLOVENSKIM OBČEVALNIM JEZIKOM NA S SLOVENSKIM AVTOHTONIM PREBIVALSTVOM POSELIJENEM OBMOČJU AVSTRIJSKE ŠTAJERSKE PO REZULTATIH LJUDSKEGA ŠTETJA LETA V RAZDOBJU MED LETI 1880 - 1910

Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani

Janja Miklavc in Ludvik Olas

**INFORMACIJSKE ŠTUDIJE O GOSPODARSKIH IN SOCIALNIH
RAZMERAH NA S SLOVENCİ POSELJENIH OBMOČJIH SLOVEN-
SKEGA PORABJA NA MADŽARSKEM**

**Socialnogeografska analiza slovenskega Porabja na
Madžarskem**

K A Z A L O

Stran

I.	UVOD	1
II.	DEMOGRAFSKA ANALIZA	7
	1. Gibanje števila prebivalstva	7
	2. Starostna struktura prebivalstva	14
	3. Struktura aktivnega prebivalstva po dejavnostih	18
	4. Struktura prebivalstva po šolski izo- brasbi.....	22
III.	ZAKLJUČEK	25
IV.	LITERATURA IN VIRI	27

UVOD

K slovenskemu Porabju prištevamo 8 vasi^x, ki so bile s trianonsko mirovno pogodbo po prvi svetovni vojni priključene k Madžarski. Ležijo ob jugoslovansko-avstrijski in madžarski državni meji. Vse razen Farkašovec imajo slovensko večino. Tudi po madžarski regionalizaciji (upravni in geografski) spadajo pod posebno enoto z nazivom Vendvidek.

Slovensko Porabje in Vendvidek nista popolnoma indentična geografska pojma. Mi k slovenskemu Porabju prištevamo sedem prej omenjenih pretežno slovenskih vasi, Farkašovce kot nacionalno mešano vas z madžarsko večino in Monošter. Madžari Monoštra (Szentgotharda) ne prištevajo k Vendvideku. Mesto Monošter šteje po popisu prebivalstva leta 1970 več prebivalcev, kot vse slovenske in narodnostno mešane vasi skupaj (5837 - 4515). Monošter je urbano središče širše okolice in priteguje poleg s Slovenci poseljenega Porabja še dolino Rabe na vzhodu in severu do avstrijske meje. (vasi Hegyhát). Slovensko Porabje tvori tako le dobro tretjino gravitacijskega območja Monoštra. Pogoje za nastanek mesta je narekovala ugodna prometna lega v dolini reke Rabe. Mesto ima danes madžarsko večino. Kam ga torej prišteti? Nedvomno je, da vse slovenske vasi gravitirajo v njega. Ni pa to zadosten dokaz, da ga tudi geografsko prištevamo k njemu. Madžari kakor smo že rekli, ga ne prištevajo k Porabju. Če obravnavamo Monošter v sklopu slovenskega Porabja, nam gospodarska in populacijska analiza daje zelo ugodne rezultate. Kaže na nadpovprečno razvitost, na relativno visoko gostoto, na ugodno poklicno strukturo in še bi lahko naštevali. To je pa zlagana slika, ker nam pokaže popolnoma drugo situacijo kot dejansko je na s Slovenci poseljenem območju. V naši analizi smo se temu skušali izogniti tako, da smo navajali podatke za celotno slovensko Porabje (z Monoštrem), ob teh podatke za slovenske vasi in

^x Gornji Senik - Felsőszolnok, Dolnji Senik - Alsószolnok, Štefanovci - Apatistvánfalva, Andovci - Orfalu, Sekalovci - Szakonyfalva, Slovenska ves - Rabatörfalu, Verice - Kéthölgy, Farkašovci - Farkasfa.

posebej za mesto.

Zamisliti bi se morali tudi ob izrazu Vend. Pomeni isto kot v Avstriji Vindiš. Vendvidek je tako pokrajina Vendov ali Vindišarjev. Pri tem je dobro, če dodamo še pojem Forabja v madžarskem smislu. Zavzema svet ob reki Rabi do njenega izliva v Donavo. Če bi oboji skušali najti skupen izraz, bi bil verjetno najbolj prikladen Slovensko Forabje. S tem bi prizadeli prostor točno opredelili. Po popisu prebivalstva iz leta 1970 živijo v Porabju poleg Vendov in Slovencev še Madžari in nekaj Nemcev. Če smo dosledni podčrtani in (podčrtal avtor) loči Vende in Slovence.

V naši analizi bomo ovrednotili populacijski razvoj med obema zadnjima popisoma prebivalstva iz leta 1960 in 1970. Pri razlagi nekaterih dejstev bomo morali poseči nazaj, saj imajo sedanji procesi svoje korenine tudi v daljši preteklosti. Dotaknili se bomo tudi naravnih danosti za gospodarski razvoj ter ne na zadnje tudi perspektive razvoja, ki ga madžarski znanstveniki in planerji nakazujejo za srednjeročno obdobje. Da bi bila naša analiza čim bolj realna in verodostojna bomo skušali izvršiti tudi primerjavo s sosednjim madžarskim ozemljem.

Slovensko Porabje in sosednja manjša regija na vzhodu -Orseg, ki je zlasti zgodovinsko^{xx} in etnografsko jasno opredeljena, sta bili v zadnjem desetletju deležni večjih znanstvenih raziskav. V Porabju smo skupaj z madžarskimi geografi proučevali sodelavci Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani, Orseg in Porabje pa so proučevali madžarski geografi, za to območje je izdelal doktorsko disertacijo geograf Miholics Jozsef². Vse študije kažejo, da sta naši pokrajini po prirod-

⁺⁺Orseg - stražno ozemlje

² Miholics Jozsef: Orseg es Vendvinek geomorfologiai kepe es termeszeti eröforrasai, Budapest 1970.

nih pogojih in po gospodarski razvitosti med revnejšimi v madžarskem okviru. Gričevnatisvet s pretežno ilovnato podlago in kisle, slabe rodovitno prstjo ne nudi pogojev za intenzivno širokopotezno družbeno kmetijstvo. Zlasti v Porabju se je ohranila individualna posest, ki je na Madžarskem skorajda izjemna in kot taka ni deležna enake družbene podpore, kot več kot 90 odstotkov madžarskih obdelovalnih površin. To ustvarja do pokrajine in ljudi, ki živijo na njej posebne, dostikrat mačehovske odnose in ohranja drugod že preživelo obliko samooskrbovalnega kmetijstva. K temu se je prilagodil tudi populacijski razvoj. V osmih porabskih vaseh (brez Monoštra) z 9.380 ha površine s 4.515 prebivalci in gostoto 48,1 ljudi na km², ki je med najnižjimi v državi, prebivalstvo stari, se izseljuje in številčno nazaduje. Za sedaj pa tudi v bližnji perspektivi ni znakov, da bi se tak razvoj zaustavil.

K relativni zaostalosti prispevajo tudi neurejene prometne razmere. Razdalje do obrobnih urbanskih središč (Szentgothard, Körmend) sicer niso tako velike, večji problem je z dostopnostjo nekaterih naselij in prilagoditvijo prometnih zvez k dnevnim potrebam prebivalstva.

Rast prebivalstva med zadnjima popisoma, ki ga v analizi podrobneje obravnavamo, je le deset letni izsek iz skoraj že sto letnega podobnega populacijskega razvoja. Od leta 1870 do zadnjega popisa leta 1970 se je prebivalstvo Madžarske kot celote podvojilo, v Železni županiji, kamor Porabje spada se je ena in pol krat povečalo, v sosednjem madžarskem obmejnem Orszegu narastlo za 15,4 %, v Porabju pa nazadovalo za 2 %. Takšna je slika brez Monoštra in je realna za s Slovenci poseljeni teritorij. Pozneje pa, ko bomo obravnavali procese skupaj z Monoštrom, pa bo dosti ugodnejša. Prebivalstvo Porabja kot celote je doseglo svojo

kulminacijo leta 1900 (5.934 - brez Monoštra), na kar stalno mazaduje. Sosednji Orseg je še do leta 1930 številčno napredoval, od tega časa naprej pa prav tako nazaduje. V obeh obmejnih regijah je prebivalstvo močno nazadovalo po letu 1948 (Orseg za 20 %, Porabje za 22, 4 %). K temu so pripomogli umetni posegi v gibanje prebivalstva tega obmejnega območja. V Porabju gotovo ni odločala kolektivizacija kmetijske posesti, saj je ta še danes individualna.

Poudariti moramo, da depopulacija ni v neposredni zvezi s prirodnim gibanjem prebivalstva. To nam potrjujejo razmere v dveh naših sosednjih mikroregijah. Znano nam je, da so imeli Madžari v zadnjem desetletju pred popisom 1970 za evropske razmere relativno nizki prihodni prirastek prebivalstva. Z zakoni so uvajali posebne ukrepe, (pri mladih družinah) da bi povečali število otrok v družini. Tega pa ne moremo trditi za Porabje. Prihodni prirastek prebivalstva je v njej v istem obdobju znašal 6,7 %. Ta rast je podobna našim slovenskim razmeram. V sosednjem Örségu je bila znatno nižja in je znašala 1,1 %.⁵ Kljub temu pa je prebivalstvo Porabja enako nazadovalo. Iz tega sledi, da so bili odseljevalni tokovi iz Porabja močnejši. Ali z drugo besedo, pogoji za življenje, ki bi vezali mlade na dom so bili v njem manj ugodni. Ob vsem tem nam daje še največ upanja zdrava rast Slovencev v zamejstvu. Po popisu leta 1970 je v Porabju (brez Monoštra) rodilo 100 poročenih žena 282 otrok, na sosednjem madžarskem Örségu pa le 222.

Zdrava prirodna rast vpliva tudi na sorazmerno zdravo starostno strukturo prebivalstva. Do 14 leta starega prebivalstva je v županijskem povprečju 32 %, toliko približno tudi v Örségu, znatno več (25 %) pa v Porabju. Po pričakovanju je delež starega nad 60 let starega prebivalstva v Porabju manj (17 %) kot v sosednjem Örségu (20 %). Pri tem smo upoštevali samo s Slovenci naseljene vasi, ne pa tudi Monoštra. Navedene

Številke nam porajajo misel, da za sedaj ni nevarnosti, da bi Slovenci v Porabju izumrli, večja nevarnost je, da se bodo izselili. Ne smemo pa prezreti dejstva, da se staranje prebivalstva začne že takrat, ko je odstotek nad 60 let starosti prebivalcev večji od 12 %. Če izvzamemo Fakašovce, ki imajo madžarsko večino, je v vseh ostalih naseljih Porabja migracijski saldo negativen. V Števanovcih, Andovcih in Vericah pa je odseljevanje tri do štiri krat večje od prirodnega prirastka. Izseldjujejo se predvsem mladi ljudje in ob tako intenzivnem odseljevanju tudi v bodoče ne moremo več dolgo računati z današnjo še kar ugodno starostno strukturo porabskega prebivalstva.

Struktura zaposlenih je med obema regijama, ki jih pri analizi prebivalstva Porabja med sabo primerjamo, težko primerljiva. V Porabju močno prevladuje individualna kmečka posest, v Örségu pa je poleg privatne kmečke posesti močnejše zastopan tudi družbeni sektor. Privatne kmete tretirajo kot celoletno zaposlene, v družbeni posesti (državna in zadružna posestva) pa je prisotno tudi sezonsko delo vezano na letno polovico leta. Tako lahko razumemo podatke, ki pravijo, da je v Örségu v kmetijstvu celoletno zaposlenih 33 % aktivnih, v Porabju pa skoraj dva krat toliko (58 %). Če pa upoštevamo vse aktivne v kmetijstvu je razmerje drugačno. V tem primeru jih je v Örségu 65 %. V celoti je ob popisu prebivalstva leta 1970 živelo od kmetijstva še vedno polovica ljudi. Vidimo torej, da kmečko prebivalstvo počasi nazaduje, s tem pa je zavrt tudi hitrejši socialni razvoj.

zlasti
Delež zaposlenih v industriji je, če ga primerjamo s sosednjo jugoslovansko stranjo, sorazmerno velik. V Porabju (brez Monoštra) je v industriji zaposlenih 31,4 %. v Örségu pa 15,4 %. Res pa je, da v vaseh slovenskega Porabja ni nobenega

industrijskega podjetja. To so torej dnevni migranti, ki najdejo svoj "industrijski" kruh v Monoštru. Tja se pogosto tudi preselijo in sčasoma asimilirajo v madžarski večini. Ta proces bi se lahko zaustavil samo z lokacijo in izgradnjo neagrarne obrate na slovenskem etničnem ozemlju, ki bi lahko sprejemal odvečno delovno moč na kmetih. Odstotek zaposlenih v industriji v Őrsegu je sicer manjši, toda delo najdejo v štirih domačih lokalnih obratih.

Zelo zgovorna je tudi izobrazbena struktura prebivalstva, in to zlasti, če Porabje brez Monoštra primerjamo še z Őrségom. Obe pokrajini sta ob meji, prometno odročni in zgoščeni. Loči jih le nacionalna sestava. Odstotek prebivalstva s končano osnovno šolo je zelo nizek. V Őrségu 31 %, v Porabju pa 29,4 %. Snako bi lahko trdili za prebivalstvo s končano srednjo šolo (3,7 % v Őrségu in 2,2 % v Porabju).

Razlika je še očitnejša s končano visoko šolo (v Őrségu 1,2 %, v Porabju 0,6 %). Delež nepismenih pa je v Porabju skoraj dva krat večji (3,1 %) v Őrségu (1,7 %).

V poznejših podrobni analizi nam bo naše ugotovitve potrdila tudi primerjava z madžarskim povprečjem. Ob teh podatkih bi se morali zamisliti. V naši primerjavi ne gre za dve različni pokrajini. Obe sta obmejni, obe sta nerazviti s slabimi prirodnimi pogoji. Če bi že kateri morali dati prednost, potem je Porabje bližje Monoštru in ima kot tako večjo možnost urbanizacije (tudi šolanja). Podatki pa nam kažejo drugače in nas, če hočemo to povedati ali ne, spominjajo na mačehovski odnos. S kakšno koli manjšo sposobnostjo prebivalstva si to ne moremo in ne smemo razlagati, saj imajo tisti, ki so že zaposleni v industriji ugodno kvalifikacijsko strukturo (čeprav brez šole). 80 % med njimi ima vsaj kvalifikacijo ali polkvalifikacijo.

II. DEMOGRAFSKA ANALIZA

1. Gibanje števila prebivalstva

Slovensko Porabje obsega gosto obljudena območja skrajnega zahodnega dela Socialistične republike Madžarske. Povprečna gostota ozemlja slovenskih vasi znaša 89 ljudi na km², v primerjavi s celotno Madžarsko, kjer je povprečna gostota 111 ljudi na km². Najgosteje je poseljen Monošter. V obdobju 1960-1970 se je gostota v središču slovenskega Porabja dvignila od 329 na 366 ljudi na km². Poprečna gostota Porabja brez Monoštra pa znaša 48,1 ljudi na km².

Vasi v dolinskem delu slovenskega Porabja imajo večjo gostoto kot obrobne hribovske vasi, ki so odmaknjene od centra zaposlitve in prometno slabo povezane s sosednjimi kraji. V dolinskem delu ob cesti Gornji Senik - Monošter se giblje gostota med 48-21 (Števanovci 48, Sakalovci 47, Ritkarovci 46, Farkašovci 37 in Andovcih 21 ljudi na km²).

V primerjavi z letom 1960 se je gostota v vseh odmaknjenih hribovskih vaseh slovenskega Porabja zmanjšala, kar lahko povežemo z odseljevanjem ljudi v dolino bliže industrijskemu središču, kjer lahko odvečna kmečka delovna sila najde primerno zaposlitev.

Med popisi prebivalstva 1869 in 1970 je absolutno število prebivalstva v Porabju naraslo od 6248 na 10352. To je za 65,6 %. V drugi polovici 19. stoletja je število prebivalstva postopno naraščalo, indeksi rasti prebivalstva se gibljejo med 108 in 205. Naraščanju sledimo tudi leta 1910, vendar se že v nekaterih vaseh pojavijo znaki stagnacije oziroma upadanje števila prebivalstva. Zmanjševanje števila prebivalstva se je intenzivno začelo po letu 1949, nazadovalo pa je tudi v obdobju med zadnjima popisoma prebivalstva. Med

popisoma 1960 in 1970 je naraščalo le v Monoštru in Slovenski vasi, v vseh ostalih vaseh pa nazadovalo. V slovenskem Porabju je v tem obdobju število naraslo od 10228 na 10352 ali za 1,2 %. V slovenskem Porabju brez Monoštra se je v istem obdobju število prebivalstva zmanjšalo za 6,1 %. (Tabela I.)

Monošter je edino naselje, kjer se je število prebivalstva od 1869 do danes konstantno povečalo. V tem obdobju je naraslo od 1953 na 5837 ali za 280,8 %. Najintenzivneša rast prebivalstva je bila v letih 1869-1880, za 54,6 % in 1890-1900 za 48,6 %. Stagniralo je med leti 1941 in 1949, zadnja popisa 1960 in 1970 pa beležita 7,7 % povečanje števila prebivalstva.

Povsem drugačne so bile razmere na podeželju slovenskega Porabja. Podeželske katastrske občine imajo skupne značilnosti v gibanju števila prebivalstva. V vseh se je v obdobju od 1809 do 1910 število prebivalstva povečalo. Podeželje je bilo povsem agrarno, zaostalo, prometno ter gospodarsko izolirano od razvitejših pokrajin. Izjema je le Dolnji Senik, kjer se je med letoma 1890 - 1900 število prebivalstva zmanjšalo za 5,4%. Med popisoma 1880 pa je nazadovalo prebivalstvo v Sakalovcih in Števanovcih.

Med letoma 1910 in 1920 je prebivalstvo najmočneje naraslo v Monoštru ter obcestnih naseljih. Dolnji in Gornji Senik. Nazadovalo pa je v Slovenski vasi in Andovcih; v prvem za 4,3 oziroma 2,5 %.

Prva desetletja tega stoletja se je začelo prebivalstvo slovenskega Porabja množično izseljevati v industrijsko razvite države zahodne Evrope in v Ameriko, Selitve so vplivale tudi na demografska gibanja v Porabju.ž

Madžarsko je po prvi svetovni vojni zajela industrializacija, ki je Monoštru prinesla manjše obrate in odprla prosta delovna mesta za kmečko prebivalstvo iz agrarno prenaseljenega agrarnega zaledja, zlasti iz vasi v bližini Monoštra. V obdobju 1920 - 1930 je naraščalo prebivalstvo v obcestnih katastrskih občinah Gornji in Dolnji Senik in Slovenska vas, nazadovalo oziroma stagniralo pa v hribovskih predelih. Najmočnejša nazadovanje je bilo v Andovcih, kar za 7,8 %.

V naslednjem desetletju med popisoma 1930 in 1941 se je prebivalstvo pomnožilo v Monoštru, obcestnih katastrskih občinah in Sakalovcih, nazadovalo pa v Ritkarevcih in Števanovcih. Večjih razlik med dolinskimi in hribovitimi katastrskimi občinami ni; naraščanje se je gibalo med 1 in 7 %.

Druga svetovna vojna in doba po njej sta močno vplivali na gibanje števila prebivalstva. Nazadovanje je zajelo tudi dolinske katastrske občine Slovenska vas, Dolnji in gornji Senik. V Monoštru se je absolutno število prebivalstva povečalo vendar pa je v letih 1941-49 relativno naraslo le za 1,9%^{na 1000 ali 1949/1941}, v primerjavi s popisom 1930 - 1941, ko se je prebivalstvo pomnožilo za 7,2 %.

Med letoma 1949 in 1960 je nazadovalo prebivalstvo v vseh katastrskih občinah. Izjema je Monošter, ki se je pospešeno razvijal in s tem omogočil doseljevanje ljudi iz Porabja. Med hribovskimi in dolinskimi vasmi ni razlik. Prebivalstvo se je povsod zmanjšalo za več kot 15 %, v Andovcih celo 25,3 %, v Dolnjem Seniku za 20,1 %. Odseljevanje ni zajelo le dolinske, temveč tudi hribovske vasi. Vzroke za močno nazadovanje prebivalstva moramo iskati v nasilnih izselitvah slovenskega prebivalstva po resoluciji informbiroja 1948 leta.

V zadnjih desetih letih so se razmere nekoliko izboljšale.

Nazadovanje ni tako močno kot med letom 1949 in 1960, vendar absolutno število prebivalstvo v večjem delu katastrskih občin nazaduje. Še močnejše stopa v ospredje vloga lokalnega centra Monoštra, kjer se je od 1949 do 1970 leta število prebivalcev povečalo za 15,4 %. Prebivalstvo postopno narašča v vaseh, ki so pod gravitacijskim vplivom Monoštra. V Slovenski vasi se je povečalo za 9,4 %, stagnira oziroma rahlo povečuje pa v Dolnjem Seniku. V vseh hribovskih vaseh absolutno število prebivalstva pada, vendar je v primerjavi z popisom 1949 in 1960 nazadovanje manj intenzivno. Najslabše stanje je v Andovcih, kjer se je število prebivalstva zmanjšalo v sto letih za polovico, v desetih letih pa za 22,7 %. V sosednjih Števanovcih je nazadovalo za 29,9 % v času 1869 - 1970 in 7,1 % med popisoma 1960 - 1970.

(Tabela 2.)

Osnovni vzrok upadanja števila prebivalstva na porabskem podeželju so migracije. Število emigrantov presega prirodni prirastek v vseh naseljih z izjemo Slovenske vasi in Monoštra. V vseh naseljih je nataliteta višja od mortalitete. Negativni prirodni prirastek imajo le Andovci (-7) in Monošter (-255). Najvišji prirodni prirastek imata Dolnji Senik 10,8 % in Sakalovci 10,3; v ostalih naseljih pa se giblje med 3 in 9 %. Vsa naselja slovenskega Porabja imajo negativen migracijski saldo. V obdobju desetih let med popisoma 1960 in 1970 je porabsko podeželje izgubilo s stalnimi migracijskimi 710 ljudi, začasno pa se je izselilo iz porabskih vasi 293 ljudi.

Monošter ima nasprotne migracijske tokove. V obdobju 1960-1970 se je priselilo 660 ljudi in je edino naselje s pozitivnim migracijskim saldrom 12,1 %. Monošter ima negativni prirodni prirastek, torej število prebivalcev narašča na račun migracij in ne po prirodni poti. V Monošter se doseljuje prebivalstvo iz slovenskega Porabja ter ostalih krajev Madžarske. V Monošter pa dnevno migrirajo delavci iz porabskega podeželja. Ožja gravitacijska cona dnevne migracije delovne sile sega po dolini Rabe do Doljnega Senika; širše gravitacij-

naselje	navzoče prebiv-alstvo		prirodni prirastek		razlike v selitvah		stvarna rast ali upadanje	
	1960	1970	štev.	%	štev.	%	štev.	%
Dolnji Senik	567	568	61	10,8	-60	-10,6	1	0,2
Šekalovci	526	523	54	10,3	-57	-10,9	-3	-0,6
Števanovci	662	610	28	4,2	-80	-12,1	-52	-7,9
Ritkarovci	322	285	12	3,7	-40	-15,2	-37	-11,5
Andovci	189	148	-7	-3,7	-34	-18,0	-41	-21,7
G. Senik	1319	1160	100	7,6	-259	-19,7	-159	-12,1
Monošter	5437	5842	+255	-4,7	660	12,1	405	7,4
Varšačevci	605	547	27	4,5	-85	-14,1	-58	-9,6
Slovenska vas	617	669	61	9,9	-9	-1,5	52	8,4
Körwendl Jaras	55096	55096	1005	1,8	-3145	-5,5	-2140	-3,7

sko območje sega v gričevnato obrobje katastrskih občin Sakalovci in Števanovci. Izven gravitacijskega območja Monoštra pa so ostala bolj oddaljena hribovska naselja Andovci, Rihtarovci in Gornji Senik.

Na podlagi razmerja med prirodnim prirastkom in migracijskim saldonom med popisoma 1960 - 1970 lahko naselja slovenskega Porabja razdelimo v tri skupine.

a.) Monošter in Slovenska vas pripada tipu stagnacije oziroma zmerne rasti prebivalstva. Ta tip ima še značilnosti pasivne rasti, kjer je presežek odselitev nad priselitvami ali presežek smrtnosti nad rodnostjo. Za Monošter je značilen negativen prirodni prirastek in pozitiven migracijski saldo. (-4,7 : 12,1). Zrardi visokega doseljevanja je vpliv negativnega prirodnega prirastka izničen in tako imigracijska prispeva k pozitivni rasti prebivalstva.

Podobne značilnosti gibanja prebivalstva ima Slovenska vas s to razliko, da je prirodni prirastek pozitiven in negativen migracijski saldo (9,9:1,5). Migracijski saldo je manjši od prirodnega prirastka in število prebivalstva narašča zaradi pozitivne prirodne rasti.

Tip zmerne rasti prebivalstva obsega 21,9 % ozemlja slovenskega Porabja in 62,9 % prebivalstva.

b.) Največ naselij slovenskega Porabja lahko uvrstimo v depopulacijski tip rasti prebivalstva. Prirodni prirastek je pozitiven in se giblje 3 in 10 %. Selitveni saldo je negativen in po vrednosti višji kot prirodni prirastek. V ta tip uvrščamo naselja Sakalovci, Donji Senik, Rihtarovci, Farkašovci in Gornji Senik. Najslabše populacijske razmere so v Rihtarovcih (3,7 : 15,2), kjer emigrirajo skoraj štirikrat

presega prirodni prirastek. Depopulacija se pojavlja na 71,76 % površine katastrskih občin slovenskega Porabja in zajema 35,67 % prebivalcev.

c.) V tip izrazite depopulacije in izumiranja uvrščamo hribovito katastrsko občino Andovci. Vrednosti prirodnega prirastka in migracijskega salda sta negativni (-3,7 : 10,0).

Andovci so hribovita katastrska občina z visokim deležem aktivnega kmečkega prebivalstva (67,0 %). Emigracija štirikrat presega prirodni prirastek. Depopulacija in izumiranje potrjuje že petdesetletno nazadovanje števila prebivalstva in intenzivno izseljevanje.

Zaključimo lahko, da število prebivalstva porabskega podeželja nazaduje. Vzroke moramo iskati v zniževanju prirodne rasti in močnemu izseljevanju. Prebivalci se odseljujejo v Monošter in ostale kraje Madžarske. IZseljujejo se tudi Slovenci, s tem se povečuje število Slovencev v Monoštru in krajih izven etničnega ozemlja.

2. Starostna struktura prebivalstva

(Tabela 3)

Starostna struktura prebivalstva slovenskega Porabja je kljub znakom staranja prebivalstva in odseljevanje mladega aktivnega prebivalstva še sorazmerno ugodna.

Med popisoma 1960 in 1970 se je v poprečju povečala število ljudi starih nad 60 let; ter zmanjšalo število ljudi do 20. leta starosti. Indeks staranja prebivalstva, ki smo ga računali po formuli $I = \frac{60}{14} \times 100$, je najvišji v Slovenski vasi 64,13, Gornjem Sežiku 61,54, Ritkarovcih 59,78. Med letoma 1960 in 1970 so se indeksi staranja povsod zvišali in presegajo kritično mejo 40. Leta 1960 proces staranja prebival-

stva še ni bil tako intenziven, indeks staranja je bil le v Ritkarovcih in Monoštru nad kritično vrednostjo.

(Tabela 4).

Zanimiv pokazatelj o starostni strukturi prebivalstva je delež ljudi starih nad 60 let. Delež ljudi nad 60 let starosti v vseh naseljih presega 12 % mejo, ki se smatra kot indikator pričetka staranja prebivalstva. Največji delež starejših ljudi ima Slovenska vas 21,2 % in Gornji Senik 20,1%¹ v sosednjih porabskih vaseh pa se giblje med 13 in 19 %.

V večjem delu porabske vasi je delež otrok starih do 5 let nižji od deleža otrok starostne skupine 5 do 10 let. Nazadovanje je posledica postopnega upadanja prirodne rasti ter odseljevanje mladega aktivnega prebivalstva. Vasi Andovci in Farkašovci imata zelo majhen delež otrok do 5 leta starosti, saj se iz teh hribovskih vasi večino izseljuje prebivalstvo s katerim odhajajo tudi otroci, prirodni prirastek pa upada, ali pa je celo negativen.

V povprečju imajo vasi slovenskega Porabja 7 % ^{otrok} ljudi starih do 5 let, kar je enako razmeram na celotnem slovenskem Porabju in nekoliko višji kot na ozemlju celotne Madžarske. (6,81%). V primerjavi z letom 1960 je število otrok starih do 5 let nazadovalo, znižal pa se je tudi delež v razmerju z ostalimi starostnimi skupinami.

Delež ljudi v starostni skupini 15 - 39 let je v vseh vaseh Porabja višji od starostne skupine 0-14 let; delež prebivalstva starostne skupine 40 - 59 let pa nižji od starostne skupine 15 - 39 let. Hribovska naselja se razlikujejo od krajev, ki so podvržena urbanizaciji v tem, da imajo večji delež aktivno sposobnega prebivalstva.

Tabela 4

Starostna struktura in indeks staranja

Naselje	0 - 14	15 - 39	40 - 59	60	20 let	60 let	indeks	20 let	60 let	indeks
	%				1960		1960	1970		1970
Dolnji Senik	29,2	36,7	20,9	13,2	237	38	16,3	217	75	34
Sakalovci	27,4	37,3	18,7	16,6	227	23	10	191	87	45
Števanovci	25,4	37,7	23,4	13,5	278	41	14	225	83	36
Rikarovci	26,2	30,1	24,5	19,2	105	49	46	92	55	59
Andovci	22,6	32,9	30,1	14,4	73	25	34	49	21	42
G. Senik	25,5	32,0	22,4	20,1	482	159	32	377	232	61
Monošter	22,0	36,9	23,8	17,3	1773	880	49	1779	1010	56
Farkašovci	22,6	33,8	24,9	18,7				177	102	57
Slovenska vas	25,0	34,2	19,6	21,2	189	74	39	223	143	64

3. Struktura aktivnega prebivalstva po dejavnostih

V strukturi prebivalstva po gospodarskih dejavnostih izstopa Monošter, kot manjši industrijski center. Vpliv Monoštra se je razširil na bližnje kraje, katerih prebivalci hodijo na delo v to naselje. V ožje gravitacijsko zaledje Monoštira prištevamo Slovensko vas in Dolnji Senik. Širše gravitacijsko zaledje pa sega do hribovskih vasi Gornji Senik, Sakalovci, Števanovci, Ritkarovci in druge.

V Porabju je bilo leta 1970 5273 aktivnega prebivalstva ali 50,9 % od celotnega števila populacije. V primerjavi z letom 1960 se je delež in število aktivnega prebivalstva zmanjšalo. V desetih letih se je število aktivnega prebivalstva zmanjšalo za 1 %. V istem obdobju se je število aktivnih žensk dvignilo za 1 %, število aktivnih moških pa zmanjšalo za 3,1 %. Danes je v Porabju zaposlenih 44,95 % žensk in 55,05 % moških, kar je približno enako madžarskemu povprečju.

Monošter je za Porabje pomemben industrijski center. Leta 1960 je imel 2716 aktivnih prebivalcev, l. 1960 pa 2921. 8 % zmanjšanje števila aktivnih je bilo močnejše pri aktivnih moških (20,2) kot aktivnih žensk (97,7). V podeželju slovenskega Porabja se število aktivnih prebivalcev povečuje (indeks 106), v Monoštru pa pada in se povečuje število vzdrževanih. (Tabela 5)

Monošter se razlikuje od ostalih krajev slovenskega Porabja. V industriji je zaposleno 55,7 % aktivnega prebivalstva, kar je znatno več kot madžarsko poprečje, s 36,5 % zaposlenih v industriji. Razmeroma visok je delež aktivnih kmetov, 9,6 %. Gradbeništvo, promet in trgovina pa zaostajata za povprečjem celotne države. V obdobju med popisoma prebivalstva se je najmočnejše naraščalo število aktivnih v gradbeništvu indeks 181, sledi promet 178 in industrija 131.

Ostala naselja slovenskega Porabja so še pretežno agrarna. V ožjem gravitacijskem zaledju Monoštra se giblje delež aktivnega kmečkega prebivalstva med 24 in 40 %. V širšem gravitacijskem zaledju pa delež aktivnih kmetov presega 40 %, v Gornjem Seniku in Rihtarovcih 72,3 %, Andovcih 67 % in Farkaševcih 59 %. V vseh naseljih je delež v kmetijstvu zaposlenih aktivnih žensk večji kot aktivnih moških. V zadnjem desetletju je Porabje zajelo močno zmanjševanje deleža kmečkega prebivalstva, ki je intenzivno v dolinskih vaseh (Slovenska vas indeks 35) kakor tudi v hribovskih vaseh (Andovci indeks 64).

Število aktivnih prebivalcev zaposlenih v industriji se povečuje v vseh vaseh slovenskega Porabja. V Slovenski vasi je 59,3 % aktivnega industrijskega prebivalstva, najmanj pa v hribovskih vaseh Andovci, 11,6 %, Gornji Senik 14,1 in Ritkarovci 18,3. V industrijskih obratih se zaposluje tudi vse več žensk. Na Madžarskem je v industriji zaposleno 36,7 % aktivnih žensk, v Porabju kar 41,5, na Porabskem podeželju pa le 26,1 %. (Tabela 6).

Gradbeništvo je gospodarska veja, kjer se v zadnjih 10 letih najhitreje povečuje število zaposlenih. Med popisoma 1960 in 1970 se je število zaposlenih v gradbeništvu v Porabju povečala od 150 na 256 ali za 7 %, na Madžarskem za 27,3 %. V vaseh slovenskega Porabja je delež aktivnih v gradbeništvu med 1,8 v Ritkarovcih in 8,7 % v Andovcih; v Monoštru za 4,1 %.

Naselja slovenskega Porabja lahko po strukturi aktivnega prebivalstva po panogah zaposlitve razdelimo v več skupin:

a) V prvo skupino ^{upravljanje} spada centralni ~~okraj~~ Monošter z visokim odstotkom aktivnih prebivalcev zaposlenih v industriji (55,7) ter kulturi, šolstvu in upravi (19,7). Gradbeništvo in promet

sta povprečno razviti, nad povprečjem Porabja izstopa le trgovina z 6,9 % zaposlenih aktivnih ljudi.

b) V drugo skupino uvrstimo Slovensko vas, ki pripada ožjemu gravitacijskemu zaledju Monoštra. Zaposlenih ima 59,3 % aktivnih v industriji; s kmetijstvom pa se še vedno preživlja skoraj četrtnina aktivnih prebivalcev.

c) V tretje skupino lahko uvrstimo naselja v širšem gravitacijskem zaledju Monoštra: Dolnji Senik, Sakalovci in Števanovci. Karakterizira jih še vedno visok delež aktivnega kmečkega prebivalstva (med 40 in 45 %). Delež zaposlenega kmečkega prebivalstva (med 40 in 45 %). Delež zaposlenih v industriji se povečuje in se giblje med 31,8 v Dolnjem Seniku 39,2 v Stevanovcih. Vsa našeta naselja imajo relativno visok odstotek zaposlenih v gradbeništvu.

d) V četrti skupini so naselja Andovci, Gornji Senik in Ritkarovci. Vasi so izven močnejšega gravitacijskega vpliva Monoštra. V vaseh je še vedno nad 65 % aktivnih zaposlenih v kmetijstvu. Industrija pa zaposluje od 11 do 18 % aktivnih prebivalcev. Promet, trgovina in ostale dejavnosti so slabo razvite in delež pod povprečjem slovenskega Porabja.

4. Struktura prebivalstva po šolski izobrazbi

V Porabju je ^{šola}nivo izobrazbe še na zelo nizki ravni. Čeprav so se razmere v zadnjih desetih letih med popisoma prebivalstva izboljšale, je za vasi slovenskega Porabja značilen visok delež nepismenih in delež ljudi z nedokončano osnovno šolo.

(Tabela 7).

Od 9307 prebivalcev Porabja je bilo leta 1971 3,34 % nepismenih, kar je nad povprečjem okraja Körmend (1,97) in nepismenimi v Madžarski (2,39). Največ nepismenih je v naseljih Sakalovci 7,9 in Ritkarovci 6,6; Slovenska vas pa je imela le 0,69 nepismenih. Število nepismenih se postopno zmanjšuje.

V Porabju preseneča podatek o visokem odstotku ljudi z nedokončano osnovno šolo. Čeprav lahko podobne razmere ugotovimo za povprečje Madžarske in okraja Körmend. V večjem delu vasi Slovenskega Porabja ima le približno ena tretjina ljudi dokončano osnovno šolo. V Monoštru 29,3, Dolnjem Seniku 32,6 in Farkašovcih 36,3 %. Visok je tudi odstotek ljudi z 1 - 3 razredov osnovne šole. V Porabju je 3,3 % ljudi v tej kategoriji. Najvišji delež ljudi s 3 razredi osnovne šole je v Ritkarovcih 14,4 Gornjem Seniku 10,6, najnižji pa v Andovcih 4,4 in Slovenski vasi 5,5.

Srednjo šolo ima 3,6 % prebivalcev Porabja. V Monoštru ima od 5286 ljudi starih nad 7 let le 274 ali 5,1 % srednjo šolo. V ostalih naseljih Porabja je ta odstotek še znatno nižji. Najmanj ljudi s srednjo šolo je v Farkašovcih 0,99 % in Ritkarovcih 0,78, Andovci so brez človeka s srednjo šolo. V ostalih vaseh pa se giblje delež ljudi s srednjo šolo med 1 in 3 %.

Visoko šolsko izobrazbo ima v Porabju 160 ali 1,7 % prebivalcev; od tega odpade na Monošter 137 diplomantov (2,5 %). V podeželskih porabskih vaseh pa je delež pod 1 %.

ZAKLJUČEK

Podrobna analiza o gibanju prebivalstva v slovenskem Porabju med obema zadnjima popisoma (1960-1970) kaže, da so močno v ospredju depopulacijski procesi. Te procese pogojujejo:

- posebna obmejna in zakotna lega ob madžarsko-jugoslovansko-avstrijski meji,
- svojstvena gospodarska situacija, ki je na Madžarskem prej izjemna kot splošna. Na izrazito slabih prirodnih pogojih se je ohranila individualna posest s polikulturnim kmetijstvom, ki ni deležna enake družbene podpore, kot ostala madžarska kmetijska posest. Gozdne površine, ki so v prevladi in so nekoč reševale pasivno posest, so zaščitene in ne dajejo več enakega dohodka privatnih posesti. Ogromno škode naredi divjad, ki ima v teh obmejnih delih svoje prirodne rezervate in je še posebej zaščitena. Uničuje predvsem posevke.

Opremljenost (mehanizacija) kmetij je še zelo pomanjkljiva. Pogosto še uporabljajo lesen plju^g. Tragika je v tem, da tudi v bližnji perspektivi ni znakov za napredek. Po srednjeročnem planu ne predvidevajo v Porabju nobenega industrijskega obrata, ki bi vezal mlado delovno silo na domačo pokrajino. Strokovnjaki in planerji dajejo večji poudarek le razvoju turizma in povečan dohodek iz gozdnih sadežev in telišč.^x V sosednjem prav tako obmejnem Oersegu pa naj bi se po njihovem razvijala industrija (štirje obrati Magyar-sombatfa, Oeriszentpeter, Bajansenye, Pankasz) z močnejšim centrom v Oeriszentpeteru. Naslonila naj bi se na les, glino, kremč^{ev} pesek in na domačo delovno silo. Kot taka naj bi vezala obmejno prebivalstvo na domačo regijo in preprečevala današnjo depopulacijo.

x Azoerseg es vendvidek tarsadalmi gazdasagi adottsgai es fejlesztesi lehetőségei

- Porabje močno gravitira v Monošter. V njega se odteka mlada delovna sila, ki pa se hkrati tudi asimilira v madžarski večini. V nekaterih naseljih je odtok v tej smeri tudi po dva do tri krat večji od prirodnega prirastka. Odtok prebivalstva je očiten zlasti po leti 1948. Relativno močna prirodna rast je v preteklih desetletjih nadoknadila emigracijske tokove. V obdobju med zadnjima popisoma prebivalstva pa že opazamo močnejše znake staranja prebivalstva. Ta proces bo ob situaciji kot je v bližnjih desetletjih še bolj prisoten.

Zaskrbljujoča je zlasti izobrazbena struktura prebivalstva. Niti ena tretjina nad štirideset let starih ljudi (ob popisu 1970) ne konča osnovne šole. Delež nepismenih je dvakrat večji kot v drugih madžarskih pokrajinah, ljudi z visoko šolo pa je manj kot en odstotek. Tudi tu se odraža stoletni (ali tudi deset letni) mačehovski odnos.

IV LITERATURA IN VIRI

1. Klemenčič Vladimir, Geografsko proučevanje Porabja na Madžarskem, nekateri elementi socialno-geografskega razvoja in strukture slovenskega Porabja, IGU
2. Miholics Jozsef: Őrség és Vendvidék geomorfologiai szerepe és természeti erőforzasai, Budapest 1970
3. Natek Milan: Osnovni tipi rasti prebivalstva v SR Sloveniji (z dvema skicama v tekstu), Geografski vestnik XLVII, Ljubljana 1975, str. 55-74
4. Olas Ludvik: Slovensko Porabje, Geografski vestnik XX, Ljubljana 1973, str. 15-21
5. Népszámlás 4, 42, 1, 1970. évi
Vas Megye adatai
Zala Megye adatai
6. Népszámlás, 1960 évi
Vas Megye adatai
Zala Megye adatai
7. Évi népszámlálás 23. 1970.
Demográfiai adatok I.

SEZNAM TABEL (med tekstom)

1. Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1869-1970
(verižni indeks)
2. Migracije in prirodni prirastek 1960 - 1970
3. Starostna struktura prebivalstva po k.o. l. 1970
4. Starostna struktura in indeks staranja
5. Indeksi aktivnega prebivalstva po zaposlitvenih
panogah med l. 1961 - 1971
6. Struktura aktivnega prebivalstva po panogah gospodarske
dejavnosti l. 1970
7. Prebivalstvo staro 7 in več let po šolski izobrazbi

Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani

Marijan Klemenčič in Vladimir Klemenčič
s sodelavci

**INFORMACIJSKE ŠTUDIJE O GOSPODARSKIH IN SOCIALNIH
RAZMERAH NA S SLOVENCİ POSELJENIH OBMOČJIH KANAL-
SKE DOLINE V ITALIJI**

Kanalska dolina

K A Z A L O

	Stran
KANALSKA DOLINA	
1. UVOD	1
2. LEGA IN POLOŽAJ	2
3. Razvoj pripadnosti upravnim enotam	3
4. Relief	4
5. Podnebje	5
6. Večne razmere	6
7. Prst in rastline	7
8. DRUŽBENOGEOGRAFSKE RAZMERE KANALSKE DOLINE ..	8
9. Razvoj poselitve in narodnostna elika Kanalске deline	8
10. Gospedarske osnove	11
11. Značaj naselij in rast števila prebivalstva .	13
12. Starostna struktura prebivalstva	14
13. Prebivalstvo po dejavnostih	16
14. Osnovne značilnosti in razvoj zaposlitvene strukture prebivalstva	17
15. UKVE	18
16. Stanje in razvoj sociokonomske sestave prebi- valstva	19
17. Psklicna sestava prebivalstva	20
18. Migracijska ebeležja	20
19. Posebna struktura	20
20. Kmetijska mehanizacija	22
21. Živinorejska proizvednja	22
22. Stanje sgradb	23
23. Nekatero značilnosti kmečkoga gospodarstva v Ukvah	24
24. Opremljenost Ukljskih planin in možnosti za kmetijske izrabe	24
25. Narodnostne razmere v Ukvah	26
26. Način ugotavljanja narodnostne sestave pre- bivalstva v Ukvah	27

27.	Kmetijstvo in narodnostna struktura	28
28.	Možnosti sporazumevanja med pripadniki posebnih narodnostnih skupnosti	28
29.	Narodnostne skupnosti in sredstva javnega obveščanja	29
30.	OVCJA VAS	30
31.	Nekatera socijeekonomska poteka prebivalstva.	30
32.	Osnovne poteka kmetijstva	31
33.	Narodna alika	31
34.	SKLEP	34
35.	LITERATURA	36

U V O D

Študija ima namen pojasniti Kanalsko dolino do tiste mere, ki je potrebna za poznavanje okolja, v katerem živijo Slovenci v Kanalski dolini ter za poznavanje njihovih osnovnih demografskih, gospodarskih in narodnostnih problemov. Tak prikaz naareč lahko služi kot osnova za vključevanje slovenskega prebivalstva v Kanalski dolini kot manjšine v obmejno oziroma širše mednarodno sodelovanje, posebno še med Slovenijo in Furlanijo. Zato so v študijo vključene tudi osnovne prirodne poteze Kanalske doline, prometne razmere, pregled razvoja prebivalstva, itd. Za prikaz specifičnih značilnosti slovenske manjšine v Kanalski dolini je podana podrobna analiza socioekonomskih in jezikovnih razmer v Ukvah in Ovčji vasi, torej dveh vasi v jedru s Slovenci poseljenega območja, kjer se še zavestno goji tradicija jezika in kulture.

Na podlagi izvedenega proučevanja menimo, da bi morale biti slovensko prebivalstvo v Kanalski dolini deležno vse pomoči pri ustvarjanju materialne baze, za jačanje njihove narodnostne zavesti, kulturnega razvoja in enakopravnega socialnega položaja v gospodarskih in družbenih procesih Kanalske doline kot obmejne, narodnostno mešanega območja s prisotnostjo sorazmerno velikega števila Slovencev.

KANALSKA DOLINA

LEGA IN POLOŽAJ

Pod imenom Kanalska dolina si običajno predstavljamo približno 25 km dolgo dolino, ki se vleče od Vrat zahodno od Podkloštra (približno na mestu današnjega mejnega prehoda med Avstrijo in Italijo) do Pontablja, to je do stare avstrijsko-italijanske državne meje.

Samo ime izhaja iz stare splošne označbe za gorske doline v porečju Bele. Tako imamo danes imena dolin kot na primer: Canal del Ferro, Canal di Dogna, Canal di Raccolana, itd.

Čeprav je Kanalska dolina izrazita tektonsko zasnovana zarezna med Karnijskimi Alpami in Zahodnimi Julijci pa se nan nikače podana pokrajinska omejitvev za nezadostno. Na topografskih kartah sega označba za Kanalsko dolino samo za dolino med Trbišom in Pontabljem. To je res Kanalska dolina v najožjem pomenu, vendar življenjska stvarnost zahteva, da jo pokrajinsko razširimo na porečje Ziljice do Vrat, torej vse do Nevejskega sedla. Brž ko obravnavamo družbenogeografske poteze omenjenega območja se odločimo za kompromisno združitvev treh družbenogeografsko različnih delov: Kanalske doline v ožjem pomenu besede od Pontablja do Vrat (da v tem primeru stojemo sem svet od razvodja pri Žabnicah do Vrat je "kriva" skozi vsa zgodovinska obdobja zelo pomembna prometna pot od Jadrana na Koroško in še dalje), zgornjega toka Ziljice (rabeljsko rudniško območje) ter del historične Kranjske, ki je danes v Italiji (v prirodnem oziru je to izrazito nadaljevanje Zgornje savske doline).

V družbenem pogledu je glavni pomen Kanalske doline v njenem

prometnem položaju, ki je usmerjal enega glavnih prometnih tokov med Jadranskim gospodarskim bazenom in vzhodnoalpskim območjem. Teški prirodni pogoji za življenje (ostro podnebje, malo ravnega sveta za gospodarsko izkoriščanje) niso vabili prebivalstva k trajni doselitvi, tako da v zgodovinskem razvoju dolina ni bila cilj doselitve ampak svet prehoda. Za gospodarsko in narodnostno podobo je pomembno dejstvo, da je dolina spadala do konca prve svetovne vojne pod habsburško monarhijo, točneje pod deželo Koroško. Danes ima dolina poseben pomen zaradi lege ob tromeji, kar pogojuje osnovno smer gospodarskega razvoja doline. Za SR Slovenijo je pa posebej pomembno dejstvo, da tu živijo Slovenci, ki se se kljub različnim težavam in pritiskom ohranili do danes, hkrati pa znašli v splošnem gospodarskem in družbenem položaju, ki lahko pomeni zanje dokončno izgubo narodnostne biti, seveda kolikor ne bi bili deležni ustrezne prosvetiteljske in gospodarske pomoči natičnega naroda.

Razvoj pripadnosti upravnim enotam

Za časa Rimljanov je Kanalska dolina pripadala Noricum, provinci v vzhodnih Alpah. S prihodom Slovencev je prišla pod slovensko Karantanijo in se kot taka l. 1077 priključila Koroški vojvodini. Vse do leta 1918, ko je bila priključena Italiji, je spadala v okvir Doroške. Vendar pa je v tem obdobju nekajkrat morala priznati drugo oblast, čeprav le za kratek čas; med 623 in 730 je segala sem lombardska država, med 828 in 1077 Furlanija ter od 1809 do 1813 kraljevina Italija. Vzhodni del doline (občina Bela peč) pa je pripadala do leta 1918 deželi Kranjski.

Relief

Kanalska dolina poteka v smeri vzhod-zahod, vzporedno z geološkimi progami in zgradbenimi enotami (alpaka smer). V tektonskem smislu se dolina navezuje na Dolino in predstavlja njen podaljšek; obe dolini oziroma enotno podolje je nastalo ob enotni savski prelomnici, ki poteka med Karavankami oziroma Karnijskimi Alpami na severni strani ter Julijskimi Alpami na južni strani. Podobnosti v geološkem smislu se pridružuje podobnost obeh dolin v širini, nadmorski višini itd.

Južni rob doline obroblija permske in spodnjetriadne kamnine, največ werfenski skrilavci. Na to osnovo so naloženi debeli srednje in zgoranje triadni skladi, iz katerih so zgrajene Zahodne Julijske Alpe. Severni rob doline obdaja proga srednje in zgornjetriadnih apnencev in dolomitov, ki sega do velike prelomnice, zaradi česar je dolina nesimetrična. Na površju se kažejo razlike med položnejšim močno razčlenjenim južnim pobočjem in bolj strmim severnim, kjer zaradi odpornejše dolomitno-apnenčaste podlage najdemo praviloma le ozke debris, ki so jih izdolbli pritoki Bele.

O tektonski zasnovanosti Kanalske doline na prelomnici priha tudi mineralni izvir pri Lužicah (Bagni di Lusnizza), ki vsebuje žveplene snovi in ogljikovo kislino ter prihaja na dan s temperaturo od 10 do 12°C.

Pomembne sledove v zunanji izoblikovalnosti površja je pustila ledena doba. Morenskega gradiva je zelo veliko, saj so bile ledene mase obsežne. V karnijskih Alpah je segal led do višine 1650 m, nad Pontabljem do približno 1550 m. Obsežnejše morenske nasutine se držijo obrobja doline, medtem ko je dno doline prekrto s kasnejšimi prodnimi nasipinami. Hudourniški značaj potokov z obeh strani doline in lahko prenosljiv morenski material sta bila osnova za nastanek številnih vršajev;

le-ti so stalno odrivali Belo in ji spreminjali tok. Višar-ski potok s svojim vršajem pa naj bi celo pripomogel k nas-tanku današnjega razvodja vzhodno od Žabice. Za del doline za-hodne od Žabnic je značilna menjava ožjih in nekoliko širših delov.

Nasprotno pa je vzhodnejši del, okoli Trbiža, bolj odprt in močno terasiran. Zaradi razširjenosti dela doline, ki ga pov-zroča dolinski svet Ziljice, je A. Melik imenoval ta del do-line Trbiška kotlinica, čeprav se že sam zaveda, da ime ni najbolj ustrezno.

Podnebje

Foleg nadmorske višine imajo na značaj podnebja odločilno vlo-go goraki masivi. Obsežni in visoki nasiv Zahodnih Julijcev zadrži velik del mokrote, ki prihaja v največji meri od juga, tako da so nižje Karnijske Alpe, čeprav potekajoče vzporedniško, drugoten dejavnik zadrževanja vlage. Prihaja pa do razlik v sami dolini. Vzhodni del Kanalske doline, ki leži v izrazitem zavetrju Julijcev, dobiva manj padavin kot zahodni del, ki je odprt toplia in vlažnima sredoziemskim zračnim masam vzdolž do-line Bele. Vzporedno s tem je na zahodnem delu podnebje top-lejše, medtem ko velja za vzhodni del doline večja kontinen-talnost v podnebju s hitrimi in močnimi vremenskimi spremen-bami.

V obdobju 1921 - 1950 merjena količina padavin je pokazala, da pade letno na Trbižu v poprečju 1520 mm padavin, v Pontab-lju pa kar 1890 mm. Stanje po posameznih mesecih pa je slede-če (v mm na m²)

Trbiž:	76, 72, 106, 128, 135, 156, 139, 142, 137, 156, 177,
98; Pontabelj:	65, 75, 116, 163, 172, 286, 160, 150, 175, 217, 220,
90;	

(1.)

Razpored padavin za Trbiž kaže enakomerno razporeditev padavin preko leta s prvim viškom v pozni jeseni ter sekundarnim v zgodnjem poletju. Nasprotno pa je slika za Pontabelj obrajena. Tudi pri obsegu snežnih padavin so velike razlike med obema krajevoma. Celokupna debelina odeje znaša v poprečju za Trbiž kar 250 cm, za Pontabelj pa le 85 cm. Posebej je treba poudariti na izrazito trajnost snežne odeje v vzhodnem delu doline, kar je pomemben dejavnik za možen razvoj zimskega športa. To dejstvo se nam zdi takoj razumljivo če poznamo podatek, da znaša poprečna letna temperatura na Trbižu $7,0^{\circ}\text{C}$, v Pontablju pa je za skoraj dve stopinji višja.

Razporeditev poprečnih mesečnih temperatur za Trbiž in Pontabelj:

Trbiž: -4.0, -1.4, 2.6, 6.7, 11.0, 14.9, 16.9, 16.3, 14.3, 8.1, 2.2, -2.2;
Pontabelj: -2.2, 0.4, 4.2, 8.8, 12.7, 16.5, 18.5, 18.1, 15.1, 9.5, 3.6, -0.5;

(1. str. 454).

Temperaturne razmere za Trbiž kažejo na nedavno in močno ohlajitev zimske polovice leta. Kar pet mesecev (od novembra do aprila) vladajo prave zimske razmere. Poletje je omejeno na dva meseca (julij, avgust), pa še pri teh se poprečna mesečna temperatura ne povzpne preko 17°C . Vegetacijska doba je torej kratka, pa še takrat pod neprestano grošnjo nensadnih mrzlih vetrov z Julijcev, posebno spomladi.

Vodne razmere

Razvoj vodne mreže v Kanalski dolini ima pestro zgodovino, ki pa ni še dovolj razjasnjena. Dejstvo je, da enotnega dolinskega jarka ne odnaka ena glavna voda, temveč dve. Med Savo na vzhodu in Belo na zahodu se je vrnila Ziljica, ki odnaka del od rateškega razvodja na nadmorski višini 854 m do razvodja pri Žabnicah na zahodu na višini 817 m. V primerjavi z Belo je vodni pretok Ziljice bolj enakomeren saj teče skozi Rabeljsko jezero in sicer z

imenom Jezernica, ravno tako pa tudi ona odmaka preko svojega pritoka Belopeški jezeri. Jezera so ledeniškega nastanka in so se izoblikovala v čenih kotanjah ledenikov, ki sonv eni od svojih faz segali do sea. Velika reliefna energija ter močne padavine v nalivih dajejo potokom v zahodnem delu doline hudourniški značaj. Bela izvira v Karnijskih Alpah zahodno od Žabnic, kjer ob vstopu spremeni smer od prvotne jugovzhodne k zahodni. Stevilni potoki z obeh strani doline, posebej še s severne, prenašajo obilno proda in s svojo sušilno močjo neprestano ogrožajo prometne povezave med posameznimi deli doline.

Prst in rastline

Prst je neposreden izraz talnih razmer, predvsem petrografske sestave, posebno še ker so tla večinoma mlada. Osnovni ton dajejo prsten kalcijeve in magnezijeve karbonatne kamenine srednje in zgornje triadne starosti. V danji ravnici so mlade aluvialne prsti. Nad Ukvamí srečamo najhno^{za} plato prsti, nastale na eruptivih. Južni del doline s pobočji je pedološko pestrejši, saj si v vzporednih pasovih sledijo prsti na apnencu, breči, dolomitu. Pomembno kategorijo zavzemajo skeletne prsti, posebej še na severnem robu.

Vegetacijske razmere so odraz podnebja in prti. Ker so vse omejene prsti v bistvu gorske skeletne, modificirane le zaradi različne matične osnove, so v glavnem primenele za gozdove, pašnike in travnike, medtem ko je njiv zelo malo. Od iglavcev, ki prevladujejo, je največ smreke, ki se v spodnjih delih meša z jelko, protimzgornji gozdni meji pa se meša z macesnom.

DRUŽBENOGEOGRAFSKE RAZMERE KANALSKE DOLINE

Razvoj poselitve in narodnostna slika Kanalske doline

Po odhodu Langobardov iz Panonske nižine v Italijo (1.569) se je za njimi pomikal val Slovencev proti vzhodnim Alpam. Okrog l. 584 je rimska trdnjava pri kraju Hegvarje (nemško Haglern) v rokah Slovencev. Med leti 623 in 929 so Langobardi ponovno zavzeli Kanalsko dolino. Njihovi zgodovinarji te kraje imenujejo "slovenske". Ponovno so Slovenci zasedli Kanalsko dolino okrog l. 730 kot vezni člen naselitve Rezije.

Do konca srednjega veka živijo v Kanalski dolini samo Slovenci. Župniji, ki sta obstajali, sta bili v Lipalji vasi in v Žabnicah. Naborjet in Trbiž se omenjata prvič šele v 14. stol. Z razvojem železarstva v vzhodnem delu doline se je doseljevalo furlansko prebivalstvo, kar je tudi povzročilo odcepitev Trbiža od slovenske župnije Žabnice (1.1399). Z vse večjim prometom na relaciji Dunaj-Benetke je rasel pomen Trbiža in Naborjeta, ki sta začela dobivati trške pravice. S trgovino so se začeli doseljevati Nemci. Pontabelje je postal nemški zaradi mejnega položaja med Koroško in Furlanijo in sicer sredi 17. stol. L. 1611 se še omenja kot Windish-Pontafel, po l. 1673 pa še kot Deutsc - Pontafel.

Ozoernigova statistika iz l. 1846 kaže, da so bile tri občine v celoti slovenske, več kot 10 % je bilo Slovencev v dveh občinah, v Pontablju pa je bilo prebivalstvo popolnoma nemško in to zaradi vojakov in uslužbencev. V mestih in okolici Trbiža so prevladovali Nemci. Od neagrarnega prebivalstva je bilo precej rudarjev v Rablju slovenske narodnosti, med kmeti pa je bilo nekaj Nemcev v okolici Trbiža, Rut in Kokove. To je potrebno podčrtati ker se je sicer narodnostna sestava prebivalstva vezala na ekonomsko. Popisi prebivalstva do l. 1910 kažejo stalno padanje števila Slovencev, od skoraj 2 500 l. 1880 na 680 l. 1910. Vzoredna privatna štetja prebivalstva glede na

narodnostno strukturo pa kažeje na precej drugačno sliko. Korigirani podatki za število Slovencev l. 1910 naj bi deli vrednost 2800 (brez občine Bela peč), z občino Bela peč pa več kot 3000. Ostali del prebivalstva so sestavljali Nemci. Če je bilo razmerje med obema narodnostnima skupinama v številu prebivalstva l. 1880 (po uradnih rezultatih popisa prebivalstva) 1:2 za Nemce, pa se je leta 1910 odnos spremenil na 1:4 na Nemce.

Po prvi svetovni vojni pa se je s spremembo političnih meja spremenila tudi narodnostna sestava prebivalstva. Če analiziramo podatke popisa prebivalstva l. 1921 ugotovimo torej tri osnovne poteze:

1. izredno zmanjšanje števila slovenskega prebivalstva (1106);
2. zmanjšanje števila nemškega prebivalstva za tretjino (na 4185);
3. pojav italijanskega prebivalstva (1207), ki po številnosti že presega slovenskega (po rezultatih popisa).

Le najbolj površna analiza rezultatov popisa pokaže, da so popolnoma slovenske vasi kot Šabnice, Ukve, Ovčja vas, Lipalja vas registrirane kot naselja z močno prevlado nemškega prebivalstva. Če samo te podatke damo na pravo mesto ugotovimo, da so postali Slovenci najmočnejša narodnostna skupina v Kanalski dolini in da se je precej več Nemcev izselilo kot pa bi lahko sklepali iz podatkov popisa. Narodnostna sestava, kot jo izkazuje popis l. 1921 je prav gotovo tudi posledica političnih razmer v treh deželah: Koroški kot stari domovini, se je boj za uspeh plebiscita, Jugoslaviji kot popolnoma novi politični tvorbi s številnimi težavami objektivnega značaja ter Italiji kot novi gospodarici Kanalske doline. Lahko rečemo, da je bil ta trenutek odločilen za razvoj narodnostne (ne) osveščenosti slovenskega prebivalstva v Kanalski dolini, ki se je čutil povezanega s Koroško kot historično administra-

tivno enoto in nemštvom kot nujnega spremljevalca gospodarskega in družbenega življenja. Slovenstvo kot prvobiten izraz družbene zavesti in osebnostne biti je prebivalstvo zaznalo le v prebliskih, preko redkih kulturnih akcij in slovenskih knjig, ki so prihajale s Kranjske, predvsem pa s Koroške. Z novim političnim položajem pa je bila vez z obema deželama zaprta in Kanalski Slovenci so se v narodnostnem oziru pogreznili v molk. Edina institucija, ki je vzdrževala slovenski jezik in s tem tudi pomemben del narodnostne biti, je bila Cerkev. Trditev moramo takoj popraviti v toliko, da tega ni delala toliko Cerkev kot organizacija, pač pa posamezni duhovniki, ki so postali skoraj edini negovalci slovenstva v teh krajih. Po cerkvenih statistikah tudi vemo, da so bile še po prvi svetovni vojni štiri župnije popolnoma slovenske: Žabnice, Ukva, Oščja vas, Lipalja vas.

S prehodom Kanalske doline pod Italijo se je začelo močno doseljevanje italijanskega prebivalstva, ki je zasedlo praktično vsa mesta v javnih službah. Poleg tega je številčno močen element predstavljalo vojaštvo, ki je prihajalo iz notranje Italije. Kmalu je bilo slovensko prebivalstvo podvrženo pritisku fašističnih oblasti. L. 1939 je prišlo do znanega sporazuma med Hitlerjem in Musolinijem o narodnostni homogenizaciji Kanalske doline. Na osnovi prostovoljne odločitve naj bi se nemško prebivalstvo ter prebivalstvo neitalijanske narodnosti, ki je imelo l. 1918 avstrijsko državljanstvo, preselilo v Reich. Po uradnem italijanskem poročilu naj bi se 4576 prebivalcev Kanalske doline odločilo za optacijo, 337 se jih je odločila za Italijo, 690 pa jih ni volilo. Volitve so bile zaključene 31.12.1939. Popolno uresničitev volitev je preprečila vojna. Mnogi Slovenci so izkoristili volilno pravico za preselitev Reich z željo, da se izognejo fašističnemu nasilju. V Oščji vasi se je preselilo vse prebivalstvo razen desetih slovenskih družin. V Ukvah, v občinah Žabnice in Lipalja vas se je manj kot 15 % prebivalstva izreklo za preselitev v Nemčijo.

Po drugi svetovni vojni so "velike sile", kljub prizadevanjem jugoslovanske vlade po vključitvi ozemlja v Jugoslavijo, prepustile Kanalsko dolino Italiji. Kljub novemu režimu pa so še vedno delovali pritiski na slovensko prebivalstvo, kot za časa fašizma. Z vse večjo pripravljenostjo političnih sil v Italiji, da prisluhnejo problemom neitalijanskih narodnih skupnosti (čeprav samo zaradi pridobivanja političnega kapitala), se je tudi spremenilo ozračje za delovanje slovenske narodnostne skupnosti v Kanalski dolini. Akcija za dvig narodnostne zavesti pa je morala priti neposredno od Slovencev samih.

Brez temeljitega terenskega pristopa je zelo težko podati dovolj točno današnjo narodnostno strukturo prebivalstva v Kanalski dolini. Študijska skupina "Alpina" v Bellinzoni, v Čvici je na podlagi statističnega gradiva in podatkov, ki so jih dobili od lokalnih županov, objavila narodnostno sestavo prebivalstva Furlanije Julijske krajine po občinah (2). Po tem viru naj bi bilo v dveh osrednjih občinah Kanalske doline: Trbižu in Naborjetu stanje naslednje:

	štev. preb.
Italijani	2105
Furlani	1828
Slovenci	1858
Nemci	1838

Terenske raziskave so sicer pokazale na netočnost omenjenih podatkov, vendar nam vseeno prikazujejo vsaj osnovno sliko gibanja narodnostne strukture prebivalstva, predvsem pa premike v številčni moči narodnostne skupnosti, ki ima v rokah večji del gospodarske politične moči (Nemci - Italijani).

Gospodarske osnove

V skladu s podano sliko je obseg intenzivnejših kulturnih kategorij zelo skromen. Po statistiki iz leta 1900 (torej v času maksimalnega agrarnega izkoriščanja zemlje) je obsegal teritorij, ki je po prvi svetovni vojni pripadel Italiji, 360,35 km² (sodno

okrožja Trbiža v sklopu Koroške in občina Bela peč - Fužine in Valromana v sklopu Kranjske). Več kot tretjina tega ozemlja je neplodna zemlja ($121,92 \text{ km}^2$), dobra tretjina je pod visokogorski gozdovi ($139,08 \text{ km}^2$) in skoraj šestino zavzemajo gorski pašniki ($56,78 \text{ km}^2$). Komaj 1,6 % površine predstavljajo polja in vrtovi in le 10,2 % travniki (3).

V predindustrijski dobi so bile v Kanalski dolini razvite naslednje gospodarske panoge: kmetijstvo (predvsem živinoreja) z gozdarstvom, fužinarstvo (Naborjet, Trbiž, Bela peč - Fužine) z domačim rudarstvom ter prevoznitvo, trgovina in obrt. Najnovjša doba ne kaže bistveno drugačne vloge. Zaradi tehničnega razvoja je upadel pomen daljnovodnega prevoznitva za domače prebivalstvo, zato pa se je povečal pomen trgovine, vendar na čisto drugačni osnovi. Stiščiče treh gospodarskih sistemov je dalo možnost razcveta tipični maloobsejni trgovini, ki privablja kupce iz obsežnega dela severozahodne Slovenije in Koroške, pa tudi turistov, posebno še v poletni sezoni. Tradicionalna obrt na Trbižu je praktično izumrla. Prav tako je izumrlo fužinarstvo v Naborjetu in na Trbižu, le na Beli peči-Fužinah se je tradicija ohranila v današnjem kovinskem obratu. Pomembno gospodarsko vlogo pa na tem območju igra rudnik svinca in cinka v Rablju. Ostala industrijska dejavnost v Kanalski dolini je omejena na nekaj manjših industrijskih in obrtnih obratov na Trbižu (predelava lesa, kovinska industrija, industrija gradbenega materiala). V zadnjih letih narašča turistični pomen Kanalske doline. Poleg turističnih objektov, ki so nastali ob izvirih v Lužicah se močneje razvijajo Višarje kot zimskošportno središče. Ob tem je treba poudariti pomen romarske cerkve na Sv. Višarjah ne toliko s turističnega kot s narodnostnega vidika. Skozi stoletja so namreč prihajali romarji s celotnega slovenskega ozemlja na to točko na samem robu slovenskega etničnega ozemlja in s tem posredno narodnostno utrjevali ta del narodnostnega ozemlja. Da je ostala Kanalska dolina še slovenska je prav gotovo veliko pripomogla prav ta romarska tradicija.

V turističnem pogledu ima svoje vlogo tudi poletni počitniški turizem, ki prav tako izhaja iz tradicionalnega oddajanja sob planincem in goreke vodniške službe. Do danes se je oblika počitniškega turizma ohranila predvsem v Ovčji vasi, žal v veliki meri tudi na račun številnih počitniških bivališč.

Kanalska dolina je že zelo zgodaj dobila železnico. Železnica Beljak-Trbiž-Pontabelj je bila zgrajena v letih 1873-1879, njeno nadaljevanje do Vidma pa l. 1875. Z sgraditvijo gorenjske železnice v približno istem času so bile naravne prometne poti skozi Kanalsko dolino dobro izrabljene. Vendar sama železnica dolini ni prinesla večjih gospodarskih koristi, ker je bil njen značaj izrazito tranziten.

Značaj naselij in rast števila prebivalstva

V upravno-administrativnem pogledu je Kanalska dolina razdeljena na tri občine: Trbiž, Naborjet-Ovčja vas in Pontabelj. Po popisih prebivalstva združujejo omenjene tri občine trinajst naselij. Največji med njimi sta Trbiž in Pontabelj z 3755 oziroma 2210 prebivalci l. 1971. Več kot tisoč prebivalcev ima le še Rabelj (1250), od ostalih pa komaj dve z več kot 500 prebivalci. Razumljivo je, da so agrarna naselja zaradi skromnih prirodnih pogojev majhna; večjemu številu prebivalstva je lahko nudila zaslužek in preživljanje le neagrarna dejavnost: rudnik (Rabelj), obmejna lega (Pontabelj) Trbiž trgovina (Trbiž). Tudi lega naselij je značilna; agrarna naselja so stisnjena ob robu dolinskega dna, da je ostal ves raven svet za agrarno izrabo. Ostala naselja so na površinah, ki ^{so} tudi za urbanizacijo precej skromna (Trbiž, Rabelj, Bela peč-Fužine itd.).

Na splošno velja, da se število prebivalstva v vseh naseljih zmanjšuje vse od konca prejšnjega stoletja. Edina izjema je Trbiž, ki izkazuje počasno rast oziroma stagnacijo števila prebivalstva.

V povojnem obdobju (1951-1971) se je število prebivalstva skoraj vseh naselij zmanjšalo za četrtno do petino, le Trbižu je poraslo za enako vrednost.

Starostna struktura prebivalstva

Za oceno gospodarske aktivnosti in potenciala v neki pokrajini je izrednega pomena analiza starostne sestave prebivalstva. Žal ni možna natančna primerjava med starostnimi skupinami po posameznih popisih ker so se stalno menjavali kriteriji za opredeljevanje starostnih skupin. Če zanemarimo nujne (manjše) razlike lahko za obdobje 1951-71 primerjamo med seboj štiri osnovne starostne skupine: do 14 let, od 15 do 24 let, od 25 do 59 let in nad 60 let. Za prebivalstvo Kanalske doline (politične občine Trbiž, Naborjet in Pontabelj) vidimo, da je imelo leta 1951 ugodno starostno strukturo. Ostarelega prebivalstva je bilo 9 %, šoloobveznega pa kar 27 %. Leta 1971 se je slika spremenila in sicer v izraziti smeri ostarevanja prebivalstva. Če je delež šoloobveznih otrok še velik (23 %) pa se je močno povečal delež ostarelega prebivalstva (od 13 do 15 %). V zadnjih dvajsetih letih je tako prebivalstvo že doseglo prag zrele starostne sestave. Vpogled v starostno sestavo prebivalstva po petletnih starostnih skupinah v letu 1971 nam praktično za vse tri občine daje podobno sorazmerno ugodno sliko. Najmočnejši starostni skupini sta od 25-29 ter od 30-34 let, torej tisti prebivalci, ki so se verjetno že ustalili v dolini ter so gospodarske najbolj aktivni. Najstarejši starostni skupini (nad 70 let) sta tudi najšibkejši. Razveseljivo je tudi dejstvo, da so starostne skupine do 25 let zelo močne, če ne med najmočnejšimi. Očitno je, da je kljub povojnemu procesu ostarevanja prebivalstva danes starostna sestava prebivalstva dokaj ugodna.

Starostna sestava prebivalstva v skoraj povsem slovenski vasi Ukve za l. 1976 kaže na tri osnovne starostne skupine, od katerih ima vsaka po eno petletno starostno skupino, ki s enako vrednostjo tvorijo najmočnejše skupine: do 5 let, 20 - 25 ter 65-70 let. Lahko rečemo, da je prebivalstvo zelo mlado (pri

prebivalstvu v aktivni dobi je izrazit poudarek na najmlajšem delu), z močno skupino starega prebivalstva (starega nad 65 let).

V našem primeru je izredno umestna analiza starostne strukture prebivalstva glede na narodnostno sestavo. Pri tem je bila mogoča primerjava prebivalstva, ki živi v določena narodnostno opredeljenem gospodinjstvu. Popolnoma slovenska gospodinjstva kažejo podobno delitev prebivalstva na tri osnovne starostne skupine vendar s to razliko, da je težišče na starem prebivalstvu. Starostni skupini 60-65 in 65-70 sta celo absolutno najmočnejši, tretja najmočnejša je 20-25 let, nato pa sta enakovredni do 5 let ter 50-55 let. Na kratko: starostna piramida celotnega prebivalstva Ukev, postavljena na glavo, velja za slovenska gospodinjstva. Za narodnostno osveščanje je taka sestava pomembna s obeh strani: v gospodarskem pomenu pomeni to izrazit minus zaradi skromnega potenciala delovne sile ter vztrajanja na tradicionalnem avtarktičnem kmetijstvu, v narodnostnem pomenu pa precejšnje pozitivno stran, saj najstarejša generacija največkrat prenaša slovensko narodno izročilo mimo srednje generacije neposredno na najmlajšo.

Če slovenska gospodinjstva duši "peza starosti" so narodnostno mešana gospodinjstva (v njih ima na splošno številčno premoč slovensko prebivalstvo) zelo mlada, kar kaže na razvijajoč se proces razbijanja izključne notranje povezanosti v okviru ene narodnostne skupnosti. Najmočnejši starostni skupini do 5 let sledi 30 - 35, nato ponovno najmlajša (5-10 let). Najmočnejša "stara" skupina (65-70 let) je šele na petem mestu.

Člani italijanskih in furlanskih gospodinjstev zapolnjujeta starostne skupine, ki so močno deficitarne pri slovenskih in mešanih gospodinjstvih. Pri tem je za narodnostni razvoj posebnega pomena daleč najmočnejša skupina odraščajočega pre-

bivalstva (10-15 let), ki je pri prejšnjih dveh tipih gospodinjstev več kot skromna.

Podobna analiza za Ovrčje vas kaže v celoti slabšo sliko. Najmočnejše so starostne skupine aktivnega prebivalstva, medtem ko je otrok zelo malo. Najmočnejše starostne skupine so: 25-30 let, 45-50 ter 60-65 let. Kakih večjih razlik v starostni strukturi prebivalstva različnih narodnosti ni.

Prebivalstvo po dejavnosti

Ena od osnovnih značilnosti prebivalstva je v izredno visoki stopnji gospodarske aktivnosti prebivalstva. Delež neaktivnih se v l. 1971 giblje po občinah v vrednostih od 36 % do 43 %.

Gospodarska usmerjenost in s tem možnost zaposlitve domačega prebivalstva je v vseh treh občinah različna. Kljub vsemu pa jih vešeta v enotno gospodarsko strukturo dve potezi: majhna vloga industrije in močan pomen neproizvodnih gospodarskih dejavnosti.

V trbiški občini je bila l. 1971 slaba tretjina aktivnega prebivalstva zaposlenega v industriji, dve tretjini pa v terciarnih in kvartarnih dejavnostih. Kmetijstvo nudi zaposlitev le neznatnemu delu prebivalstva (4 %).

Občina Naborjet, kjer živi večina slovenskega prebivalstva v Kanalski dolini, že na prvi pogled kaže najslabšo gospodarsko strukturo od vseh treh občin. V kmetijstvu je zaposlena še vedno dobra četrtina aktivnega prebivalstva, ravno toliko pa tudi v industriji. Na ostale dejavnosti odpade 46 % zaposlenih. Vedeti je treba, da poleg kmetijstva v domači občini ni razvita nobena druga gospodarska dejavnost, zaradi česar je prebivalstvo prisiljeno k iskanju delovnega mesta izven domače občine.

Svojevrstno gospodarsko sliko nudi tudi tretja občina Pontabelj, v kateri pa je delež slovenskega prebivalstva skromen. Za kmetijstvo sicer zelo neugodni prirodni pogoji nudijo zaposlitev le šestim odstotkom aktivnega prebivalstva občine. Tudi v sekundarnem sektorju je zaposlen neznaten delež prebivalstva (16 %), skoraj 80 % pa v terciarnem in kvartarnem sektorju. Pri tem ima najpomembnejšo vlogo promet (37 %), nato pa enakovredno trgovina in javna uprava (po 15 %).

Osnovne značilnosti in razvoj zaposlitvene strukture prebivalstva

V trbiški občini je ob popisu prebivalstva leta 1961 bila najmočnejša gospodarska dejavnost (glede na število zaposlenih) industrija s 30 %. Na drugem mestu je bila javna uprava (20 %), na tretjem pa trgovina (17 %). Čez deset let je že prišlo do ravnotežja med industrijo in trgovino. Število zaposlenih v kmetijstvu se je zmanjšalo skoraj za polovico. Med popisoma 1961/71 se je število zaposlenih povečalo le v trgovini, deloma v bančništvu in storitvah, medtem ko vse ostale dejavnosti zaznamujejo upad števila zaposlenih. Posebno pmočan razvoj je v omenjenem desetletnem razdobju doživela trgovina, ki je varkala praktično vse delovno silo, ki je zapustila ostale dejavnosti. Odprta meja očitno odločilno prispeva k hitri gospodarski specializaciji trbiške občine, posebno pa še Trbiža samega.

Podobne spremembe se odvijajo tudi v občini Naborjet, le s to razliko, da je gospodarska struktura v tej občini precej drugačna od tiste v trbiški občini. Leta 1961 je bila tretjina prebivalstva še zaposlenega v kmetijstvu kot najmočnejši gospodarski dejavnosti. Na drugem mestu je bila industrija s 19 %, nato javna uprava s 15 % zaposlenih. Od ostalih dejavnosti izstopa le še trgovina s 13 % zaposlenega prebivalstva. Leta 1971 ostaja kmetijstvo še vedno prva gospodarska panega (27 % zapos-

lenih), medtem ko industrijo še prehitijo trgovina. Očitno je, da ima trgovina na Trbišku širši regionalni pomen. S svojo dejavnostjo učinkuje na gospodarsko strukturo skoraj celotne Kanalske doline z izjemo občine Ponteba, ki predstavlja še lastno gospodarsko (trgovsko) središče. Pri tem je treba opozoriti na možne posledice v slučaju kriznih obdobji za trgovino, kar se bo nujno odrazilo na celotni gospodarski strukturi Kanalske doline. Absolutno število zaposlenih se je v zadnjem desetletju zmanjšalo pri vseh pomembnejših gospodarskih panogah z izjemo prometa in posebno trgovine. Pri tem je -v nasprotju s trbiško občino- močnejše padel delež storitvenih dejavnosti. Vsi kazalci kažejo, da gre v tem primeru za razkroj tradicionalnih obrti, ki so drugod v glavnem že odmrle, medtem ko se v trbiški občini krepijo storitvene dejavnosti, ki jih potrebuje sodobna motorizirana družba.

Pri aktivnem prebivalstvu je zelo pomembna starostna struktura saj iz nje izhaja razvoj ali upadanje določene gospodarske dejavnosti. V našem primeru je to še pomembnejše ker se socialna pripadnost še v veliki meri veže z narodnostno. Glede na možnosti kmetijstva v gorskih predelih se zdi presenetljiva precejšnja številna zastopenost kmetov tudi v mlajših starostnih skupinah v občini Naborjet. Notranje odnose med posameznimi gospodarskimi sektorji smo skušali prikazati z odnosom starostne strukture zaposlenih v določenem gospodarskem sektorju poprečne stažnosti vsega zaposlenega prebivalstva in sicer posebej za vsako starostno skupino. Pri tem se kaže, da je zastopenost kmetov neustrezna do 30. leta starosti, do 55. leta doseže ravnovesje z ostalima sektorjema, nakar se po tej starostni dobi poveča delež kmetov v primerjavi z zaposlenimi v drugih sektorjih za petino oziroma celo za tretjino (občina Naborjet). Skoraj povsem nasprotna slika je v občini Naborjet za zaposlene v terciarnem sektorju: napoprečen delež zaposlenih v tem sektorju v mlajših starostnih skupinah ter izrazit primanjkljaj v starejših starostnih skupinah. To kaže na sorazmerno pozno in šibko deagrarisacijo preko zaposlovanja najprej v industriji, nato še v trgovini. V občini Trbiž so

odnosi znotraj starostnih skupin bolj izenačeni. O kaki izrazitejši pravilnosti lahko govorimo le pri kmetijstvu, kjer prihaja do izraza ostarelost delovne sile.

UKVE

Stanje in razvoj soci ekonomske sestave prebivalstva

Podobno kot za vsa naselja v Kanalski dolini je tudi za Ukve značilno zmanjševanje števila prebivalstva in to vse od konca prejšnjega stoletja. Vpogled v stanje in razvoj demografske strukture prebivalstva pa je bil mogoč samo s podrobno pročitvijo celotnega naselja. V ta namen je bilo izvedeno anketiranje vseh gospodinjstev* (anketo je izvedel Mario Garjup s sodelavcema, pri sestavi vprašalnika pa sta s strokovnimi nasveti pomagala avtorja študije) in sicer jeseni 1976.

Bežnejši vpogled v demografsko sestavo Ukev nas sili, da vse proučene dejavnike in elemente motrimo s stališča sedanjega prelomnega družbenogospodarskega položaja naselja, ko staro tradicionalno kmetijstvo odmira in ko mladi v vse večji meri iščejo svojim sposobnostim in željam primerna delovna mesta.

Vseh gospodinjstev v naselju je 124; od tega je 18 % čistih kmečkih, 22 % mešanih delavsko-kmečkih ter 60 % nekmečkih. Število članov v različnih tipih gospodinjstev je zelo pestro. Desetina gospodinjstev ima samo enega člana. Najštevilnejša so gospodinjstva s dvema in tremi člani (vsakih po četrtnina), kar pa gre na račun nekmečkih gospodinjstev. Več kot pet članov ima 14 % gospodinjstev, kar je še očitni ostanek starih kmečkih družin: 55 % gospodinjstev tega tipa odpade na kmečka, čeprav je kmečkih gospodinjstev le 18 %.

Poklicna sestava prebivalstva: tretjina zaposlenega prebivalstva je zaposlenega v kmetijstvu, pri tem pa ni upoštevana ženske delovna sila. Nadaljnjih 40 % aktivnega prebivalstva je nekvalificiranega, ostale tretjine pa sestavljajo uslužbeni in kvalificirana delovna sila. Upokojecev je 13 %, ravno toliko kot aktivnih kmetov. Šole obiskuje kar 19 % (mladega) prebivalstva. V neagrarnih dejavnostih zaposlene prebivalstvo v domači vasi še daleč ne more najti dovolj delovnih mest. Dve petini hodita dnevno v Trbiž, ostali pa v vrsto drugih krajev kot: Naborjet, Videm, Fužine.

Migracijska obaležja: stopnja odseljevanja je dobro razvidna iz gibanja števila prebivalstva, vzrok zanj pa iz gospodarske strukture naselja. V našem primeru je v nerednostnem pogledu od odseljevanja pomembnejše poznavanje značilnosti doseljevanja, saj se z njim spreminja nerednostna sestava prebivalstva. Stopnja doseljevanja je bila vse do leta 1970 šibka, saj se je v poprečju doselil letno nekaj več kot en prebivalec. V zadnjih petih letih se je ta stopnja nekajkrat povečala (na šest doseljencev letno). Razlogi za doseljevanje so v vsem obdobju ostali praktično enaki. Najpomembnejši je zaposlitev. Po tej poti (doseljevanje italijanskega uradništva in vojske) je v največji meri prišlo do sedanje nerednostne strukture prebivalstva. Naslednji razlog, vendar kar za polovico šibkejši od prvega je poroka. Ostali razlogi so zastopani le v manjši meri.

Posebna struktura: podatke o velikosti posesti ni bilo mogoče zbrati v celoti, vendar se kljub temu opazne osnovne značilnosti. Glede na slabe prirodne pogoje za kmetovanje so v poprečju kmetije majhne, saj jih je večina manjših od 1 ha. Šibka gospodarska osnova, ki je nudi kmetijstvo, ne more zadržati prebivalcev same na zemlji. Proces deagrarnizacije je pokazal, da tako kot drugod na Slovenskem, tudi v Kanalaki

dolini celo največje kmetije ne moreje vzdržati gospodarskega pritiska neagrarnih dejavnosti, tako da se posamezni člani gospodinjstva zaposlujejo izven kmetije. Mešana delavsko-kmečka gospodinjstva živijo torsaj na kmetijah vseh velikostnih skupin. Približno enaka slika je pri čistih kmečkih gospodinjstvih, kjer pa lastništvo manjše kmetije pomeni hkrati toliko nižje dohodke ož velikokrat mnoge napernejšem ročnem delu (pomanjkanje obratnih sredstev za nakup kmetijske mehanizacije). Nekmečka gospodinjstva običajno poleg gradbene parcele nimajo zemlje. Šal se ravno za ta tip gospodinjstev podatki najbolj pomanjkljivi. Kljub vsemu preostali podatki kažeje, da nekmečka gospodinjstva vendar držijo relativno precejšnje površine. Ta pojav je izredno pomemben za gospodarski in urbanistični razvoj Ukav, preko tega pa tudi za nerednostna razmera. Nekmetu zemlja naureč postane vir špekulacije. S prodaje zemlje različnih zemljiških kategorij na različnih delih vaškega zemljišča kupcem različnih nerednosti pridemo do razbitja enotnega gospodarskega prostora (kmetijskekega) in do kasnejšega izredno težkega ali celo nemogočega reguliranja stanja.

Slabo posestno strukturo skušajo nekateri domačini izboljšati z najemanjem zemlje. Po podatkih, ki jih je uspelo dobiti, se jemlje v najem 23 ha zemlje ali 5 % celotne površine. Nasprotno pa se -po istih podatkih- šaje v najem kar 71 ha ali 14 % celotne površine.

Prihaja tudi do trajne menjave lastnika, šeprev zelo redko. Vzrok za prodaje je praktično vezen s fizičnim obstojem lastnika kmetije. V zadnjih šestih letih je bil predan poprečno letno samo en hektar površin. Prodaje je bila izvršena zaradi starosti, smrti ali odhoda lastnika.

Pri lastniku zemlje moramo posebej omeniti lastništvo planin. Planinsko gospodarstvo v Ukvah ni dopolnjevalo agrarne proiz-

vodnje v dolini kot v večini slovenskih pokrajin, temveč je še do pred nekaj leti (deloma velja za nekatere družine še danes) pomenilo osnovno obliko kmetovanja. Po podatkih, dobljenih s pomočjo vprašalnika, ima kar 41 kmetij zemljo v planini s hišo za bivanje, naslednjih sedem pa poleg zemlje le še hlev. Od vseh planin z objektom (hišo za bivanje ali senikom) sta dve petini v lasti kmetov, tretjina v lasti polkmetov in dobra petina v lasti nekmetov.

Kmetijska mehanizacija: Kmetijska mehanizacija je zelo skromna in omejena praktično na lastništvo traktorjev in kosilnic. Kmečka gospodarstva imajo še enkrat več traktorjev (12) kot mešana, skoraj enake razmerje je tudi pri kosilnicah. Pri tem je pomembnejše, da ima traktor polovica kmečkih gospodarstev in le dobra petina mešanih. Pri kosilnicah je stanje le nekoliko boljše. V celoti vzeto ima traktor kmetija, ki je večja od 7 ha, kosilnico pa tista, večja od 5 ha. Pri mešanih gospodinjstvih pa je slika precej slabša: šele polkmetje z več kot 10 ha imajo traktor in (ali) kosilnico. Iz stanja kmetijske mehanizacije lahko sklepamo, da Ukve doživljajo višek prve, začetne faze socioekonomskega preslojevanja gospodinjstev, ko se polkmetje v novem socioekonomskem položaju še niso znašli in "vlečejo s seboj" ves balast tradicionalnega kmetovanja.

Živinorejska proizvodnja: glavno težišče kmetijske proizvodnje je na živinoreji. Skromne ravne površine v dnu doline ter ostre podnebje so narekovale usmeritev k živinoreji, poljedeljska proizvodnja pa se je omejevala le na pridelovanje osnovnih živil.

V zadnjih letih (1966/76) se je število vseh vrst živine zmanjšalo, razen konjev, kjer je prišlo do trikratnega povečanja števila (vzroki so neznani). Na istem številu so ostale teleta. Tehtnejša pa je primerjava stalaže živine po socioekonomskih tipih gospodinjstev.

Pri kmečkih gospodinjstvih je opazen porast števila krav (za desetino) ter telet (za dve desetini). Število ovac, predvsem pa prašičev se je zmanjšalo, ravno tako tudi volov.

Pri mešanih gospodinjstvih se je število živine zmanjšalo skorajna tretjino, le pri prašičih se je stalež zmanjšal neznatno.

Napovedi danih podatkov je razvidno, da se živina vse bolj koncentrira v rokah kmetov. Danes odpade povprečno na kmečko gospodarstvo dobrih pet krat in dobrih šest telet, dve ovci in poldrugi prašič. Na polkmečke gospodarstvo pa prideta povprečno dve kravi, poldrugo tele ter en prašič.

Logična posledica opisanega stanja v živinoreji je prodaja mleka. Kmečka gospodinjstva se udeležena pri prodaji mleka s 70 %, polkmečka pa s 30 %. Kmečka gospodinjstva dnevno odhajajo povprečno 17 l mleka, polkmečka pa le 6 l.

Stanje zgradb: pri obravnavi zgradb moramo upoštevati tri kategorije: stanevanjske hiše, gospodarska poslopja ter zgradbe ne planinskih. Dobra petina hiš je starih, ki v zadnjih letih niso doživela praktične nebena popravila. Skoraj polovico starih hiš je popravljenih in urejenih kot zahtevajo potrebe današnjega časa. Nevih hiš je dobra petina. Kmečka in mešana gospodinjstva se ne razlikujejo med seboj po tem, v kakšnih hišah stanujejo. Večina gospodinjstev obeh tipov živi v popravljenih kmečkih hišah in le manjša dela v starih nepopravljenih in nevihi. Za nekmečka gospodinjstva pa je značilno, da v enakih deležih bivajo vseh treh tipih stanevanjskih hiš. Osnovna značilnost gospodarskih poslopij je, da praktično vsa vršijo svoje funkcije, čeprav mnega le ekstenzivno kot skladišča, odlegališča orodja ali drvarnice. Večina od njih je celo popravljenih iz česar lahko sklepamo, da lastniki še resno računajo na nadaljevanje kmetovanja.

Nekateri značilnosti kmečkoga gospodarstva v Ukvah

Ob prikazanih pogojih za kmetovanje prebivalstvu Ukev ne bi uspelo preživeti, če ne bi iskali še drugih virov zaslužka. Ob koriščenju servitutnih pravic do gozda se številni kmetje sezonsko sekali les pri veleposestnikih, ga spravljali v doline ter delali na žagah. Ob takem skromnem načinu življenja ni čudno, če so skoraj vsa obrtniška dela opravili sami ali pa posamezni vaški obrtniki. Domačini se niso vključevali v širša gospodarska dogajanja Kanalske doline. Razlogov je verjetno več, med katerimi je prav gotovo tudi narečnost. Kot ogrežena skupnost so se še bolj zatekali k zemlji kot je običaj za tradicionalno kmečko prebivalstvo, posebno še, ker so se v svojem kmečkem gospodarstvu močno naslanjali na planinsko pašništvo. Poleti se je večina prebivalcev Ukev preselila na planine in to cele družine. Del prebivalstva je ostajal na planini preko celega leta. O obsegu sezonskih selitev govori tudi dejstvo, da je bila za otroke organizirana na planini cele žola. Selitve so se ohranile do danes in to v naselju, ki leži neposredno ob eni najpomembnejših prometnih žil (železnica in cesta) na prehodu iz jadranskega bazena v vzhodni del Alp.

Opremljenost Ukljanskih planin in možnosti za kmetijske izrabe

V zaledju Ukev je 11 planin: Podravne, Ravna, Priu, Mesenik, Rut, Ukve, Zadoje Ukva, Filca, Gašman, Žbajšerca ter Za robam. Od naštetih sta večji le Ravna in Ukve, ostale so majhne. Planine so še v veliki meri izkoriščane v svoji prvotni gospodarski usmeritvi, to je planinskem pašništvu, vendar se že močno čuti vse močnejši vpliv in delež "zunanjih lastnikov", ki izkoriščajo bivše pastirske stanove v pečitniška bivališča ali v turistične objekte. Na planini Podravne je poleg starega stanu zgrajena nova dvonadstropna hiša za letoviščarje. Ob dveh novih stanovih je eden namenjen letoviščarjem.

Na planini Ravna je približno 20 stanov, od katerih je nekaj novih, prav tako je nekaj novih hlevov od petindvajsetih. Poleg sebe so zgrajeni trije vikendi.

Na planini Priu je enega od petih hlevov predelal lastnik iz Gemone v pečitniško bivališče. Stanovi so stari.

Na planini Mesenik stoji le ena stara zgradba, spremenjena v pečitniško bivališče. Podobna sta na planini Rut le dva stanova in hleva ter eno pečitniško bivališče.

Posebej značaj ima ukljenska planina, kjer je 22 hlevov. Na planini stojita še drševna koča (lastnik gozdna uprava) in gostilna. En lastnik stanu oddaja dve sobi letoviščarjem, drugi pa v celoti. Dve pečitniški hišici sta last Slovenca iz Trsta ter prebivalca iz Perdenona.

Na planini Zadnje Ukve je poleg velikega hleva le stanov. Ena koča se oddaja letoviščarjem, druge pa ima v najemu skupina iz Perdenona. Na planini Filca je devet hlevov. Poleg starih stanov sta zgrajeni dve koči za letoviščarje, ena od teh za skupine iz Trsta.

Na planini Gščman je pet stanov, od tega je eden nov.

Na planini Žbajšrca sta le en hlev in senik.

Na planini Za robsm je le nekaj lesenih objektov.

Za planine je značilno, da so v privatni lasti, ravno tako objekti na njih. Izjeme so le planini Podravne in Ukve, kjer je del planine ozirema koča v državnih rokah. Na planini Zadnje Ukve je poleg štirih privatnih lastnikov še združna posest (skupen hlev), pod katere spada tudi planina Žbajšrca.

Planine obsegajo poleg običajnih planinskih pašnikov tudi del goznatih in gručastih površin. Na tak način lastniki planin lahko dobijo let za obnavljanje stanov in hlevov. Izključno

travnati planini sta le dve in sicer najmanjši (Mesečnik in Zbajšron).

Planine se opremljene z vodo, največkrat s studenci, pa tudi z vodeveči. Električna je le na ukrajski planini in sicer iz privatne elektrarne.

Povezanost planin z dolino ni najboljša. Do planin vodijo bolj ali manj razbite ozke makadamske poti, ki pa vendar dopuščajo prevoz z osebnimi avtomobili. Edine poti na planini Gačman in Za robam sta primerni le za traktorski prevoz.

Podatki o planinah kažejo, da se je tradicionalno planinsko pašništvo v veliki meri ohranilo do danes. Hkrati s tem pa se pojavlja nov način izrabe - turističen in sicer v dveh oblikah: kot počitniška bivališča, zgrajena ob pastirskih ^{stanovih}, ter kot turistični objekti domačinov, ki z oddajanjem sob ali celih stanov ostajajo nosilci gospodarske izrabe planin. Da se turistična dejavnost ne razvije v večji meri je več vzrokov; domačini zale trdno držijo svoje posesti, v bližini ni večjih urbanih središč, ki bi privabljale prebivalstvo, pa tudi opremljenost (dostop, oskrba z vodo, elektriko, itd.) planin ni takšna, da bi vabila širše kroge interesentov. Od planin imajo večji pomen le naslednje: Podravne, Ravna, Ukve, Zadnje Ukve ter Filipa.

Narodnostne razmere v Ukvah

Na sedanjo sliko Ukev je vplivala vrsta dejavnikov: pripadnost politični (upravni) skupnosti, sistem izobraževanja, gospodarska struktura Kanalske doline in posebej še priredne možnosti za preživljanje. Izhodišče za obravnavo narodnostne slike je vsekakor gospodarski položaj domačinov. Vsekoži so spadali domačini kot kmetje v socialno enega najnižjih slojev, na katerega so stalno delovali različni pritiski. Istočasno pa so

bili domačini kot kmetje relativno svedobni, vsaj kar se tiče zaposlitve. Pogoste krize so jih silile v različne odvisnosti (odseljavanje, zadolžitve, itd.). Zavedali so se, da kot ne-kvalificirani delavci nikjer ne bodo dosegli bistveno boljše- ga socialnega položaja, izgubili pa bodo vse možnosti za zado- veljevanje notranjih potreb. Duševna občutja so lahko izražali doma preko govora v domačem jeziku, petja domačih pesmi, vzdr- ževanja običajev in načina življenja vaške skupnosti. Mali človek je torej zavestno ostajal mali, da bi le lahko ohranil kulturno (narodnostno) podobo. Danes so zahteve časa bistveno drugačne in zahtevajo od človeka - če hoče ostati to, za kar si je prizadeval stoletja - popolnoma drugačno ponašanje kot pred tem v agrarni družbi. Današnji trenutek odpiranja Ukev svetu je zato krizni in prelomni: neobveščeno, neizobraženo in soci- alno šibke prebivalstvo se sooča s svetom, ki preko najrazno- vratnejših preverjenih oblik miselnega "prepariranja" širokih množic usmerja tok človeške mase v reke banalnega potrešništva. Prva in osnovna naloga je torej osveščanje prebivalstva ob istočasnem nudenju ekonomskih pogojev za življenje v kanalski dolini.

Način ugotavljanja narodnostne sestave prebivalstva v Ukvah

O načinu opredeljevanja prebivalstva po narodnostni pripadnosti je vrsta metod in mišljenj. V našem primeru je položaj zaradi svojeistvenega zgodovinskega razvoja še posebej delikatno. Pre- bivalstvo je bilo skoraj do 1. svetovne vojne izključno sloven- sko, ki je videlo v Nemcih višji socialni položaj, danes pa me- ra živeti v okviru italijanske države. Ta trojna razpetost, ki so jo mešali različni pritiski in jo krepil neapretn vzgojno- izobraževalni sistem, je privedla do stanja, da se ljudje spra- šujejo o narodnostni pripadnosti. Istočasno pa skrbno pazijo, da ohranjajo svoj jezik in kulturo (pesmi, folklor), za katera pravijo, da sta "ukljanska".

V takem položaju je bilo skoraj nemogoče opredeljevati narod-

nost posameznika, zato smo se odločili za opredeljevanje gospodinjstev.

Ločili smo pet vrst gospodinjstev: slovenska (50 %), italijanska (25 %), furlanska (4 %), slovensko-italijanska (9 %) ter mešana brez Slovencev (13 %).

Kmetijstvo in narodnostna struktura: Kmetijska dejavnost je trdno v slovenskih rokah, saj je preko 80 % aktivnih kmetov iz slovenskih gospodinjstev. Podobna je slika pri posestni strukturi in pri lastništvu planin: tri četrtine planin z objekti so v rokah slovenskih gospodinjstev.

Možnosti sporazumevanja med pripadniki posameznih narodnostnih skupnosti

Znanje pogovornega jezika nam ne odkriva-same trenutnega stanja, temveč govori posredno o številu Slovencev v Ukvah ter o njihovem razvoju.

Štiri jezike obvlada 5,7 % prebivalstva (slovensko, italijansko, furlansko, nemško) in sicer pripadniki starejše dobe med 10. in 60 letom.

Tri jezike (slovensko, italijansko, nemško) govori kar 51,1 % prebivalcev in to v vseh starostnih skupinah. Glede na to, da nemščina ni jezik Šole, se vidi močan tradicionalen vpliv nemščine. Poleg tega obvladata dva prebivalca (0,5 % slovenščino, furlanščino in italijanščino, pet (1,2 %) pa furlanščino, italijanščino in nemščino.

Dva jezika govori 26,2 % prebivalstva, od tega slovensko-italijanske 11,5 %, italijansko-nemške 4,5 % ter italijanske-furlanske 10,2 %. Samo v enem jeziku se lahko sporazumeva 15,2 % prebivalstva: trije v slovenščini (predšolski otroci), 13,5 % v italijanščini, po dva v nemščini in furlanščini (predšolski otroci).

Iz prikazanega stanja izhaja, da sedanje stanje jezikovnega sporazumevanja lahko služi kot edinstven most pri medsebojnem gospodarskem in kulturnem življenju Kanalske doline ter pri povezovanju vseh treh štirih jezikovnih, narodnostnih in kulturnih skupnosti: slovenske, italijanske, furlanske in nemške. Pri tem imajo edinstveno vlogo ravno Slovenci, saj praktično niso omejeni pri sporazumevanju. V tem pogledu so na najslabšem Italijani, ki poleg materinega jezika ne obvladajo drugih.

Če predpostavljamo (po izkušnjah povsem upravičeno), da je aktivno obvladovanje slovenščine znak pripadnosti slovenski narodnostni skupnosti dobimo podatek, da je v Ukvah 7e % Slovencev.

Sistem izobraževanja pa je poskrbel, da je slika pismenega obvladanja jezikov precej drugačna. Če pogledamo za primer samo slovenska gospodinjstva; le 38 % njihovih članov zna pisati v slovenščini, 61 % v nemščini ter 8e % v italijanščini. Dejanska slika pa je taka, da je to samo papirnato znanje, medtem ko se v praksi izraža z nesposobnostjo samostojnega dopisovanja v posameznem jeziku. Ljudje (gre za slovenske prebivalstva v največji meri) so funkcionalno nepismeni.

Narodnostne skupnosti in sredstva javnega obveščanja: televizija si je pridobila mesto enega najpomembnejših sredstev javnega obveščanja. Na žalost se v krog ponudnikov še ni mogla vključiti RTV iz Ljubljane in sicer zaradi neugodne izoblikovanosti površja. Na Trbižu je bil nekaj časa sicer postavljen mejhen pretvornik, ki pa je zahteval za sprejem programa iz Ljubljane vgraditev posebnih delov.

Slovensko prebivalstvo sledi v največji meri italijanskemu programu (66 % gospodinjstev), ne dosti manj pa avstrijskemu

(45 % gospodinjstev). Ostale narodnosti le v neznatni meri sledijo avstrijskemu programu.

V slovenskih gospodinjstvih je naarež naročenega tiska v italijanščini (33 izvedev), nato v nemščini (20 izvedev) in tako nato v slovensščini (19 izvedev). Poleg tega prihaja v narodnostno mešana gospodinjatva 59 sedem primerkov slovenskega tiska.

OVČJA VAS

Ovčja vas doživlja v marsičem drugačen gospodarski in tudi narodnostni razvoj kot sosednje Ukve. Velik del prebivalstva se je leta 1939 odlešil za izselitev v Reich, tako da je ostalo v vasi le le slovenskih družin. Na mesto izseljenih so prišli Furlani in Italijani. Verjetno je taka šrontna doselitev tujega življa vplivala na narodnostne (ne) dejavnost Slovencev. Pri tem tudi zemlja eziroma kmetijaka dejavnost ni mogla odigrati take obrambne vloge kot v Ukvak. Ovčja vas nima svoje tipične planine (Zajzere lahke prištevamo med ravninske) prebivalci pa se se že zgodaj začeli ukvarjati s turistično dejavnostjo; oskrbovali se remarje, ki se hodili na sv. Višarje, ukvarjali se se tudi z vodniške službe (Kugy!) Omenjena gospodarska usmerjenost se nadaljuje še danes. Domačini v veliki meri oddajajo turistične sobe, v še večji meri pa se je razmahnila gradnja počitniških hišic, ki domačinom ne prinaša kaj prida koristiti.

Nekatere socioekonomske poteze prebivalstva

Kmetijstvo je v veliki meri izgubilo svoj pomen, na kar kaže socioekonomska sestava gospodinjstev: tretjina gospodinjstev je mešanih delavsko-kmečkih, ostala se nekmečka. Čiste kmečke gospodinjatve je ene samo, Razen doselitve celih družin po

izvršeni optaciji dela prebivalstva Ovčje vasi je potekalo doseljevanje zelo umirjeno. Na leto se je priselil povprečno en človek. Doselitve gredo največ na račun porek.

Osnovne poteze kmetijstva

Posestna struktura kmetij je slabša kot v Ukvah, saj ni kmetije s več kot le ha zemlje, celo več kot pet hektarev ima le tri kmetije. Obseg najete zemlje znaša 6,5 % celotne površine (6 ha). Le malenkost več zemlje se daje v najem (7 ha ali 7,5 % celotne površine). V nasprotju z Ukvami pa v Ovčji vasi predstavlja zemlja tudi predmet prodaje. Po podatkih ankete je vsaj šest gospodinjstev prodalo del posestva in sicer zaradi finančne stiske.

Stalež živine je skromen in se zadnjih 10 let ni bistveno spremenil. Nekoliko se je le povečale število telet. V letu 1976 jembilo v vasi le 73 krav in 20 telet. Od tega števila ima edini kmet sedmine živine. Pri prodaji mleka pa je njegov delež še večji, saj ga preda skoraj četrtine v vasi prodanega mleka.

Ob majhnem številu gospodinjstev, ki se še ukvarjajo s kmetijstvom je težke ob podatkih o kmetijski mehanizaciji sklepati na pomen kmetijske proizvodnje. Stopnja mehanizacije je podobna kot v Ukvah.

Naredna elika

Glede na narednostne strukture članov članke gospodinjstva razdelimo na devet tipov, slovenskih je 42 % gospodinjstev, italijanskih 21 %, furlanskih 9 % in nemških 5 %. V ostalih petih tipih se v enem gospodinjstvu povezuje dve ali več narednosti, od tega se v treh tipih gospodinjstev zastopani tudi Slovenci (18,5 % gospodinjstev). Slovenci so torej edinstveni v 40 % gospodinjstev.

V bogastvu znanja jezikov se prebivalstva mečno približuje prebivalstvu Ukev. Samo furlanščine goverj enšam domačin, medtem ko le nemščine kar 19 (13,3 %). 51 % prebivalstva v popeveru obvlada dva jezika: 35 % furlanske in italijanske, 7 % italijanske in nemške ter 9 % slovenske in italijanske. V treh jezikih se lahke sperezumeva 32 % prebivalcev: 27 % v slovenščini, nemščini in italijanščini; 4 % v slovenščini, furlanščini in italijanščini; 1 % pa v furlanščini, nemščini in italijanščini. Vse štiri jezike obvlada je trije odstotki prebivalstva. Če seštejemo prebivalce, ki obvlada je slovensčine, dobimo 43 %. Te bi lahke šteli za spodnje meje števila Slovencev v Ovčji vasi ker nekaj Slovencev ne zna slovensčine v taki meri, da bi je uporabljali v vsakem življenju.

Drugačna je slika pri pismenem obvladovanju jezika. Slovenske prebivalstva je povsem nepismene v svojem materinem jeziku. Od slovenskega prebivalstva jih 95 % pismene obvlada italijanščine, šetrina pa tudi nemške. Od celotnega prebivalstva se lahke izražaje v drugem jeziku le še Nemci, ki pa jih je v celeti zelo male. V primeru, da se Slovencev zagotuje vsaj osnovne človečanske pravice (možnost učenja v materinem jeziku), bi Slovenci lahke postali najpomembnejši dejavnik posredevanja različnih kultur, pa tudi nosilci gospodarskega razvoja.

Pri sprejemanju televizijskega programa se vidi vpliv različnih kulturnih sredin. Medtem ko italijanski TV program gleda redne vsaj 80 % gospodinjev, sledi avatrijskemu 60 % slovenskih gospodinjev, 75 % nacionalne mežanih in cele 22 % italijanskih gospodinjev. Pri tem gre lahke za izbiranje boljšega programa ali pa za tradicionalne navezanost na nemške kulture. Seveda pa s sprejemanjem tujega programa povsem nezavedne prodira tudi tuja miselnost in kultura.

Kljub precejšnji gospedarski odprtosti vasi se stiki prebivalstva s kraji v SR Sloveniji sorazmerne redki. Tedenake odhajajo preko meje v Slovenijo člani le le 8 gospedinjstev. Za šasevne redke obiske v Slovenijo se odloča približno polovica gospedinjstev.

SKLEP

Analiza položaja slovenskega prebivalstva kot manjšine v Kanalski dolini je pokazala, da je slovenski jezik zakoreninjen pri sorazmerne velikem številu prebivalstva Kanalske doline, da je slovenski jezik občevelni jezik v hiši in deloma na vasi med domačim prebivalstvom ter v cerkvi. Navzven vidna slovenska kulturna dejavnost je izražena s petjem v cerkvi in izven nje. V novejšem času postaja slovenščina vse bolj tudi kot pripomoček v raztoči drobni trgovini, kar je povezano z odpiranjem meje.

Čeprav lahko računamo na več kot 2000 Slovencev v Kanalski dolini (tudi po tujih virih), pa Slovenci nimajo nobene šole, razen na zasebni osnovi organiziranega pošolskega pouka v Ukvah in Zabnicah, ki je vključeval skupno okrog 45 otrok.

Slovenci v Kanalski dolini imajo sorazmerne zdrave demografske strukture, zato ob deagrarizaciji dajejo najemne delovne sile predvsem v trgovine in druge terciarne dejavnosti, kjer je zaradi nakupovalcev iz Slovenije potrebna znanje slovenščine.

Slovenci, zlasti v Ukvah, so zakoreninjeni v tradicionalnem kmetijstvu. Značilno pa je, da ima slovenske prebivalstvo v Ukvah, Zabnicah, Ovdži vasi in drugih naseljih v svojih rokah nesorazmerne velik delež preostrega pod senožeti in kvalitetnim gozdom. Ta obsežja so zelo primerna za različne oblike turizma, tako zimskega kot poletnega. Kljub svoji številčnosti Slovenci nimajo pobude v tistih vejah gospodarstva, ki jih poguje ugoden prometni položaj in ugodni pogoji za trgovino ter turizem.

Slovenci so zaradi trajnega asimilacijskega pritiska Nemcev, Italijanov in Furlanov anenični, čeprav bi bili lahko ob sorazmerne majhni pomoči ostalih Slovencev v Italiji ter matič-

na Slovenije pomemben aktiven dejavnik modernih družbeno-gospodarskih procesov, ki se v največjem času vse bolj odvijani od posesti zemlje ter značaja jezikev obmejnih narodov.

Študija predstavlja le osnove in izhodišče za načrtno oživljanje in jačanje socioekonomske in kulturne prvine Slovencev na tem območju. Analiza sama kaže, da je z načrtnim posegom mogoče oživiti slovenstvo, ki živi v veliki meri tradicionalne, razmeram 19. stol. ustrezne življenje, zaradi česar je izkoriščane na vse možne načine.

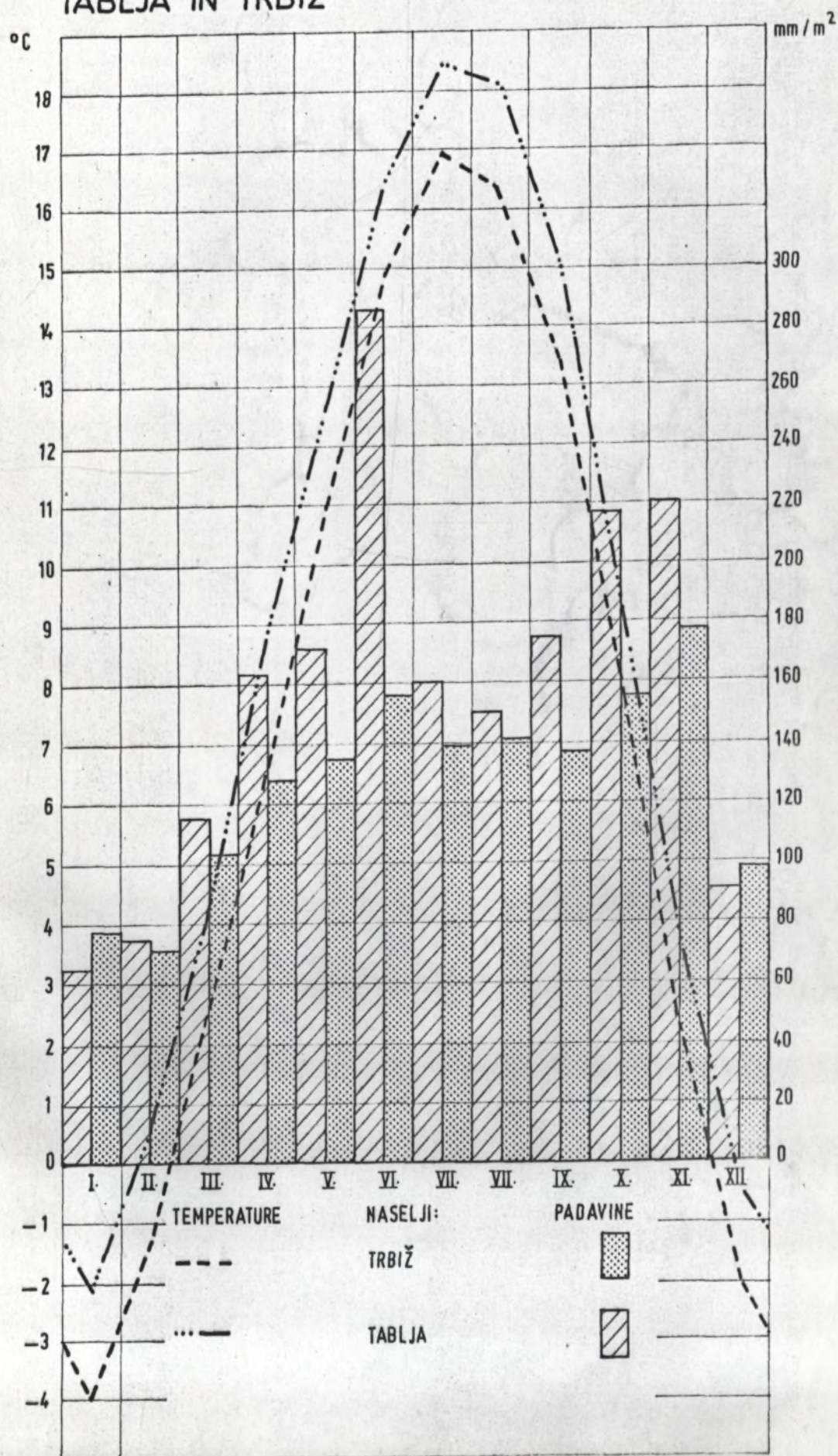
LITERATURA

1. Enciclopedia monografica del Friuli-Venezia Giulia, i. del, Udine, 1971;
2. Zwitter F.: Julijska krajina po drugi svetovni vojni, Geografski vestnik XIX, 1946;
3. Ilešič S.: Planine ob delenji Zilji, Geografski vestnik VII, 1931;-
4. Rejec A.: Demografski premiki v širšem obmejnem pasu zahodne Slovenije in dežele Furlanije-Julijske krajine v polstoletju 1910-1961, Jadranski koledar 1972f,
5. Melik A.: Slovenski alpski svet, Slovenska matica, Ljubljana, 1954;
6. Grafenauer B.: Kanalska dolina, Slovenci v Italiji včeraj in danes, Tret 1974;
7. Valussi G.: Friuli Venezia Giulia, Le Regioni D'Italija 5, Torino 1971;
8. Višaraki L.: Kanalska dolina, Planinski vestnik 1956, št. 7, 8 ;
9. I quattro gruppi nazionali del Friuli-Venezia Giulia, Gruppo di studio "Alpina", Bellinzona, 1975

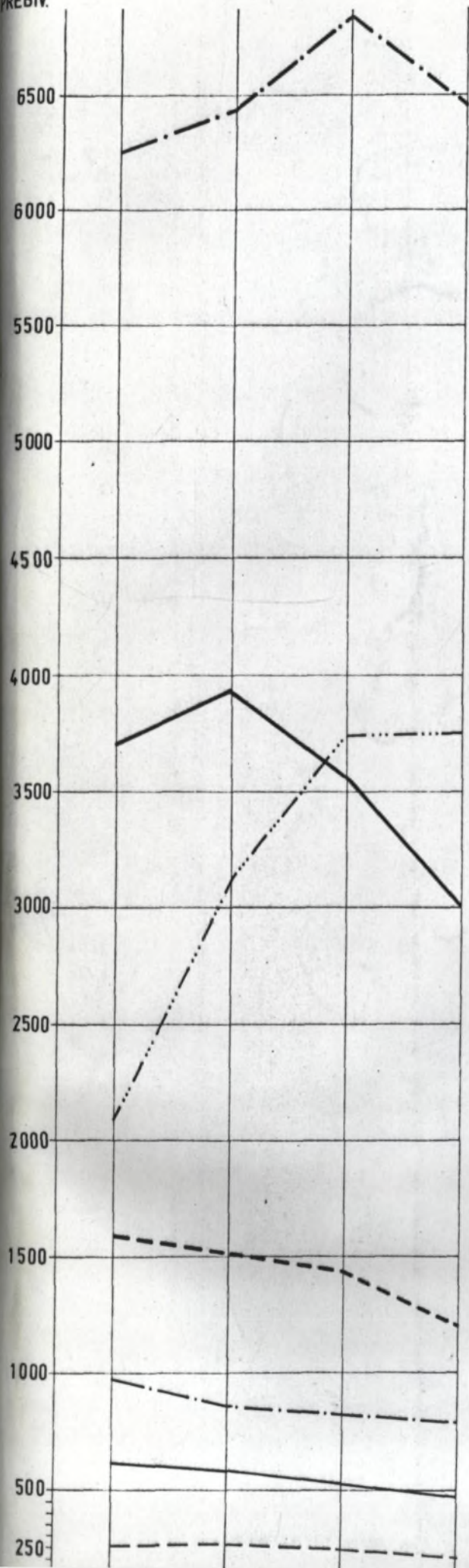
SEZNAM TABEL

1. Temperature in padavine v naseljih Tablja in Trbiž
2. Gibanje števila prebivalstva v Kanalski dolini 1931-1971
3. Starostni strukturi prebivalstva občine Naborjet za leti 1961 in 1971
4. Starostna struktura prebivalstva naselja Ukve po narodnosti 1. 1976.
5. Starostna struktura naselja Žabnica (Comporosso) leta 1976
6. Starostna struktura prebivalstva naselja Ovčja vas po narodnosti 1. 1976.

TEMPERATURE IN PADAVINE V NASELJIH TABLJA IN TRBIŽ

ŠTEVILO
PREBIV.

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA V KANALSKI DOLINI 1931-1971

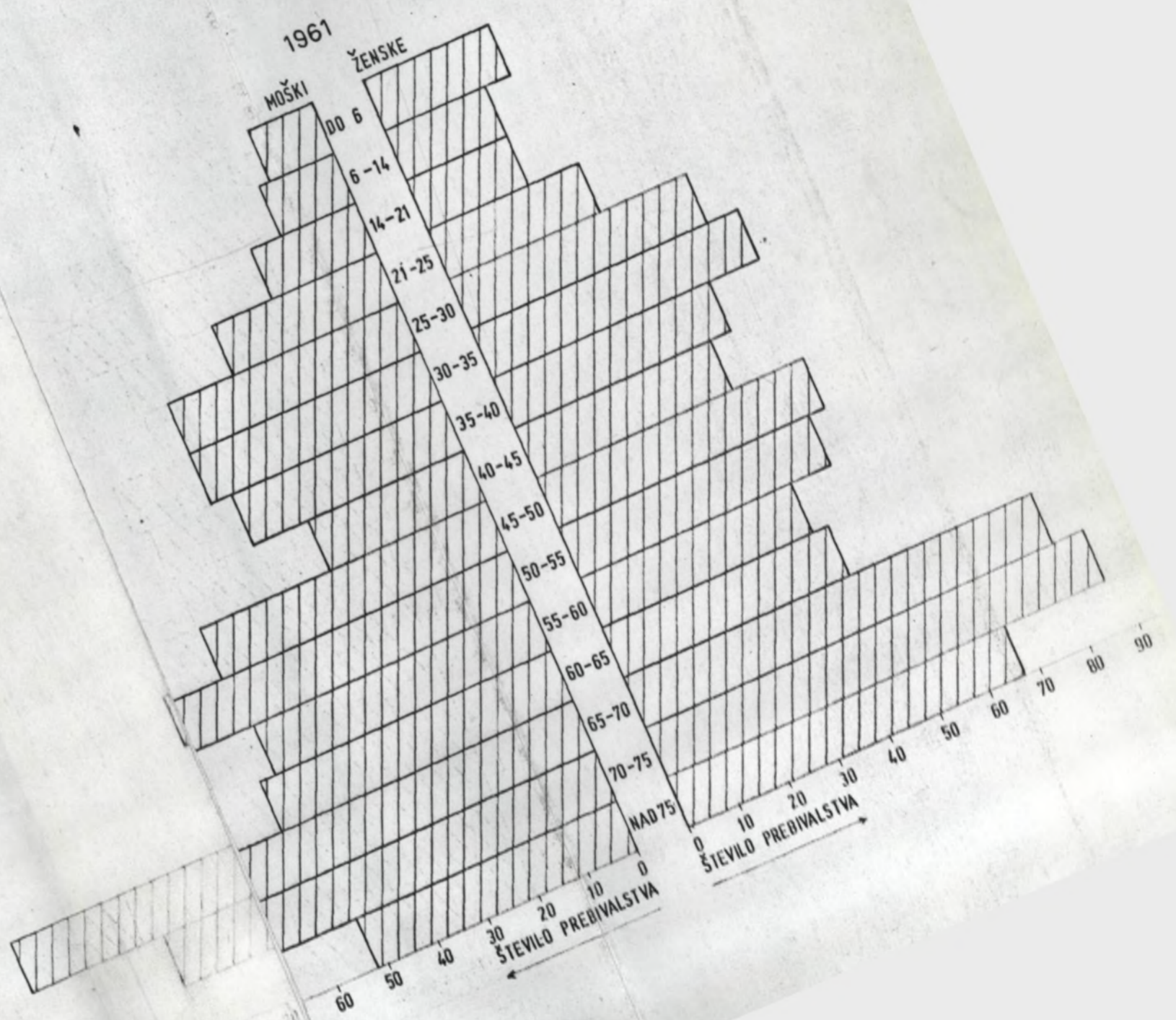
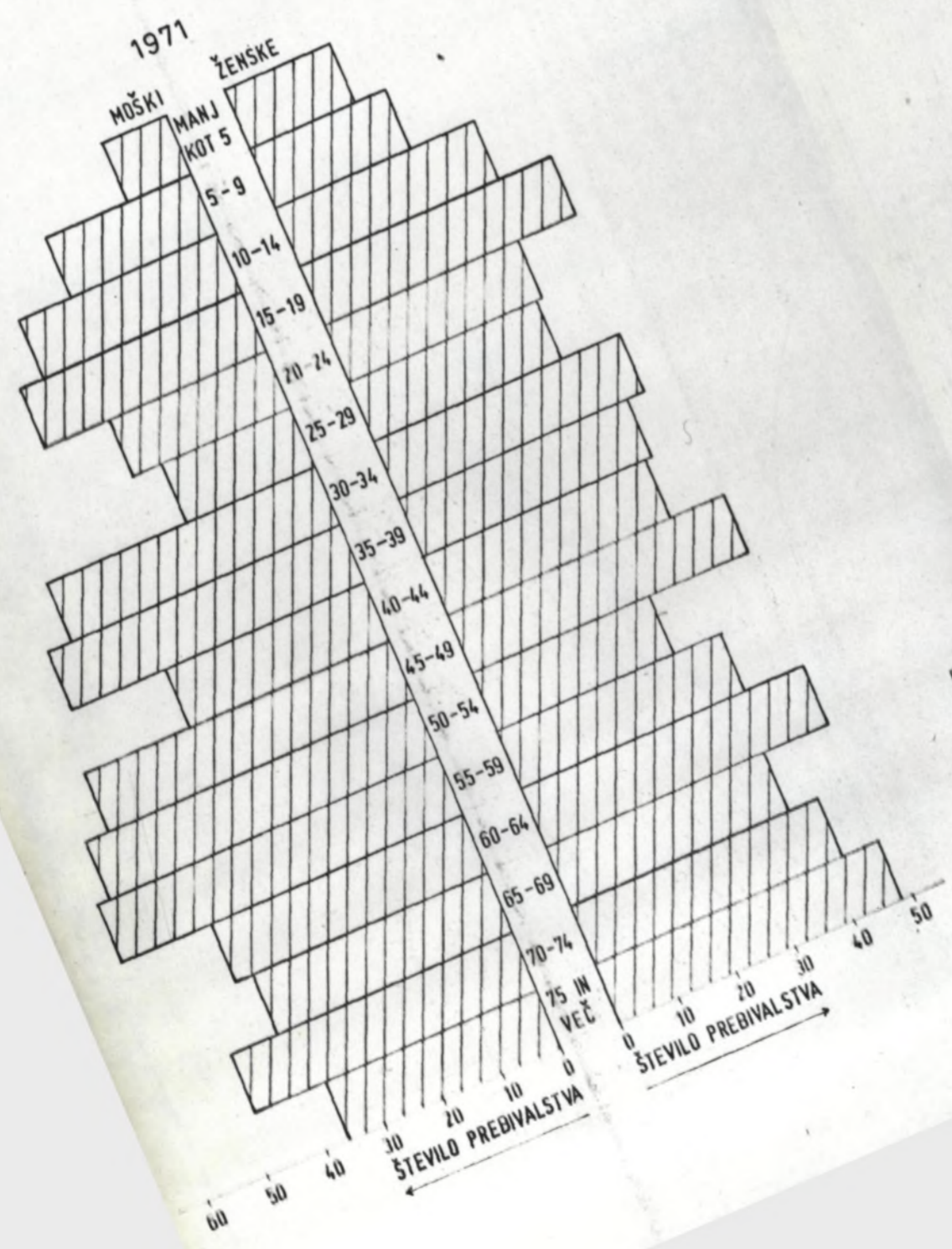
OBČINE :

- NABORJET-OVČJA VAS
- TABLJA
- · - · - TRBIŽ

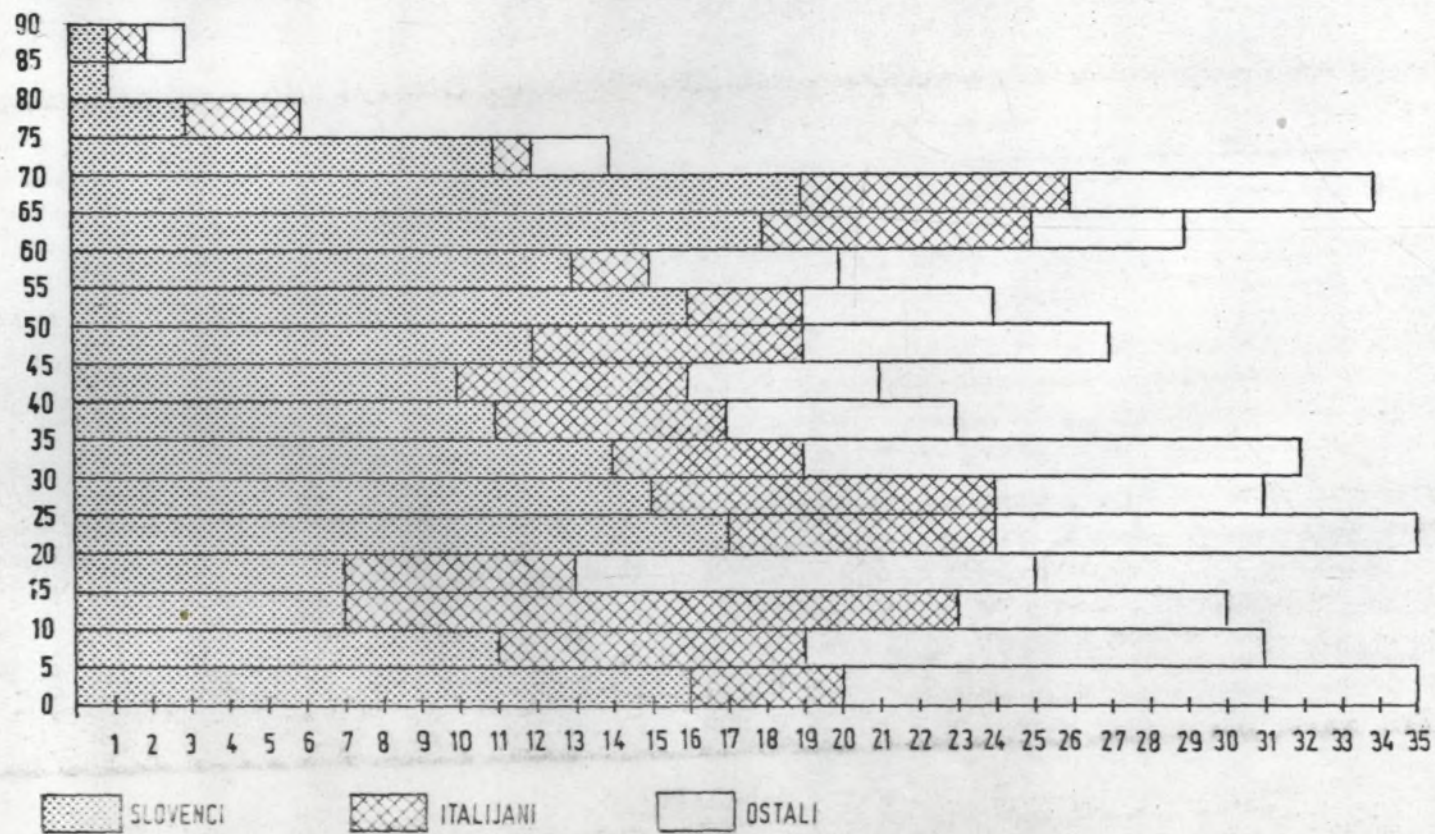
NASELJA :

- UKVE
- OVČJA VAS
- · - · - ŽABNICE
- · · · - TRBIŽ

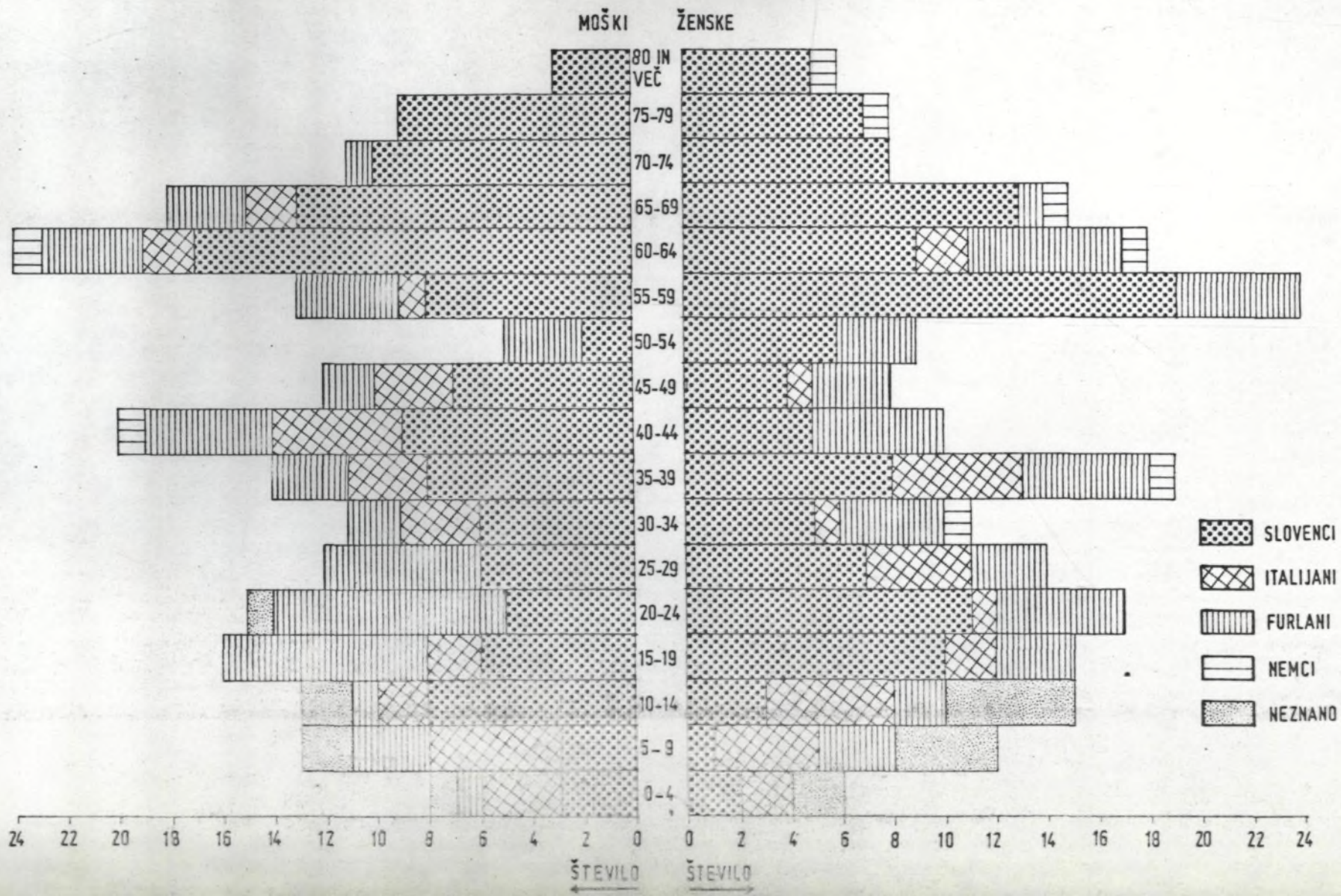
STAROSTNI PIRAMIDI PREBIVALSTVA OBČINE NABORJET ZA LETI 1961 IN 1971

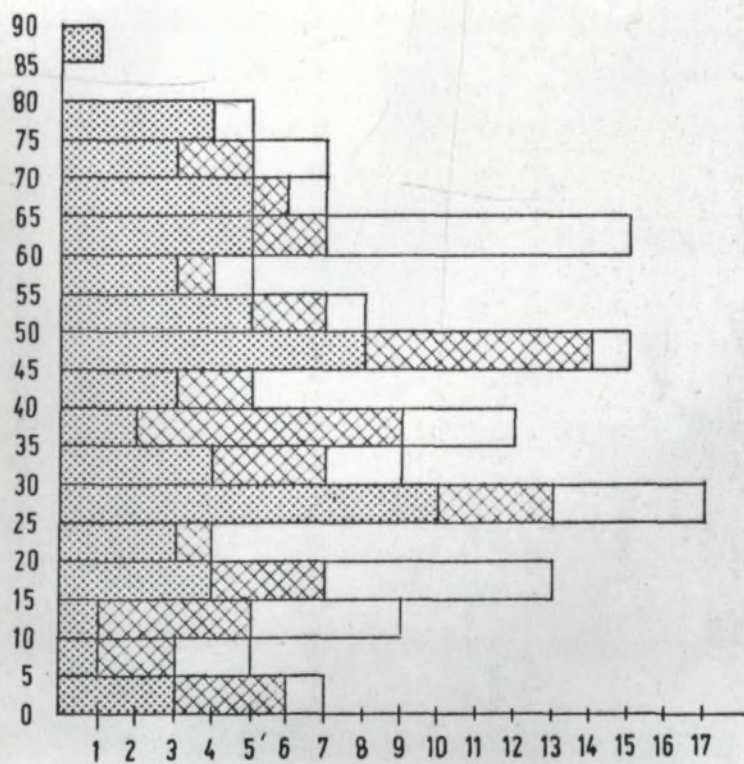
STAROSTNA STRUKTURA PREBIVALSTVA NASELJA UKVE PO NARODNOSTI L. 1976

STAROSTNA PIRAMIDA NASELJA ŽABNICE (CAMPOROSSO) LETA 1976

STAROSTNA STRUKTURA PREBIVALSTVA NASELJA OVČJA VAS PO NARODNOSTI L. 1976

 SLOVENC

 ITALIJANI

 OSTALI

Feb. 7

Prebivalstvo staro 7 in več let po šolski izobrazbi

naselje	skupaj število	%	nepismeni število	%	osnovna šola								sred. šola	natu- rantá	višja šola					
					1 - 3	%	4 - 5	%	6 - 7	%	8	%			brez diplome	%	s diplome	%		
Dolnji Senik	506	100,0	16	3,16	46	9,09	74	9,09	176	34,78	165	32,61	9	7,78	16	3,16	1	0,20	3	0,59
Sakalovci	468		37	7,91	50	10,68	43	9,19	168	35,90	143	30,56	12	2,56	13	2,78	-	-	2	0,43
Števanovci	548		9	1,64	53	4,67	73	14,42	206	37,59	170	31,02	13	2,37	13	2,37	-	-	5	0,91
Rihtarovci	256		17	6,64	37	14,45	51	19,92	78	30,47	67	26,17	2	0,78	3	1,17	-	-	1	0,39
Andovci	134		2	1,49	6	4,48	25	18,66	61	45,52	40	29,85	-	-	-	-	-	-	-	-
G. Senik	1027		30	2,92	109	10,61	211	20,55	387	37,68	256	24,93	6	0,58	21	2,04	-	-	7	0,68
Monošter	5286		183	3,46	340	6,43	507	9,59	1760	33,30	1550	29,32	274	4,18	507	9,59	28	0,53	137	2,59
Farkašovci	503		13	2,58	36	7,16	32	6,36	223	44,33	183	36,38	5	0,99	8	1,57	2	0,40	1	0,20
Slov. vas	579		4	0,69	32	5,53	39	6,74	300	51,81	163	28,15	19	3,28	17	2,94	1	0,17	4	0,69
Körnendi Jaras	49681	100,0	980	1,97	3112	6,26	4137	8,33	21156	42,58	14913	30,02	1672	3,37	2702	5,44	181	0,36	828	1,67
Porabje	9307	100,0	311	3,34	709	7,62	1061	11,40	3359	36,09	2737	29,41	340	3,65	598	6,43	32	0,34	160	1,72
Porabje brez Monoš.	4021	100,0	128	3,18	369	9,18	554	13,78	1599	39,77	1187	29,52	66	1,64	91	2,26	4	0,10	23	0,57
Madžarska	936046	100,0	224208	2,39	745008	7,95	1146727	12,24	2957848	31,58	3690681	28,73	424040	4,53	779548	8,32	102139	1,09	295247	3,15

nad. tab.6)

naselje	spol	skupaj akt. preb.		kmetijstvo		industrija		gradbeništvo		promet		trgovina		ostalo	
Porabje brez Honoštra	moški	1449	100 %	666	45,96	465	32,02	143	9,87	68	4,69	36	2,48	72	4,97
	ženske	1108	100 %	696	62,82	289	26,08	2	0,18	12	1,08	29	2,62	80	7,02
	skupaj	2557	100 %	1362	53,27	753	29,45	145	5,28	80	3,13	65	2,54	152	5,94
Körmendi Jaras	moški	16015	100 %	6536	40,81	4471	27,92	1669	10,42	1310	8,18	634	3,96	1395	8,71
	ženske	11120	100 %	4983	44,81	3596	32,34	99	0,89	222	2,00	687	6,18	1533	13,79
	skupaj	27135	100 %	11519	42,45	8067	29,73	1768	6,52	1532	5,65	1321	4,87	2928	10,79
Madžarska	moški	2946000	100 %	798300	27,09	1073400	36,44	310700	10,37	271100	9,20	154800	5,25	337800	11,47
	ženske	2055200	100 %	489600	23,82	755400	36,76	57500	2,80	7600	3,74	237000	11,53	438800	21,35
	skupaj	5001200	100 %	1287900	25,75	1828800	36,57	368200	7,36	348000	6,96	391800	7,83	776600	15,53

Tabela 6

Struktura aktivnega prebivalstva po panogah gospodarske dejavnosti l. 1970

naselje	spol	skupaj akt. prebival.		kmetijstvo		industrija		gradbeništvo		promet		trgovina		ostalo	
Dolnji Senik	moški	175	100 %	56	32,0 %	60	34,29	21	12,0	14	8,00	12	6,86	12	6,86
	ženske	146	100	74	50,68	42	28,77	-	-	3	2,05	7	4,79	20	1,37
	skupaj	321	100	130	40,5	102	31,8	21	6,5	17	5,3	19	5,9	32	10,0
Bakalovci	moški	156	100	61	39,10	49	31,41	21	13,46	12	7,69	5	3,21	8	5,13
	ženske	125	100	68	54,40	41	32,80	1	0,80	1	0,80	7	5,60	7	5,60
	skupaj	281	100	129	45,9	90	32,0	22	7,8	13	4,6	12	4,3	15	5,4
Stevanovci	moški	200	100	66	33,0	86	43,0	23	11,50	11	5,50	2	1,00	12	6,00
	ženske	162	100	88	54,32	56	34,57	1	0,62	4	2,47	4	2,47	9	5,56
	skupaj	362	100	154	42,6	142	39,2	24	6,6	15	4,1	6	1,7	21	5,8
Ritkarevci	moški	91	100	57	62,64	21	23,08	3	3,30	4	4,40	2	2,20	4	4,40
	ženske	78	100	65	83,33	10	12,82	-	-	-	-	1	1,28	2	2,56
	skupaj	169	100	122	72,2	31	18,3	3	1,8	4	2,4	3	1,8	6	3,5
Andovci	moški	51	100	32	62,75	5	9,80	9	17,65	1	1,96	1	1,96	3	5,88
	ženske	52	100	37	71,15	7	13,46	-	-	-	-	3	5,77	5	9,62
	skupaj	103	100	69	67,0	12	11,6	9	8,7	1	1,0	4	3,9	8	7,8
G. Senik	moški	381	100	245	64,30	68	17,85	38	9,97	7	1,84	7	1,84	16	4,20
	ženske	272	100	227	83,46	24	8,82	-	-	3	1,10	4	1,47	14	5,15
	skupaj	653	100	472	72,3	92	14,1	38	5,8	10	1,5	11	1,7	30	4,6
Monošter	moški	1454	100	169	11,62	818	56,26	92	6,33	82	5,64	77	5,30	216	14,86
	ženske	1262	100	92	7,29	696	55,15	19	1,51	27	2,14	110	8,72	318	25,20
	skupaj	2716	100	261	9,6	1514	55,7	111	4,1	109	4,0	187	6,9	534	19,7
Farkašovci	moški	190	100	93	48,95	62	32,63	15	7,89	9	4,74	3	1,58	8	4,21
	ženske	161	100	115	71,43	34	21,12	-	-	1	0,62	1	0,62	10	6,21
	skupaj	351	100	208	59,3	96	27,4	15	4,3	10	2,8	4	1,1	18	5,1
Slov. vas	moški	205	100	56	27,32	113	55,12	13	6,34	10	4,88	4	1,95	9	4,39
	ženske	112	100	22	19,64	75	66,96	-	-	-	-	2	1,79	13	11,61
	skupaj	317	100	78	24,6	188	59,3	13	4,1	10	3,2	6	1,9	22	6,9
Porabje	moški	2903	100	835	28,76	1282	44,16	235	8,10	150	5,17	113	3,89	288	9,92
	ženske	2370	100	788	33,25	985	41,56	21	0,89	39	1,65	139	5,86	398	16,79
	Skupaj	5273	100	1623	42,5	2267	29,7	256	6,5	189	5,6	252	4,9	686	10,8

nad. tabele 5)

naselje	spol	aktiv.	aktiv.	indeks	kmetijstvo			industrija			gradbeništvo		promet		trgovina		ostalo		vse preb.		delež	delež			
		preb. 1961	preb. 1971	1961 1971	1961	1961	1971	1961	1971	1961	1971	1961	1971	1961	1971	1961	1971	1961	1971	1961	1971	abs.	abs.		
						ind.		ind.		ind.		ind.		ind.		ind.		ind.		ind.					
Porabje brez Monoš.	moški	1367	1449	106	858	77	666	257	180	464	87	164	143	57	119	68	30	120	36	101	71	72	2044	2265	
	ženske	1038	1108	106	835	83	696	107	270	289	2	100	2	25	48	12	11	263	29	74	108	80	2158	2254	
	skupaj	2405	2557	106	1681	81	1362	364		753	89	162	145	82	97	80	41	158	65	175	86	152	4202	107 4519	57,23
Körnendi	moški		16015				6535		4471																
	ženske		11120				4983		3596																
	skupaj		27135				11519		8067																
Madžarska	moški	3068489	2946000	96	1139900	798200		70	118	258531	310700		113	142833	154800		88								
	ženske	1691127	2055200	121	702717	69	389600		171	440355	755400	188	152	50382	76900	153	312266	438800	140	9961044					5318448
	skupaj	4759616	5001200	105	1842617	69	1287800		135	1347945	1828800	127	119	290138	348000	131	692146	776600	112						103

Tabela 5

Indeksi aktivnega prebivalstva po & zaposlitvenih panogah med 1 1961 - 1971

naselje	spol	aktiv. preb. 1961	aktiv. preb. 1971	indeks 1961 1971	kmetijstvo			industrija			gradbeništvo		promet		trgovina		ostalo		vse preb. indeks		delež abs. 1961	delež abs. 1971				
					1961	1961	indeks 1971	1961	indeks 1971	1961	indeks 1971	1961	indeks 1971	1961	indeks 1971	1961	indeks 1971	1961	indeks 1971							
Dolnji Senik	moški	171	175	102,5	69	81	56	46	122	60	25	84	21	2	700	14	10	120	12	16	75	12	-	-	-	-
	ženske	105	146	139	78	94	74	11	381	42	-	-	-	3	100	3	2	350	7	11	181	20	-	-	-	-
	skupaj	276	321	116	147	88	130	60	170	102	25	84	21	5	340	17	12	158	19	27	118	32	567	100	569	48,68
Sekalovci	moški	163	156	95	89	68	61	33	148	49	14	150	21	8	150	12	6	83	5	13	61	8	-	-	-	-
	ženske	114	125	109	94	72	68	10	410	41	1	-	1	1	100	1	1	700	7	7	100	7	-	-	-	-
	skupaj	277	281	101	183	70	129	43	209	90	15	146	22	9	144	13	7	171,4	12	20	75	15	532	98	525	52,07
Stevanovci	moške	201	200	99	130	50	66	38	226	86	13	176	23	4	275	11	3	66	2	13	92	12	-	-	-	-
	ženske	139	162	116	109	80	88	25	224	56	-	100	1	1	400	4	1	400	4	3	300	9	-	-	-	-
	skupaj	340	362	106	239	64	154	63	225	142	13	184	24	5	300	15	4	150	6	16	131	21	662	92	615	51,36
Ritkarovci	moški	113	91	80	87	65	57	8	262	21	8	37	3	1	400	4	1	200	2	8	50	4	-	-	-	-
	ženske	104	78	75	96	67	65	2	500	10	1	-	-	-	-	-	-	-	5	40	2	-	-	-	-	
	skupaj	217	169	77	183	66	122	10	310	31	9	33	3	1	400	4	1	300	3	13	46	6	316	90	286	68,67
Andovci	moški	64	51	79	49	65	32	6	83	5	6	150	9	2	50	1	1	100	1	-	-	3	-	-	-	-
	ženske	62	52	83	58	63	37	2	350	7	-	-	-	-	-	-	-	-	3	2	250	5	-	-	-	-
	skupaj	126	103	81	107	64	69	8	150	12	6	150	9	2	50	1	1	400	4	2	400	8	189	77	146	66,67
Monošter	moški	1629	1454	89	215	78	169	665	123	818	58	158	92	58	141	82	74	104	77	536	40	216	-	-	-	-
	ženske	1292	1262	97,6	128	71	92	483	144	696	3	633	19	3	900	27	70	157	110	589	53	318	-	-	-	-
	skupaj	2921	2716	92	343	76	261	1148	131	1514	61	181	111	61	178	109	144	129	187	1125	47	534	5421	107	5837	53,88
G.Senik	moški	436	381	87	329	74	245	44	154	68	13	292	38	8	87	7	6	116	7	36	44	16	-	-	-	-
	ženske	315	272	86	285	79	227	5	480	24	-	-	-	3	100	3	3	133	4	19	73	14	-	-	-	-
	skupaj	751	653	86	614	76	472	49	187	92	13	292	38	11	90	10	9	122	11	55	54	30	1319	87	1154	56,94
Slov.vas	moški	219	205	93	105	53	56	79	143	113	8	162	13	9	111	10	3	133	4	15	60	9	-	-	-	-
	ženske	199	112	56	115	19	22	52	144	75	-	-	-	1	-	-	4	50	2	27	48	13	-	675	-	-
	skupaj	418	317	75	220	35	78	131	143	188	8	162	13	10	100	10	7	85	6	42	52	22	617	109	67,75	46,96
Porabje	moški	2996	2903	96	1073	77	835	922	139	1282	145	162	235	115	130	150	104	108	113	637	45	288	-	-	-	-
	ženske	2330	2370	101	963	81	788	590	166	985	5	420	21	28	130	39	81	171	139	663	60	398	-	-	-	-
	skupaj	5326	5273	99	2024	80	1623	1512	149	2267	150	170	256	143	132	189	185	136	252	1300	52	686	9632	10352	55,29	50,94

naselje	spol	vsi	0-4	%	5-9	%	10-14	%	15-19	%	20-24	%	25-29	%	30-39	%	40-49	%	50-54	%	55-59	%	nad 60 let	%
Slov. Porabje	moški	4983	389	7,81	386	7,75	491	9,85	468	9,39	461	7,24	457	7,16	678	13,61	652	13,08	160	3,21	279	5,58	963	15,31
	ženske	5369	360	6,71	369	6,87	448	8,34	437m	8,16	337	6,28	352	6,56	719	13,39	742	13,82	206	3,84	354	6,59	1045	19,46
	vsi	10352	749	7,24	755	7,29	939	9,07	905	8,74	698	6,74	809	6,85	1397	13,49	1394	13,47	366	3,54	632	6,11	1808	17,47
Slov. Porabje brez Monoštra	moški	2265	182	8,04	192	8,48	237	10,46	216	9,54	179	7,90	165	7,28	270	11,92	250	11,04	63	2,78	142	6,27	369	16,29
	ženske	2254	175	7,76	173	7,68	201	8,92	175	7,76	149	6,61	145	6,43	256	11,36	297	13,18	87	3,86	163	7,23	429	19,03
	vsi	4519	357	7,90	365	8,08	438	9,69	391	8,65	328	7,28	310	6,86	526	11,64	547	12,10	150	3,32	305	6,75	798	17,66
Körnendi Jaras	moški	27123	1998	7,37	1936	7,14	2554	9,42	2606	9,61	2081	7,67	1807	6,66	3281	12,10	3537	15,04	954	3,52	1708	6,30	4661	17,18
	ženske	27844	1851	6,65	1785	6,41	1785	6,41	2342	8,41	2377	8,54	1774	6,37	1655	5,98	3426	12,30	1101	3,95	1896	6,81	5701	20,47
	vsi	54967	3849	7,00	3721	6,77	4896	8,91	4983	9,07	3855	7,01	3472	6,32	4946	9,00	6963	12,67	2055	3,74	3604	6,56	10362	18,85
Mafarska	moški	5.003651		7,25		6,67		8,45		9,39		7,91		7,43		13,50		14,04		4,03		6,18		15,13
		3.62588				333798		423016		469.624		395.921		371.769		675.480		703.754		201.598		309.210		756.884
	ženske	5.318448		6,40		5,93		7,54		8,41		7,21		6,94		13,33		14,37		4,31		6,70		18,86
	340.625				315588		400892		447.510		383328		369.046		708.696		764.298		229.145		556.355		1.002915	
	vsi	10.322099		6,81		6,29		7,98		8,89		7,55		7,18		14,38		14,22		4,17		6,45		17,05
		703.213				649386		823,908		917.134		.779249		740865		1484176		1.468052		430743		665574		1.759799

Tabela 3

Starostna struktura prebivalstva po k.o. l. 1970

naselje	spol	vsi	0-4	%	5-9	%	10-15	%	15-19	%	20-24	%	25-29	%	30-39	%	40-49	%	50-54	%	55-59	%	nad 60 let	%
Dolnji Senik	moški	285	24	8,42	29	10,18	33	11,58	30	10,53	22	7,72	20	7,02	40	14,04	35	12,28	6	2,11	13	4,56	32	11,23
	ženske	284	21	7,39	29	10,21	30	10,56	21	7,39	18	6,34	19	6,69	39	13,73	37	13,03	10	3,52	18	6,34	42	14,78
	vsi	569	45	7,91	58	10,19	63	11,07	51	8,96	40	7,03	39	6,85	79	13,88	72	12,05	16	2,81	31	5,45	74	13,01
Bakalovci	moški	264	20	7,58	19	7,20	36	13,64	22	8,33	21	7,95	25	9,47	40	15,15	18	6,82	2	0,76	19	7,20	42	15,91
	ženske	261	25	9,58	17	6,51	27	10,36	25	9,58	17	6,51	19	7,28	27	10,34	17	6,51	12	4,60	20	7,66	45	17,24
	vsi	525	45	8,57	36	6,86	63	12,00	47	8,95	38	7,24	44	8,38	67	12,76	35	6,67	14	2,67	39	7,63	87	16,57
Števanov- ci	moški	306	24	7,84	24	7,84	34	11,11	33	10,78	31	10,13	28	9,15	35	11,44	29	9,48	11	3,59	20	6,54	37	12,09
	ženske	309	22	7,12	28	9,06	24	7,77	36	11,65	17	5,50	24	7,77	28	9,06	45	14,56	16	5,18	23	7,44	46	14,89
	vsi	615	46	7,48	52	8,46	58	9,43	69	11,22	48	7,80	52	8,46	63	10,24	74	12,03	27	4,39	53	8,62	83	13,50
Ritkarov- ci	moški	141	11	7,80	10	7,09	15	10,64	12	8,51	8	5,67	15	10,64	13	9,22	19	13,48	1	0,71	13	9,22	24	17,02
	ženske	145	12	8,28	13	8,98	14	9,66	5	3,45	9	6,21	10	6,90	14	9,66	18	12,41	5	3,45	14	9,66	31	21,38
	vsi	286	23	8,04	23	8,04	29	10,14	17	5,94	17	5,94	25	8,74	27	9,44	37	12,94	6	2,10	27	9,44	65	22,73
G.Senik	moški	574	52	9,06	49	8,54	55	9,58	49	8,54	44	7,67	34	5,92	62	10,80	61	19,63	18	3,14	39	6,79	111	19,34
	ženske	580	36	6,21	46	7,93	56	9,66	34	5,86	44	7,59	36	6,21	66	11,38	72	12,41	23	3,97	46	7,93	121	20,86
	vsi	1154	88	7,63	95	8,23	111	9,62	83	7,19	88	7,63	70	6,07	128	11,09	133	11,53	41	3,55	85	7,37	232	20,10
Andovci	moški	72	5	6,94	3	4,17	11	15,28	7	9,72	7	9,72	6	8,33	5	6,94	7	9,72	6	8,33	6	8,33	9	12,50
	ženske	74	5	6,76	4	5,41	5	6,76	9	12,16	5	6,76	2	2,70	7	9,46	15	20,27	4	5,41	6	8,11	12	16,22
	vsi	146	10	6,85	7	6,79	16	10,96	16	10,96	12	8,22	8	5,46	12	8,22	22	15,07	10	6,85	12	8,22	21	14,38
Monošter	moški	2718	207	7,62	194	7,14	254	9,35	252	9,27	182	6,70	192	7,06	408	15,01	402	14,79	97	3,57	136	5,00	394	14,50
	ženske	3119	185	5,93	196	6,28	247	7,92	262	8,40	188	6,03	207	6,64	463	14,84	445	14,27	119	3,82	191	6,12	616	19,15
	vsi	5837	392	6,72	390	6,68	501	8,58	514	8,81	370	6,34	399	6,84	871	14,92	847	14,51	216	3,70	327	5,60	1010	17,30
Farka- šivci	moški	288	13	4,51	29	10,07	28	9,72	34	11,81	22	7,64	11	3,82	36	12,50	40	13,89	11	3,82	19	6,60	45	15,63
	ženske	257	18	7,00	11	4,28	24	9,34	20	7,78	17	6,61	15	5,84	29	11,28	42	16,34	7	2,72	17	6,61	57	22,18
	vsi	545	31	5,69	40	7,34	52	9,54	54	9,91	39	7,16	26	4,77	65	11,93	82	15,05	18	3,30	36	6,61	102	18,72
Slovenska vas	moški	335	33	9,85	29	8,66	25	7,46	29	8,66	24	7,16	26	7,76	39	11,64	41	12,24	8	2,39	13	3,88	68	20,30
	ženske	340	36	10,59	25	7,35	21	6,18	25	7,35	22	6,47	20	5,88	46	13,53	41	12,06	10	2,94	19	5,59	75	22,06
	vsi	675	69	10,22	54	8,00	46	6,81	54	8,00	46	6,81	46	6,81	85	10,59	82	12,15	18	2,67	32	4,74	143	21,19